

ЗАМОВЧУВАНІ ТЕМИ

ПОВНОТА ІНФОРМАЦІЇ

БАЛАНС ДУМОК

ПРОФЕСІЙНІ СТАНДАРТИ

НОВИНИ

ДОСТОВІРНІСТЬ

НОВИНА ГРАМОТНІСТЬ

ЖУРНАЛІСТСЬКА ЕТИКА

ТОЧНІСТЬ

ФАКТИ

ФАКТИ І КОМЕНТАРІ

НОВИННА ГРАМОТНІСТЬ

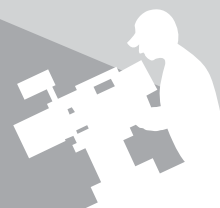
(посібник)

ЖУРНАЛІСТСЬКА ЕТИКА

ТОЧНІСТЬ

ФАКТИ

ФАКТИ І КОМЕНТАРІ

Громадська організація «Детектор медіа»

Новинна грамотність.

Посібник / Заг. ред. Наталія Лигачова, Отар Довженко, Діана Дуцик, Дар'я Тарадай. - «Детектор медіа», 2018. - 120 с.

Посібник «Новинна грамотність» має просвітницьку мету і спрямований на поширення медіа-грамотності серед мешканців України в умовах збройного конфлікту. Він складається із одинадцяти теоретичних модулів, в яких експерти розповідають про те, як створюються новини, які існують професійні стандарти, етичні дилеми, в який спосіб медіа можуть маніпулювати громадською думкою через новини, хто є основними медіавласниками в Україні, як соцмережі міняють сприйняття новин. Посібник також містить модуль із практичними завданнями.

Курс розроблений за підтримки Internews Network і розрахований на широке коло користувачів: від студентів та викладачів факультетів журналістики, медіапедагогів до всіх, кому цікава тема медіа.

Авторський колектив:

Наталія Виговська

Ірина Виртосу

Діана Дуцик

Зоя Красовська

Тарас Назарук

Наталя Стеблина

Маргарита Чорнокондратенко

Алла Федорина

Під загальною редакцією

Наталії Лигачової, Діани Дуцик та Дар'ї Тарадай

Дизайн:

Яна Добрянська

Редактура:

Катріна Розкладай

ЗМІСТ

- 5 ● **МОДУЛЬ 1.**
Що таке новини і звідки вони беруться.
Маргарита Чернокондратенко
- 16 ● **МОДУЛЬ 2.**
Усе, що ви маєте знати про новинні стандарти.
Діана Дуцик, Зоя Красовська
- 26 ● **МОДУЛЬ 3.**
Хто платить за новини і як це впливає на їхній зміст.
Діана Дуцик
- 34 ● **МОДУЛЬ 4.**
Коли етика має значення.
Ірина Виртосу
- 44 ● **МОДУЛЬ 5.**
Баланс думок або Чому не можна надавати слова терористам.
Наталя Стеблина
- 56 ● **МОДУЛЬ 6.**
Достовірність і точність: чому й коли варто вірити ЗМІ?
Алла Федорина
- 68 ● **МОДУЛЬ 7.**
Стандарт повноти інформації.
Наталя Стеблина
- 76 ● **МОДУЛЬ 8.**
Факти - священні, коментарі - вільні.
Наталя Виговська
- 86 ● **МОДУЛЬ 9.**
Оперативність, або Коли ще не занадто пізно.
Наталя Виговська
- 88 ● **МОДУЛЬ 10.**
Замовчані теми. Чому небезпечно, коли в ефірі тиша?
Діана Дуцик, Зоя Красовська
- 96 ● **МОДУЛЬ 11.**
Бульбашка фільтрів: як інтернет-технології стали інформаційними редакторами.
Тарас Назарук
- 102 ● **МОДУЛЬ 12.**
Практикум
Діана Дуцик
- 117 ● **ЩО ПОЧИТАТИ**

Модуль 1

Маргарита
Чорнокондратенко

Чи дивилися ви американський серіал Newsroom («Служба новин») [1]? У ньому новий продюсер, запрошений врятувати канал, що програє конкурентам у битві за рейтинги, вирішує повернутися до справжніх серйозних новин і якісної репортерської роботи.

У серіалі телевізійна команда має визначити, чи викид нафти в океан становить реальну загрозу, а отже чи є новиною. Якщо так, то чи заслуговує вона на те, щоби стати топовою й забрати на себе весь ефірний час? Як її висвітлювати й кого залучати для коментарів? Як за відсутності власних кореспондентів «у полі» впевнитися, що десь посеред океану таки відбувся викид? Як знайти винних і постраждалих або потенційних жертв, але не сіяти паніки? І ще багато «як», на які щодня повинні відповідати редактори новин будь-якого медіа.

У першому модулі спробуємо знайти відповіді на деякі з цих запитань.

Що таке новина, де її знайти та як упізнати?

Викид нафти в океан, асфальтова прірва в сусідньому дворі, мер, що проїхався містом на велосипеді, відставка прем'єр-міністра, автокатастрофа на трасі Київ – Бориспіль, протест вкладників збанкрутілого банку біля парламенту, посадовець, схоплений на хабарі, трійня білих левенят, що народилася в Київському зоопарку... Це перелік подій, що можуть стати новинами у вечірньому випуску теленовин або стрічці онлайн-видання. Їх усі об'єднує наявність якогось актуального факту – тобто чогось, що справді відбулося або має місце.

У повсякденному житті нові факти оточують нас на кожному кроці. Не дарма дописи в соціальній мережі Facebook також називають новинами. Це справді нові факти, але чимало з них локальні: це новини з життя ваших друзів, родичів, колег, і, ймовірно, вони будуть цікавими лише вам або вашим близьким.

Завдання ж редактора / журналіста – знайти такі нові факти, які зацікавлять цільову аудиторію, іншими словами – типового споживача конкретного медіа. **Тобто новина являє собою якийсь актуальний факт, який становить інтерес для аудиторії.**

Відповідаючи на запитання, що є чи не є новиною, події можна класифікувати так:

- 1 **Буденні події, що не цікавлять широку аудиторію**, а отже не стануть новинами в медійно-розумінні цього слова. На факультетах журналістики вчать, що історія про людину, яку вкусила собака, в такому формулюванні є пересічною й залишається поза увагою новинаря.
- 2 **Події, що за певного контексту мають новинний потенціал**. Повернімося до попереднього прикладу. Якщо до історії додати деталей на кшталт укусу хворої на сказ собаки, відсутності вакцинації від сказу, будь-яких ускладнень у потерпілого, така подія цілком потягне на новину. Ключове питання – що саме в цій історії стане новиною? Новиною може бути, наприклад, відсутність вакцинації від сказу.
- 3 **Стовідсоткові новини**. На тому ж журфаку ви почуєте історію про людину, яка вкусила собаку, й це неодмінно потрапить у першу стрічку новин. Та є одне але. Якщо люди кусатимуть собак щодня, це перестане бути новиною.

Таким чином, більшість на перший погляд буденних подій можуть у певному контексті стати новинами та навпаки – будь-яка новина може втратити свою цінність через регулярну повторюваність.

Якщо вагаєтеся, чи заслуговує новина на місце у стрічці чи в ефірному часі, уявіть себе типовим споживачем медіа, на яке ви працюєте. Вам цікаво почути про цю подію? Хочете дізнатися більше? Медіа знають свою цільову аудиторію – вік, інтереси, вподобання, стиль життя – й керуються цим, формуючи новинну сітку.

Одним із критеріїв для ухвалення рішення є англомовна журналістська приказка «when it bleeds, it leads», що дослівно перекладається як «де є кров – там є новина». У буквальному розумінні людські жертви – побутове вбивство, стихійне лихо, розстріл протестувальників, авіакатастрофа – безперечно, становлять новину. У переносному ж значенні приказка каже, що подія, яка зачіпає інтереси великої групи людей або становить загрозу, буде новиною.

«Що більше крові, то цікавіше» – альтернативний варіант перекладу, який також буде справедливим для новин. Але журналістику, яка надає перевагу саме такому підходу, називають «жовтою», або «таблюдною».

Журналіст повинен відрізнити новину від новинного «сміття», не варто уваги. Сміття розповсюджується через численні прес-релізи від приватних компаній та державних установ. Деякі з них містять важливу інформацію або навіть новини. Проте журналіст повинен оцінювати їх критично, оскільки метою прес-релізу може бути реклама, фор-

мування позитивного образу або поширення вигідної комусь позиції. Так само журналіст повинен «фільтрувати» нішові вузькопрофільні новини, що не становлять інтересу для цільової аудиторії.

Тут ми підходимо до питання про джерела новин. **Окрім прес-релізів, джерелами новин є інформаційні агентства, прес-конференції, власні кореспонденти, що працюють у полі, свідчення очевидців, соціальні мережі тощо.**

І нарешті, ще одне правило, про яке має пам'ятати журналіст, – ми робимо новини, а не старини. Тут найвлучнішою є метафора зі свіжим та несвіжим м'ясом – новини слід подавати гарячими, тому що сьогодні ніхто не читатиме про вчорашні затхлі події.

Слід також пам'ятати, що новина майже ніколи не залишається в початковому вигляді: розвивається сама подія, з'являються нові подробиці, коментарі, реакції тощо. Тому потрібно стежити за її розвитком і повідомляти про нові факти / повороти. Може бути генеральна новина, від якої походить багато субновин, як-от генеральна новина про масштабну хакерську атаку на приватні й державні установи України та безліч субновин про кожну нову установу, що стала об'єктом атаки. Отже, новиною, за визначенням, яке Вольф Шнайдер та Пауль-Йозеф-Рауе наводять у «Новому посібнику з журналістики та онлайн-журналістики» [2] є *«коректна і зрозуміла інформація про факти, які, по-перше, для читача або слухача нові, і по-друге, або важливі (часто це означає цікаві, хоча далеко не завжди), або цікаві, навіть якщо подія мене не стосується, наприклад, завірюха у Флориді»*.

Фактори новинної цінності

Німецькі дослідники Йохан Галтунг та Марі Руж (Galtung/Ruge) розробили теорію новин, обґрунтовану психологією сприйняття, і виділили 12 критеріїв, за якими відбирають новини.

Критерії, що перетворюють події в новини

Частотність

F1

Чим більшою мірою часовий перебіг події відповідає періодичності виходу медіа, тим ймовірніше подія стане новиною.

Коментар: цей фактор залишається актуальним для телебачення та друкованих ЗМІ, в інтернеті відсутня прив'язка до часу, інформація там може публікуватися безперервно

Амплітуда (зростання інтенсивності)

F2

Існує певне граничне значення помітності, яке повинна перевищити подія, щоб бути зареєстрованою

Однозначність

F3

Чим одно значнішою і зрозумілою є подія, тим більше шансів вона має стати новиною

Значущість (культурна близькість/важливість)

F4

Чим більш значущою є подія, чим більше вона зачіпає особисті інтереси аудиторії, тим радше вона стане новиною

Відповідність (очікування/ бажаність)

F5

Чим більшою мірою подія відповідає існуючим уявленням і установкам, тим швидше вона стане новиною

Подив (непередбачуваність, рідкість)

F6

Чим більш приголомшливою (непередбачуваною, рідкісною, дивною) є подія, тим більше є шанс стати новиною, щоправда лише тоді, якщо вона є приголомшливою в межах очікувань

Безперервність

F7

Подія, яка була уже визначена як новина, має високий шанс, що медіа звертатимуть на неї увагу й надалі

Варіація (композиція)

F8

Порогове значення для звертання уваги на подію знижується, якщо вона сприяє балансуванню і варіюванню загальної новинної картини

Зв'язок з елітною державою

F9

Події, які стосуються елітних держав (потужних в економічному або військовому плані), мають непропорційно високу новинну цінність

Зв'язок з елітними особами

F10

Те саме стосується елітних осіб, тобто відомих та/або авторитетних, впливових осіб

Персоналізація

F11

Чим більше персоналізованою є подія, тобто чим сильніше в ній виражені дії або доля людей, тим більше шансів вона має стати новиною

Негативізм

F12

Чим більше негативною є подія, тобто чим більшою мірою вона стосується конфлікту, суперечки, агресії, руйнування або смерті, тим більшу увагу звертають на неї медіа

Як написати новину?

Новини можна поділити на новини звичайні та розширені, які містять більше контексту й деталей.

Будь-яка новина будується за чіткою і стандартною схемою: заголовок, підводка, або лід (від англ. lead – вступ), відповідь на п'ять запитань W та одне Н (who, what, when, where, why, and how – хто, що, де, коли, чому і як зробив?), цитата, яка підкріплює заголовок або лід. На відміну від розширеної новини, новина звичайна може не містити відповіді на питання «чому?».

- Інфографіка 2

5 W + H

Журналіст повинен продумати заголовок, що є концентрованим змістом того, що сталося – у буквально 5–7 словах. Знаючи заголовок, вам простіше написати лід та обрати цитату. Схема, коли новинар спочатку пише текст, а потім заголовок, працює гірше. Можна потонути у великій кількості інформації й не виділити головного – власне новини. Слід також уникати ситуацій «дві новини в одній».

Серед основних правил написання новин – лаконічність і прості речення, прямий порядок слів (підмет, потім присудок), активні дієслова, чітка структура, сукупність фактів, відсутність емоційного забарвлення та особистого ставлення.

Пам'ятайте про правило «перевернутої піраміди»: саме такої структури має бути новина – ви розповідаєте про найважливіше (фундамент піраміди) й потім переходите до деталей (вістря піраміди). Вважається, що цей принцип з'явився невдовзі після появи телеграфу у XIX столітті: журналісти повинні були передавати першою найважливішу інформацію та одразу переходити до суті новини, це зменшувало вартість телеграфування [3].

• Інфографіка 3

модуль

1

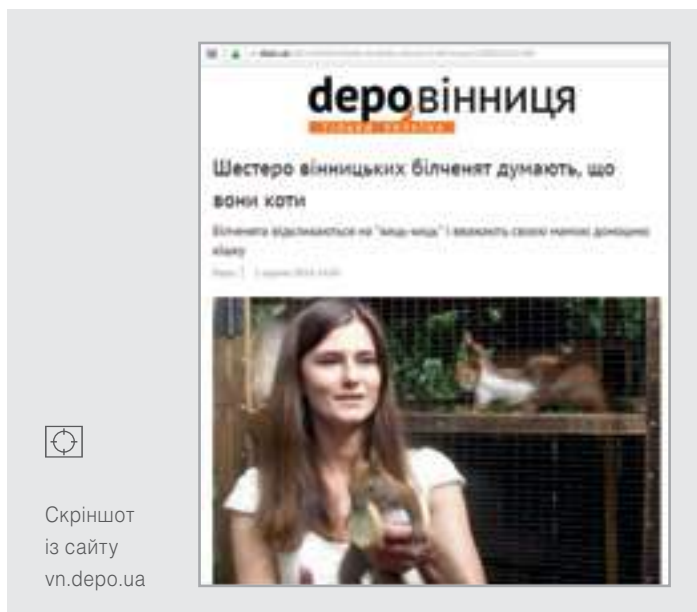
Перевернута піраміда

Принцип, за яким будується новина

Вимоги до написання новини:

• Малюнок 1

Якими бувають новини?

Критеріїв для класифікації безліч, розгляньмо лише деякі.

За ступенем важливості новини можна поділити на хардкорні (від англ. hardcore – суворий) новини та легкі розважальні. Є так звана категорія новин-бантиків, або новин-цікавинок, які англійською мовою називають brights and odds або cherry on top of the cake (дослівно – вишенька на торті), якими часто завершують телевізійні випуски новин. Наприклад, затримання людини в костюмі Чубакки, що балотувався до парламенту в Одесі, конкурс геловін-костюмів для мопсів у Києві та врятовані поліцією білченята, яких прийняла мама-кішка [4], стали топовими міжнародними новинами.

Пригадайте хоча би третю частину відомого британського фільму «Щоденник Бріджит Джонс», знятого за однойменним романом Гелен Філдінг (режисер Шерон Маугаєр, у головних ролях – Рене Зелвегер, Г'ю Грант, Колін Ферт). Випусковий редактор Бріджит пропонує запросити до студії відомого політика або професора з університету, який готовий компетентно говорити про поточні політичні події. Натомість головний продюсер новин висміює ідею й пояснює, що рейтинг шоу не виросте завдяки таким гостям. У студію запрошують науковця, який винайшов алгоритм розрахунку успішності пар. На цьому прикладі чітко видно пріоритети телеканалу та паралель між серйозними й розважальними новинами.

За територіальною ознакою новини поділяються на міжнародні, регіональні, національні та локальні. За тематичним критерієм виділяють загальні та нішеві, або спеціалізовані новини.

За типом медіа новини поділяються на текстові, телевізійні, радійні. Із розвитком інтернету в категорії текстових новин можна виділити підкатегорію онлайн-новин. Окремою категорією стали мультимедійні новини, що є гібридом і поєднують текст, фото, відео, подкаст та інфографіку в різних комбінаціях. Є безліч онлайн-банків фото, відео і звуків, які журналіст може використовувати безкоштовно.

Окрім безкоштовних ресурсів, більшість медіа користуються послугами міжнародних (Reuters, Associated Press, Agence France Press тощо) або національних (Українформ, Інтерфакс-Україна, УНІАН тощо) інформаційних агентств. Їхня бізнес-модель побудована таким чином: агенції, маючи бюро і кореспондентів по всьому світу, продукують безліч фото, відео і текстового контенту й продають його клієнтам (медіа).

Наприклад, український телеканал сплачує вартість річної передплати міжнародної агенції і використовує її контент. Тож міжнародні новини у вечірньому випуску будуть проілюстровані переважно відео від агенції, а не від власної знімальної групи. В окремих випадках, коли історія за кордоном є важливою / впливовою, телеканал відправляє своїх кореспондента й оператора або винаймає їх на місці. Не менш важливе питання, що впливає на прийняття рішення про закордонне відрядження, – чи може телеканал це оплатити? Якщо ні, то повертаємося до варіанту номер один – використовуємо відео агенцій. На жаль, не всі українські

Кадр із фільму «Щоденник Бріджит Джонс 3»

телеканали належним чином титрують відеокадри, які вони беруть у закордонних агенцій.

Правила написання новин є однаковими, проте не слід забувати про особливості конкретного виду медіа. Новина на радіо не може бути використана дослівно як закадровий текст у телевізійній новині, а закадровий текст телевізійної новини не працюватиме в газеті. Це в першу чергу пояснюється тим, що для сприйняття різних медіа ми використовуємо різні органи чуття. Тому радієний журналіст повинен за рахунок голосу, інтершумів (тобто супутніх звуків, як-от вигуки протестувальників на марші), описового стилю створити для слухача ефект присутності, щоб він «побачив», що відбувається, маючи лише аудіо.

Із телевізійними новинами цього досягти простіше за рахунок візуальності. Журналіст не має потреби пояснювати чи описувати те, що глядач і так бачить на екрані. Типовою помилкою є, наприклад, коли журналіст під час прямого включення каже: «Я зараз перебуваю під стінами Верховної Ради, позаду мене ви можете бачити натовп незадоволених протестувальників». По-перше, ймовірно, те саме ведучий сказав у студії, представляючи кореспондента. По-друге, глядач отримав цю інформацію з відео. На Заході телевізійний журналіст спочатку монтує зняте відео, а потім вже пише під нього текст. На жаль, в Україні більшість теленалів й досі послуговуються ще радянською традицією: спочатку пишеться текст, а потім під нього «підганяється» відеокартинка. В роки СРСР така практика була пов'язана з жорсткою ідеологічною спрямованістю новин, заради якої реальну дійсність підганяли під «потрібний» зміст. Зараз це частіше просто застаріла традиція та звичайні лінощі або непрофесіоналізм.

Всі медіа стикаються з проблемою: як утримати увагу аудиторії? Як захопити людину до-

• Інфографіка 4

Найбільші світові новинні агентства

модуль

1

Associated Press (AP)

Засновано в 1848 р.
Сайт: www.ap.org
Штаб-квартира: Нью-Йорк (США)

Reuters

Засновано в 1851 р.
Сайт: www.reuters.com
Штаб-квартира: Лондон (Британія)

Agence France-Presse (AFP)

Засновано в 1944 р.
на базі агентства «Гавас»
Сайт: www.afp.com
Штаб-квартира: Париж (Франція)

Великі регіональні агентства зі статусом інтернаціональних

Caribbean News Agency (CANA)

Засновано в 1976 р.
Сайт: cananewsonline.com
Штаб-квартира: Бриджтаун (Барбадос)

PanAfrican News Agency (PanaPress)

Засновано в 1979 р.
Сайт: www.panapress.com
Штаб-квартира: Дакар (Сенегал)

Agencia Efe

Засновано в 1939 р.
Сайт: www.efe.com
Штаб-квартира: Мадрид (Іспанія)

Agenzia Nazionale Stampa Associata (ANSA)

Засновано в 1945 р.
Сайт: www.ansa.it
Штаб-квартира: Рим (Італія)

Deutsche Presse-Agentur (DPA)

Засновано в 1949 р.
Сайт: www.dpa.com
Штаб-квартира: Гамбург (Німеччина)

TASS

Засновано в 1925 р.
(в радянський час – ИТАР-ТАСС)
Сайт: tass.ru
Штаб-квартира: Москва (Росія)

Xīnhuáshè («Сінхуа»)

Засновано в 1931 р.
Сайт: www.xinhuanet.com
Штаб-квартира: Пекін (Китай)

читати або дослухати новину до кінця? Звідси — сенсаційні заголовки, художні звороти, характерні радше для детективів і трилерів, аніж новин, перебільшення тощо. Все це є маніпуляціями заради привернення уваги.

Ми живемо в добу так званого клікабельного суспільства, коли користувачі не затримуються на одній сторінці на більш ніж кілька секунд. І якщо говорити про онлайн-новини, то вони повинні бути або дуже концентрованими, щоб за ці кілька секунд людина

отримала найважливішу інформацію, або дуже якісними й цікавими, щоби змусити людину довше затриматися на сторінці. Дедалі частіше трапляються сенсаційні заголовки, що апелюють до емоцій споживача медіа і спонукають його відкрити посилання. Тимчасом як за посиланням криється буденна новина, змісту якої заголовком не відбиває. Щоб отримати більше кліків, журналісти мають два шляхи: маніпулювати за допомогою мови сенсацій або ж підвищувати професійні стандарти і якість новин.

- Інфографіка 5

Найбільші українські новинні агентства

«Укрінформ»

Засновано в 1918 р.
(в радянський час – РТАУ)
Сайт: www.ukrinform.ua
Штаб-квартира:
Київ (Україна)
Власник: держава

УНІАН

Засновано в 1993 р.
Сайт: www.unian.ua
Штаб-квартира:
Київ (Україна)
Власник: група «1+1»
(Ігор Коломойський)

«Інтерфакс-Україна»

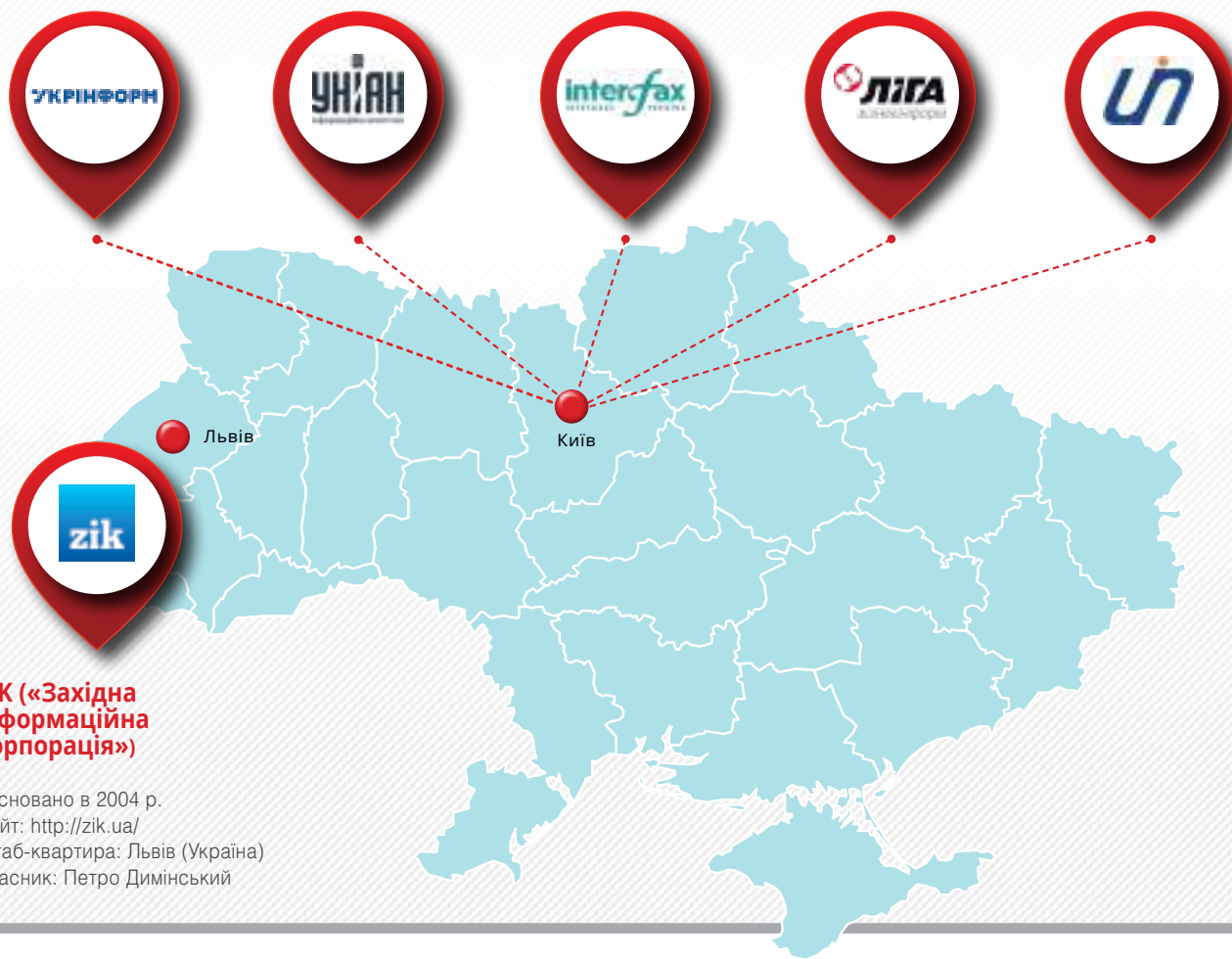
Засновано в 1992 р.
Сайт: interfax.com.ua
Штаб-квартира:
Київ (Україна)
Власник:
Олександр Мартиненко

ЛІГАБізнесІнформ

Засновано в 2007 р.
Сайт: www.liga.net
Штаб-квартира:
Київ (Україна)
Власник:
Сергій Бондаренко і його сім'я

«Українські новини»

Засновано в 1993 р.
Сайт:
<https://ukranews.com/ua>
Штаб-квартира:
Київ (Україна)
Власник: Inter Media Group (Дмитро Фірташ, Сергій Львовчкін)

ZIK («Західна інформаційна корпорація»)

Засновано в 2004 р.
Сайт: <http://zik.ua/>
Штаб-квартира: Львів (Україна)
Власник: Петро Димінський

Хто творить новини?

Новини створюють люди чи, як ми їх називаємо, ньюзмейкери (від англ. *newsmaker* – творець новин). Відтворюють новини, або ж доносять їх до аудиторії журналісти. Звідси відомий вислів: «Чого не було в новинах, того не існує».

Справедливо буде сказати, що журналіст має владу над новинами – він будує новинну сітку, визначає пріоритетність і вирішує, які новини не будуть опубліковані.

Ми вже частково згадували, що журналіст оцінює новину з погляду її значення для споживача – чи вона в буквальному сенсі позначиться на його житті (наприклад, підвищення комунальних тарифів, вибори, загроза стихійного лиха тощо)? Якщо так – історія потрапляє в інформаційний простір.

А що робити з міжнародними новинами, які вочевидь матимуть менше значення для споживача, проте у глобальній перспективі є важливими? Журналіст керуватиметься кількома критеріями. По-перше, географічна віддаленість. Чим далі країна територіально, тим менший інтерес вона становить. По-друге, значущість країни у світі. Якщо вона належить до так званої групи великих країн (Велика Британія, Франція, Німеччина, США, Росія, Китай), то новини з неї будуть у пріоритеті. З цих міркувань один загиблий навпроти британського парламенту буде топовою новиною у світі, тимчасом як про десятки загиблих у збройному конфлікті в африканській країні можуть узагалі не згадати. По-третє, значущість особи-ньюзмейкера. Є політичні фігури першого порядку, а також знаменитості першого ешелону – пов'язані з ними новини також будуть у пріоритеті порівняно з особистостями меншого масштабу. Втім, поняття масштабу ньюзмейкера різняться в залежності від цільової аудиторії.

Є фактори, що впливають на прийняття рішень, проте не завжди залежать від волі журналіста – усталена редакторська політика, тиск із боку власника медіа або політиків. Наприклад, кожного дня у новинах лише телеканалу «Україна» з'являється сюжет про фонд Ріната Ахметова [5]. Чому? Тому що телеканал належить Рінату Ахметову. В українських медіа, що в переважній більшості належать великим бізнесово-політичним групам, процвітає феномен самоцензури, коли журналіст сам обмежує себе, виходячи зі своїх припущень про інтереси власника.

Попри об'єктивні чинники (контрольовані або непідвладні журналістові), завжди лишається місце для суб'єктивного людського фактору. Тому вечірні випуски новин різних телеканалів збігатимуться, наприклад, у головних подіях дня, проте можуть сильно різнитись у порядку викладення або в куті подання. Редактори можуть мати різні погляди на те, які з новин заслуговують на ефірний час.

Як змінилися новини?

По-перше, з появою соціальних мереж поняття новин стало ширшим. Відтепер це не лише новини, які продукують традиційні медіа. Соціальні мережі стали альтернативним джерелом новин. Кожен користувач може формувати власну стрічку новин за рахунок різноманітних фільтрів, спираючись на свої інтереси й потреби.

По-друге, соціальні мережі наблизили споживача новин до безпосереднього ньюзмейкера. Відтепер новини можна отримати з перших рук, підписавшись на ньюзмейкерів у соціальних мережах і в такий спосіб уникнувши посередника у вигляді традиційного медіа. Медіа, зі свого блоку, теж все частіше ретранслює новини з соціальних мереж, а не безпосередньо від ньюзмейкера, інфор-

магенції або з місця події. А ретранслюючи, дедалі частіше забувають про свій обов'язок перевіряти факти.

По-третє, завдяки соціальним мережам і онлайн-каналам на кшталт Youtube та Vimeo кожен може стати творцем новин. Цей феномен називають «контент, згенерований користувачами» (від англ. — user-generated content). З'являються цілі агентства, як-от Jukin Media (www.jukinmedia.com), що спеціалізуються виключно на такому контенті. Вони купують авторські права у власників контенту, а клієнти агентства, телеканали чи сайти, отримують до нього доступ і право на використання.

І по-четверте, експансія інтернету й розвиток цифрових технологій дали колосальний поштовх для зростання новинного сектору, з одного боку, а з іншого — спровокували занепад або значну трансформацію традиційних медіа (друкованих видань, радіо, телебачення).

Новини вмирають?

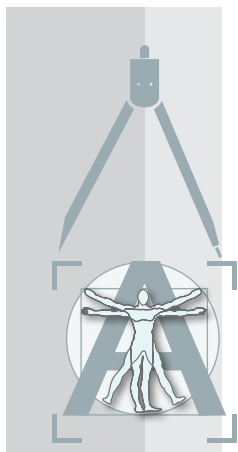
Зниження якості новин – тенденція останнього часу, на яку звертають увагу журналісти й дослідники медіа. Дослівне копіювання прес-релізів, відмова від перевірки фактів, нехтування журналістськими стандартами заради швидкого, проте неякісного результату, робота в умовах постійного цейтноту й конкуренції, що не сприяють підвищенню стандартів, — це далеко не повний перелік хвороб новинної журналістики.

Аби дізнатись про це більше, варто прочитати книжку «Новини пласкої землі» Ніка Дейвіса [6], де автор нещадно колупається в усіх хворобах новинної журналістики і пропонує методи профілактики.

Перелік посилань:

1. The Newsroom // <https://www.hbo.com/the-newsroom/>
2. Новий посібник з журналістики та онлайн-журналістики, Шнайдер В., Рауе П. / пер. з нім. В. Климченко ; за заг. ред. В. Іванова. — Київ: Академія Української Преси, 2014.
3. Birth of the Inverted Pyramid: A Child of Technology, Commerce and History // <https://www.poynter.org/news/birth-inverted-pyramid-child-technology-commerce-and-history>
4. Шестеро винницьких бельчат думают, что они коты. - Діпо.Винниця. - 1 августа 2016 // <https://vn.depo.ua/rus/vn/hmilnichanka-ta-kitska-vihovali-6-bilchenyat-01082016131400>
5. Гройсман на комбайні та Рабінович із салом. Моніторинг теленовін за 17–23 липня 2017 року. — «Детектор медіа» - 29 липня 2017 р. // http://ms.detector.media/monitoring/daily_news/groysman_na_kombayni_ta_rabinovich_z_salom_monitoring_telenovin_z_1723_lipnya_2017_roku/
6. Дейвіс Н. Новини пласкої Землі. — К.: Темпора, 2011

Модуль 2

Діана Дуцик

Зоя Красовська

«Якби світ був досконалий, «Редакційні настанови Бі-бі-сі» склалися би з однієї фрази: керуйтеся власною думкою», – саме так розпочав вступне слово до оновлених у 2005 році «Редакційних настанов Бі-бі-сі» генеральний директор найбільшої телерадіомовної компанії світу Бі-бі-сі Марк Томпсон [1]. Але світ недосконалий. Журналісти помиляються, політики хочуть маніпулювати громадською думкою, політики – міняти реальність за допомогою пропаганди. Саме тому Бі-бі-сі має свої редакційні настанови для журналістів на різні випадки, прописані більш як на 200 сторінках; журналісти компанії мають знати ці настанови й користуватися ними у щоденній роботі. Ці настанови «сприятимуть у підготовці таких програм, якими ми всі зможемо пишатися і які відповідатимуть найвищим стандартам, що їх за правом очікує від нас громадськість», – вважає Томпсон.

Навіщо громадськості знати про журналістські стандарти

Здавалося б, навіщо пересічному споживачу новин знати будь-що про якісь там стандарти і про внутрішню журналістську кухню? Усе дуже просто. Новини є важливим інструментом формування політичного порядку денного. І є чимало охочих відформатувати цей порядок денний під свої приватні потреби та інтереси. Це можуть бути політики, чиновники, власники медіа й навіть самі журналісти. Але протистояти спробам маніпулювати вам може допомогти знання про те, які новини є якісними, а які – ні. Ви ж не купуєте в магазині несвіже м'ясо чи зіпсований йогурт. Новини теж бувають «зіпсованими». Перевіривши, чи якісний продукт вам пропонують, ви подбаєте про власну інформаційну гігієну і зможете захиститися від згубних впливів та маніпуляцій. Також варто споживати новини з різних ЗМІ – не обмежуйтесь одним телеканалом чи одним сайтом. Ви будете здивовані, адже часто медіа по-різному інтерпретують одні й ті ж подій (як це відбувається, можна довідатись із систематичних моніторингів новин центральних телеканалів, які робить «Детектор медіа» [2]). Ваше завдання – виокремити факти і зробити свої висновки.

Якісні новини завжди зроблені з дотриманням усіх професійних стандартів.

Які є професійні новинні стандарти

Взірцем таких стандартів у журналістиці називають редакційні цінності Бі-бі-сі. У редакційних настановах, про які ми вже згадували вище, це такі цінності:

- правдивість і точність,
- безсторонність і багатоманітність думок,
- редакційна чесність і незалежність,
- служіння суспільним інтересам,
- справедливість,
- недоторканість приватного життя,
- недискримінація,
- врахування інтересів вразливих груп суспільства,
- підзвітність аудиторії.

Етичну відповідальність журналістів перед суспільством проголошено в низці міжнародних документів, зокрема в Декларації Конгресу Міжнародної федерації журналістів (1954 рік, зі змінами від 1986 року), у Резолюції ПАРЄ від 1993 року [3]. Етичні стандарти закріплені в кодексах професійних організацій. У різних країнах діють свої кодекси журналістської етики, загалом дуже схожі [4]. В Україні діє оновлений Кодекс етики українського журналіста (ухвалений у 2002 році, зі змінами від 2013 року).

Редакційні принципи мають бути в кожній редакції. Але в Україні нечасто можна зустріти видання, які сформулювали свої сталі принципи і не міняють їх сезонно, залежно від політичної доцільності. Так, опитування, яке провела громадська організація «Детектор медіа» серед журналістів центральних і регіональних ЗМІ у 2016 році, показало, що в більшості редакцій, на жаль, відсутні редакційні правила, а професійні стандарти є лише предметом інтерпретації самих журналістів, а не політикою редакції [5].

Є шість основних новинних стандартів:

- 1 **Баланс думок:** зібрано думки всіх сторін конфлікту чи всіх важливих гравців, коли йдеться про подію чи проблему.
- 2 **Оперативність:** подача інформації в найближчому випуску теле- чи радіоновин, номері газети / журналу, максимально швидко в онлайн-медіа.
- 3 **Достовірність:** ідеться про те, звідки, з яких джерел надійшла інформація, чи компетентними і правдивими є ці джерела.
- 4 **Точність:** відповідність кожного поданого факту реальності; дослівність цитування / переказу думок.
- 5 **Відокремлення фактів від коментарів:** у новинах неприйнятні жодні оцінки й висновки журналіста (ведучого чи репортера), кожна суб'єктивна думка має бути чітко позначена.
- 6 **Повнота:** наявність ключових даних про подію, тобто з новини має бути зрозуміло, що, коли, де, як і чому сталося, хто до цього причетний.

Детальніше про ці стандарти йтиметься в наступних модулях.

Новинні стандарти

модуль
2

1

Баланс думок:

зібрані думки усіх сторін конфлікту чи усіх важливих гравців, коли йдеться про подію чи проблему.

2

Оперативність:

подача інформації у найближчому випуску теле- чи радіоновин, номері газети/журналу, максимально швидко в онлайн-медіа.

3

Достовірність:

йдеться про те, звідки, з яких джерел надійшла інформація і чи компетентними є ці джерела.

4

Точність:

відповідність кожного поданого факту реальності; дослівність цитування/переказу думок.

6

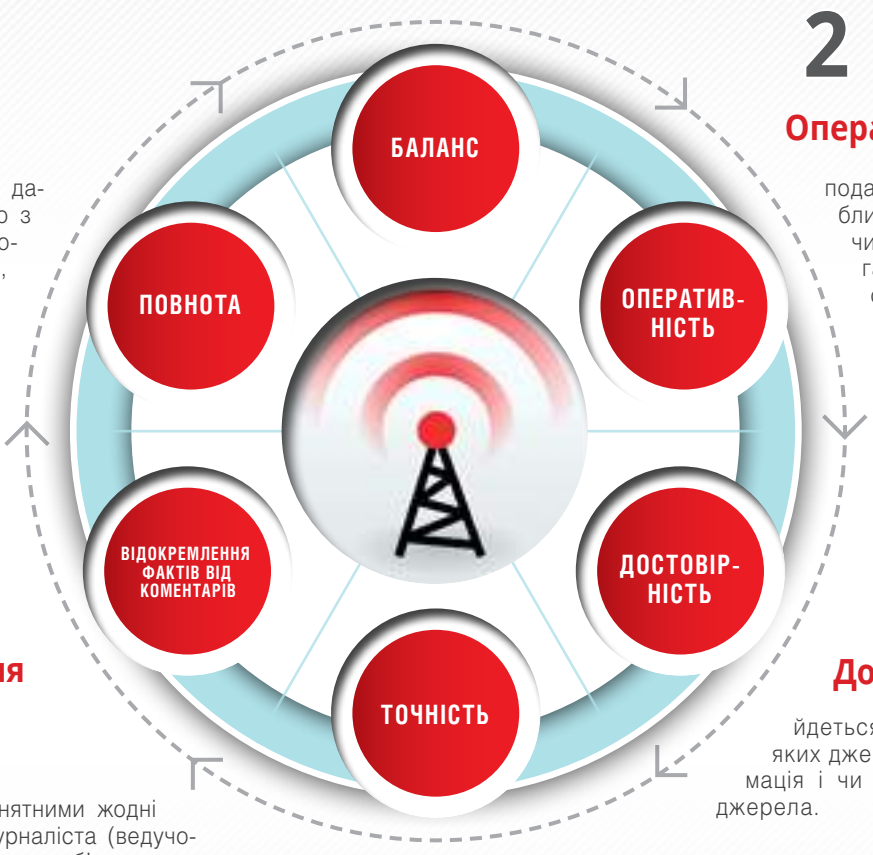
Повнота:

наявність ключових даних про подію, тобто з новини має бути зрозуміло, що, коли, де, як і чому сталося, хто до цього причетний.

5

Відокремлення фактів від коментарів:

в новинах є неприйнятними жодні оцінки і висновки журналіста (ведучого чи репортера), кожна суб'єктивна думка має бути чітко позначена.

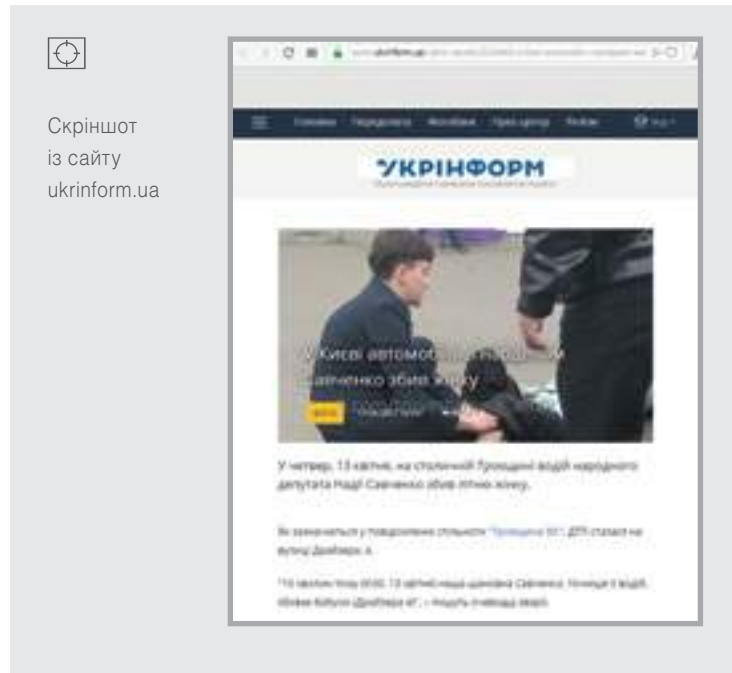
Як порушують стандарти і яка відповідальність за це існує

Порушення стандартів передбачає етичну відповідальність, але в окремих випадках може йтися і про юридичну. Коли є серйозні неточності, неправда чи вжито некоректні оцінки, людина, про яку йшлося в повідомленні, може звернутися до суду. Так, один із найгучніших процесів в історії нової української журналістики – це процес Григорія Суркіса проти газети «Всеукраїнские ведомости». У 1997 році газета «Всеукраїнские ведомости» надрукувала статтю «“Мілан” не купує Андрія Шевченка». Тодішній президент футбольного клубу «Динамо» Григорій Суркіс подав на газету в суд, оскільки ця стаття, як зазначив він у головному листі до Володимира Рубана, *«негативно вплинула на імідж та авторитет клубу як в нашій країні, так і за її межами»* (лист був опублікований у газеті «Киевские ведомости» 7 лютого 1998 р.). У результаті суд вирішив справу не на користь газети, зобов'язавши її виплатити 3,5 мільйона гривень ФК «Динамо». Газету було закрито [7].

Недотримання стандартів може відбуватися мимохіть або свідомо. Неумисне порушення стандартів залежить від браку професіоналізму, постійного цейтноту в редакціях, журналістських лінощів. У редакційних настановах Бі-бі-сі йдеться, що в кожному конкретному випадку застосування стандартів має виходити з обставин та здорового глузду. Наприклад, коли для новини є визначальною оперативність і її поширення може бути життєво важливим, немає часу збирати полярні думки й можна знехтувати балансом. Але відповідальний журналіст у наступному випуску доповнить матеріал і подасть усі точки зору.

Наприклад, «Укрінформ» у квітні 2017 року повідомив про ДТП в Києві за участі автомобіля, в якому перебувала народна депутатка Надія Савченко. Аварія не мала серйозних наслідків, а водій не втік із місця пригоди. Але журналісти «Укрінформ» розмістили новину [8], не спробувавши зв'язатися із самою депутаткою чи поліцією, тобто знехтували балансом, оцінку події робили за фотографією із соцмережі, не дотримуючись стандартів повноти, точності і достовірності. Згодом опублікували новину [9] з коментарями Савченко, але з посиланням на інші ЗМІ.

Коли визначальною в повідомленні є точність, журналісту варто більше часу витратити

на перевірку інформації, а не гнатися за оперативністю і в результаті з великою ймовірністю обманути свою аудиторію. Як у випадку з новиною про Савченко, журналісти часто економлять час, передрукуюючи новини одне одного. Такі передруки очікувано призводять до тиражування помилок.

Свідоме порушення стандартів може бути елементом редакційної політики. В одному випадку може йтися про надмірну емоційність повідомлень, порушення етики щодо вразливих груп, зображення сцен насильства тощо. Це як нечесна гра, де порушення правил дає переваги: зростання рейтингу каналу, його впізнаваності. Наприклад, 5 канал намагався привернути увагу сюжетом про вбивство ватажка сепаратистів Михайла Толстих (більш відомого як Гіві), застосувавши стилістику чорного гумору. Ведучий Віталій Гайдукевич так розпочинає новину: *«Відбулася офіційна зустріч ватажка бойовиків Михайла Толстих на позивний «Гіві» із ватажком бойовиків Арсеном Павловичем на позивний «Моторола». Початок був доволі вибуховим о 6:12 ранку. Сама ж зустріч минула в доволі теплій атмосфері кабінет вигорів вщент. За наслідками бойовик Гіві разом із ще двома терористами остаточно приєднався до режиму тиші і дотримання Мінських домовленостей, як це раніше зробив Моторола. Штаб АТО зауважив, що це закономірний фінал. Інформацію про передислокацію до пекла ватажка окупаційного формування «Сомалі»*

• Малюнок 2

Кадр із сюжету 5 каналу про вбивство ватажка сепаратистів Михайла Толстих («Гіві») від 9 лютого 2017 р.

підтверджують самі бойовики» [10]. Це порушення професійних та етичних стандартів, адже знущання з убитих неприпустиме, навіть якщо йдеться про терористів чи сепаратистів.

Інший мотив – відстоювання інтересів власника каналу чи ситуативне обслуговування інтересів різних груп впливу. Перший тривожний дзвіночок щодо таких новин – порушення балансу. Якщо в сюжеті пролунали звинувачення на чиюсь адресу, а відповіді не було, скоріш за все сюжет ангажований.

Трапляється, що новини імітують баланс. Навіть за наявності відповіді акценти в тексті розставляються так, що позиції однієї зі сторін аудиторія не сприймає. Наприклад, на «Інтері» дають слово народному депутату Сергію Пашинському (який був на допиті у прокуратурі в справі поранення ним чоловіка; інцидент відбувся 31 грудня 2016 року під Києвом), але за кадром його характеризують так, що ставлення до нього апіорі негативно: втікав від журналістів, відпочивав в Альпах одразу після того, як поранив батька двох дітей [11].

Є й інші прийоми так званого фальшивого балансу - наприклад, коли одній зі сторін конфлікту надають можливість висловитися по суті, а зі слів іншої сторони виокремлюють щось незначуще.

• Малюнок 3

Кадр із вечірнього випуску новин на телеканалі «Інтер» від 10 січня 2016 р.

Що таке замовні матеріали (джинса) і як вони виглядають

Матеріали, в яких є грубі порушення одного чи більше новинних стандартів, за рахунок чого інформація спотворюється на користь однієї зі сторін конфлікту чи на користь якогось політика / бізнесмена, медійні експерти відносять до таких, що мають ознаки замовлення. Для позначення таких новин використовують жаргонне слово «джинса». Якщо просто, то джинса – це реклама чи агітація, замаскована під редакційний матеріал.

Такі матеріали можуть містити ознаки як комерційного, так і політичного замовлення. Вони створюють позитивний або, навпаки, негативний імідж конкретних політичних сил чи окремих політиків, установ чи окремих чиновників, бізнес-структур чи окремих бізнесменів, доносять до аудиторії потрібний замовникові меседж.

У новинах такі матеріали неприпустимі. Але моніторинги низки медійних організацій показують, що до публікації замовних матеріалів удається більшість медіа України. Редакції ніяк не маркують замовні публікації, хоча рекламні матеріали, згідно з українським законодавством, повинні маркуватися.

Головна причина джинси – економічна. Часто для медіа в умовах слабого рекламного ринку та великої конкуренції розміщення замовних матеріалів – єдиний спосіб заробити гроші, щоби покрити видатки на зарплати журналістам та утримання офісу. Медіа, які входять у великі медіагрупи, часто розміщують подібні матеріали на угоду політичним та бізнесовим інтересам своїх власників. Усе це не може бути виправданням джинси. Адже на рівні з відвертою маніпуляцією та фейками такого типу матеріали спотворюють реальність. Саме тому вже не перший рік у медійному середовищі обговорюється необхідність введення відповідальності (через ухвалення відповідного закону) за розміщення замовних матеріалів. Але поки що це лише розмови.

Експерти громадської організації «Детектор медіа», які постійно моніторять теленовини центральних і регіональних каналів, до матеріалів із ознаками замовності відносять такі [12]:

- позитивні матеріали про діяльність державних установ чи окремих посадовців, політиків / політичних партій, коли в цих матеріалах порушено баланс думок. Зокрема, відсутня або лише імітується позиція тих людей, чиї інтереси напряду зачіпає ця діяльність. Або ж відсутня чи лише імітується позиція політичних чи бізнесових опонентів цієї діяльності;
- суто «паркетні» матеріали, що подають переважно декларативні заяви того чи іншого високопосадовця чи політика, в яких використовується «протокольна» оцінна лексика («заявив», «наголосив», «прибув», «відбув», «провели переговори» та ін.);
- матеріали, в яких незбалансовано і з позитивними оцінками висвітлюється бізнес (бренди, товари, послуги) або ж благодійність конкретних бізнесменів чи бізнес-структур. Це комерційна джинса. Навіть за законодавством розміщувати в новинах такі матеріали не можна.

Так, на «1+1» постійно вихваляють структури власника каналу Ігоря Коломойського, зокрема курорт «Буковель», авіакомпанію «Міжнародні авіалінії України», раніше – «Приватбанк». Канали групи StarLightMedia розповідають про роботу ПінчукАртЦентру або добродійність Леоніда Кучми, тестя власника каналу Віктора Пінчука. На 5-му каналі часто говорять про добродійність родини Петра Порошенка, на «Україні» – Фонду Ріната Ахметова.

Замовні матеріали або «джинса»

Ознаки замовного матеріалу:

модуль
2

Ось для прикладу кілька сюжетів на різних телеканалах, які просувають інтереси конкретних політичних сил, чиновників чи бізнесменів.

- ▶ Аграрна партія України піариться на неочевидній для себе темі — річниці Дня народження Тараса Шевченка. На телеканалі ICTV (вечірній випуск новин від 9 березня 2017 року) у новинному сюжеті про дискусію «Шевченко. Мова. Держава. Нація» поряд із коментарем міністра культури Євгена Нищука йде коментар голови Аграрної партії Віталія Скоцика (випуск дивитися на хвилині 12:50) [13].

• Малюнок 4

- ▶ А голова Харківської обласної державної адміністрації Юлія Світлична опікується як не футболом, то тенісом. Так, у випуску новин на телеканалі «Україна» від 10 лютого 2017 року в сюжеті про міжнародні змагання з жіночого тенісу, які пройшли в Харкові, коментує подію саме Світлична [14].

• Малюнок 5

- ▶ У сюжеті про перевірку безвізу в дії, що вийшов у випуску ТСН (12 червня 2017 р.) на «1+1», який належить Ігорю Коломойському, між іншим «прорекламували» Міжнародні авіалінії України, бенефіціаром яких також є Коломойський [15].

• Малюнок 6

Кадр із випуску ТСН на телеканалі «1+1» від 12 червня 2017 року

модуль
2

Часто в матеріали на політичні, економічні, соціальні теми включають коментарі експертів, яких називають політологами. Хоча далеко не кожен із цих людей справді займається науковими дослідженнями. За образом експерта може ховатися політтехнолог, чий коментар має на меті просування інтересів його клієнтів. Перевірити експертів і псевдосоціологічні організації можна, наприклад, у базі, створеній проектом «Тексти» [16].

Замовні теми можуть повторюватися в одному медіа досить часто, при тому що суть новин залишається незмінною. Наприклад, на «Інтері» у 2017 році тривалий час переконували аудиторію у тому, що Україні слід припинити купувати російські мінеральні добрива. На цю тему чудово лягали тези про неприпустимість торгівлі з країною-агресором, про підтримку вітчизняного виробника й соцзахист працівників українських заводів. Урешті в цих повідомленнях стали з'являтися згадки про підприємства холдингу «Остхем», яким заважа-

ють жити російські добрива. Таку прискіпливу увагу до теми, в якій протягом місяців нічого не змінювалося, можна пов'язати з тим, що холдинг «Остхем» належить співвласнику каналу «Інтер» Дмитру Фірташу [17].

Керуючись простими правилами інформаційної гігієни, оцінюючи новини за основними стандартами, можна не тільки скласти власне враження про конкретне медіа, оцінити, що відбувається в політиці, а й запобігати поширенню маніпулятивної інформації. Коли ми бачимо інформацію, що викликає в нас бурхливу емоцію, то її хочеться поширити й обговорити в соцмережах. Так і множаться фейки й маніпуляції. Та що більше емоцій викликає новина, то більш імовірно, що це маніпуляція чи елемент пропаганди.

Тому повідомлення варто оцінювати з погляду дотримання основних стандартів, щоб не стати жертвою маніпуляції, відрізнити якісні медіа від безвідповідальних — і не жити в королівстві кривих дзеркал.

• Малюнок 7

Кадр із випуску «Подробности» на телеканалі «Інтер» від 19 квітня 2017 року

Перелік посилань:

1. Редакційні настанови Бі-бі-сі // http://journalib.univ.kiev.ua/BBC_Guidelines_Ukr.pdf
2. Методологія моніторингу ГО «Детектор медіа» // <http://detector.media/tag/4059/>
3. Резолюція 1003 (1993) Про етичні принципи журналістики // <http://cedem.org.ua/library/rezolyutsiya-1003-1993-pro-etychni-pryntsypy-zhurnalistyky/>
4. Журналістська етика: посібник для підготовки до державного іспиту / За ред. В. Різуна та В. Мостового. - К., 2014 // <http://journalib.univ.kiev.ua/ethics.pdf>
5. Кодекс етики українського журналіста // <http://nsju.org/page/196>
6. Спеціальний звіт «Висвітлення конфлікту на Сході в українських медіа». - MediaSapiens. - 09 червня 2016 р. // http://ms.detector.media/trends/1411978127/spetsialniy_zvit_visvitlennya_konfliktu_na_skhodi_v_ukrainskikh_media/
7. Дуцик Д. Політична журналістика. – К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2005
8. У Києві автомобіль з нардепом Савченко збив жінку. - Укрінформ. - 13 квітня 2017 // https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2210962-u-kievi-avtomobil-z-nardepom-savchenko-zbiv-zinku.html?utm_source=gravitec&utm_medium=Referral
9. Віра Савченко каже, що це вона зачепила машиною жінку. - Укрінформ. - 13 квітня 2017 // <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2211000-vira-savchenko-kaze-so-ce-vona-zacepila-masinou-zinku.html>
10. Сюжет «Офіційна зустріч «Гіві з Моторолою». - 5 канал. - 9 лютого 2017 // <https://www.youtube.com/watch?v=JLN0SX43yBw>
11. Подробности, выпуск за 10 января 2016 года // <https://www.youtube.com/watch?v=ZWYG1ZmVe5s>
12. Пояснення до методології моніторингу телевізійних і радіої програм громадської організації «Детектор медіа» // <http://detector.media/monitoring/article/136891/2018-04-24-poyasnennya-do-metodologii-monitoringiv-televiziinikh-i-radiiikh-program-gromadskoi-organizatsii-detektor-media/>
13. Факти ICTV. Випуск 18:45, 9 березня 2017 // https://www.youtube.com/watch?v=Ehs2Ts7E_NQ
14. Большой теннис возвращается в Харьков. - «Украина», 10 февраля 2017 // <https://www.youtube.com/watch?v=9PR5SegTkt0>
15. Кореспонденти ТСН з'ясували, як подорожувати без віз з дітьми та людям без відбитків пальців. - ТСН, 12 червня 2017 // <https://www.youtube.com/watch?v=cn-cv7S2Zd4>
16. Продавці рейтингів. База псевдосоціологів // <http://texty.org.ua/d/socio/>
17. Подробности, выпуск за 19 апреля 2017 года // <https://www.youtube.com/watch?v=bSyNgaL3uoc>

Модуль 3

Діана Дуцик

Якщо ви хочете дізнатися, як працює «журналістика на замовлення», прочитайте один із останніх романів Умберто Еко «Номер нуль» [1]. Італійський письменник і філософ, який присвятив чимало своїх публікацій критиці сучасних медіа, змалював яскравий образ продажного журналіста. Головний герой роману – редактор, який на замовлення одного з багатіїв створює газету, щоби друкувати в ній наклепницькі статті проти конкурентів власника і псувати їм репутацію.

Безперечно, не всі журналісти продажні й не всі медіа безпринципні. Але в історії української журналістики періоду незалежності прикладів, схожих на той, який змалював Умберто Еко, було також багато. Провідні телеканали України, як і великі медійні холдинги, створювалися в середині 90-х років минулого століття. Саме тоді фінансово-промислові групи накопичували первинний капітал; згодом вони зміцніли й почали впливати на політичні процеси. А медіа, які опинилися в їхній власності, ставали інструментом політичної боротьби (особливо в період виборів): чи то для захисту / утримання при владі, чи то для боротьби з опонентами / конкурентами, чи для тиску на владу.

В книзі Умберто Еко змальований образ продажного журналіста

Навіщо громадянам знати, хто володіє медіа

Ми живемо у світі, перенасиченому різними медіа. Вони нас розважають, інколи навчають чогось, але найважливіша їхня функція - **інформувати про важливі події через новини**. Та чи завжди нас інформують правдиво та об'єктивно? Чи не маніпулюють із якоюсь метою на чийсь користь?

Допомогти знайти відповідь на ці запитання може інформація про те, звідки взялися гроші на висвітлення новин. Іншими словами, не завадить знати, хто є власником медіа, новини якого ви читаєте, слухаєте чи дивитеся.

Ці знання допоможуть вам зрозуміти, кому може бути вигідне оприлюднення певної інформації і з якою метою це робиться. Якщо ви знаєте, хто й навіщо повідомляє цю інформацію, вами складніше маніпулювати.

Хто володіє найбільшими телеканалами в Україні

модуль

3

Медіа в усьому світі належать комусь. Це можуть бути людина, група людей, великі компанії чи навіть держава (в Україні, до речі, присутні всі ці форми власності). Навіть соцмережі, в яких ми так багато часу проводимо нині, мають своїх власників. До прикладу, про засновника мережі Facebook Марка Цукерберга ви більше зможете дізнатися, подивившись фільм режисера Девіда Фінчера «Соціальна мережа».

- Малюнок 1

Кадр із фільму Девіда Фінчера
«Соціальна мережа»

Із 2014 по 2017 роки в системі державних медіа в Україні відбулося чимало змін. Після ухвалення закону «Про суспільне телебачення і радіомовлення» у 2014 році почалося перетворення державної Національної телерадіокомпанії України (з усіма філіями) на суспільного мовника. Перший національний (колись УТ-1) став **«UA: Першим»** – і тепер це суспільний канал, основна місія якого представляти інтереси суспільства (більше про це можна дізнатися в проекті «Все про суспільне мовлення в Україні» [2]).

Також у 2015 році було прийнято закон «Про реформування державних і комунальних друкованих засобів масової інформації», який передбачає роздержавлення газет. 2017 року стартував перший етап реформи.

• Інфографіка 1

Найбільші медіавласники в Україні

(станом на жовтень - 2017)

модуль
3

- **Inter Media Group:**
«Інтер», «Інтер+», K1, K2, «Мега», НТН, «Піксель», ZOOM, «Enter-фільм»
- **Інформаційне агентство «Українські новини»**

Дмитро Фірташ
Сергій Львовчкін

Ігор Коломойський
Ігор Суркіс

- **1+1 Media:**
«1+1», «2+2», «ТЕТ», «ПЛЮСПЛЮС», «1+1 International», «Бігуді», «УНІАН ТБ», сайт ТСН.ua, інформаційне агентство УНІАН

- **StarLight Media:**
ICTV, СТБ, Новий канал, M1, M2

Віктор Пінчук
Олена Пінчук

Ринат Ахметов

- **«Медіа Група Україна»:**
«Україна», «НЛО TV», «Футбол1», «Футбол2», регіональні телеканали «Донбас», «34 канал», «Сигма», газета «Сьогодні», сайт Сегодня.ua

- **ZIK (телеканал)**
- **ZIK (інформаційне агентство «Західна інформаційна корпорація»)**

Петро Димінський

Петро Порошенко

- **5 канал**
 - **«Прямий»** (власник Володимир Макеєнко)
 - **«112 Україна»** (власник - невідомий)
- Експерти вважають, що ці два телеканали контролюються політиками з оточення Петра Порошенка, проте ця інформація нічим не підтверджена.*

Проте найбільші і найвпливовіші медіа в Україні сконцентровані в руках кількох власників, які зазвичай представляють великі фінансово-промислові групи, а отже мають свої політичні й економічні інтереси.

На інфографіці (стор. 28) – лише найбільші медіагрупи.

Окремо варто згадати **UMH group (Український медіахолдинг)** – великий холдинг, який має найбільшу лінійку друкованих ЗМІ та радіоканалів, серед них журнал «Корреспондент» та сайт Korrespondent.net, газети з російськими брендами «КП в Україні» (раніше - «Комсомольская правда в Украине»), «Аргументы и факты. Украина». Його власником є оголошений у розшук бізнесмен **Сергій Курченко**, який належав до оточення Віктора Януковича та втік разом із ним із країни у 2014 році.

Не вписуються в цю олігархічну систему координат створені наприкінці 2013 року самими журналістами й підтримані західними донорами **«Громадське телебачення»** та **«Громадське радіо»**. А також представництва іноземних медіа в Україні, зокрема таких як **«Радіо Свобода» (США), Бі-бі-сі (Британія), Deutsche Welle (Німеччина)**, які фінансуються за рахунок платників податків тих країн. Але всі вони недостатньо потужні, щоби конкурувати з олігархічним медіа.

Інформація про те, хто якими ЗМІ володіє, донедавна приховувалася. Власники не хотіли показувати своїх справжніх інтересів у медіапросторі. Проте публічність інформації про власників має величезне значення для забезпечення прозорості медіаринку.

В Україні під тиском громадських організацій 3 вересня 2015 року було ухвалено закон про прозорість медіавласності [3]. Щоправда, цей закон стосується лише телерадіоорганізацій.

Що дає цей закон:

- телерадіокомпанії зобов'язані оприлюднити **дані про структуру власності** на своєму офіційному веб-сайті, **а також звітувати про будь-які зміни в такій інформації щороку до 31 березня** Національній раді з питань телебачення та радіомовлення;
- за подання недостовірних даних передбачено високий штраф (5 % від ліцензійного збору);
- забороняється засновувати й володіти телерадіоорганізаціями резидентам країни-агресора (зараз це Росія) або офшору;
- недотримання вказаних вимог тепер **є однією з підстав відмови у видачі ліцензії мовнику за конкурсом.**

Де знайти інформацію про медіавласників

Треба постійно стежити за інформацією про власників, перевіряти її, оскільки структура власності може змінюватися. За останнє десятиріччя міняли власників не лише найрейтинговіші центральні телеканали «1+1» та «Інтер», але й дрібніші, наприклад, колишній «Тоніс» (тепер – Прямий канал).

У першу чергу цю інформацію ви можете відшукати на сайтах регулятора (Національної ради з питань телебачення та радіомовлення, яка видає ліцензії телерадіоканалам, – у розділі «Прозорість медіавласності» [4]) та реєстрато-

ра (Міністерство юстиції, яке реєструє друковані медіа, зокрема у Державному реєстрі друкованих ЗМІ та інформаційних агентств як суб'єктів інформаційної діяльності [5]).

Також закон про прозорість медіавласності зобов'язує теле- й радіоканали публікувати інформацію про власників на своїх сайтах. До прикладу, на сайті телеканалу «1+1» (1plus1.ua) за тегом **#структура власності** ви знайдете схему власності групи «1+1 Media». На сайті телеканалу «Інтер» (inter.ua) у розділі «Про канал» є підрозділ **«Структура власності»**, в якому й розміщена інформація про власників.

Друковані ЗМІ не зобов'язані поки що надавати інформацію про кінцевих власників. Проте ви завжди можете перевірити в Державному реєстрі друкованих ЗМІ, хто є засновником видання. Наприклад, реєстр вам видасть, що засновником газети «День» є товариство з обмеженою відповідальністю «Українська пресгрупа». Але це ні про що вам, мабуть, не скаже. Потрібно подивитися в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, хто є засновником цього ТОВ (реєстр викладений на сайті Міністерства юстиції [6]). Результат пошуку дасть вам перелік засновників: ТОВ «Вега Інком», ТОВ «Віан Груп», ТОВ «Візаві Інвест», кіпрська компанія «Юніглоу Лімітед» (кінцевим власником якої є Олена Володимирівна Гайдук, дружина мільярдера Віталія Гайдуга, в минулому співвласника Індустріального союзу Донбасу).

Найскладніше визначити власників сайтів, адже в Україні інтернет-простір не регулюється, тож засновник сайту не зобов'язаний його реєструвати. Доменне ім'я сайту не завжди зареєстроване на власника, а може бути зареєстроване, наприклад, на головного редактора чи ІТ-директора. Тому основна порада – критично ставитися до будь-якої отриманої інформації, перевіряти її за іншими джерелами.

Якщо ви не можете самостійно розібратися у схемах із прізвищами, що їх оприлюднюють регулятор, реєстратор чи телеканали на своїх сайтах, варто читати профільні видання, такі як «Детектор медіа», які збирають інформацію про медіа, відстежують тенденції розвитку медіаринку. Так, за тегами **#медіавласність** чи **#прозорість медіавласності** на сайті «Детектор медіа» (detector.media) ви можете знайти найсвіжішу інформацію про власників українських медіа. Ці дані на сайті постійно оновлюються.

Проте немає гарантії, що особа, вказана в документах як кінцевий бенефіціар (власник), такою є насправді. Такі особи можуть бути й підставними або в той чи інший спосіб пов'язаними зі справжнім власником. Наприклад, телеканал **«112 Україна»** довго не відкривав кінцевого бенефіціара, тому існувало чимало чуток щодо того, кому він належить. Проте у квітні 2018 року канал оприлюднив інформацію про зміну структури власності, за якою до числа власників телекомпанії, що мовлять з логотипом «112 Україна», увійшло швейцарське акціонерне товариство «Плірофоріес АГ», а кінцевим бенефіціарним власником зазначений громадянин Німеччини Едуард Катц [7].

Указані в документах власники не завжди є тими, хто насправді фінансує медіа.

Яскравий приклад – судові процеси у справі про джерела фінансування в 2014 році газети «Вести» [8]. У 2014 році податківці розслідували джерела фінансування газети «Вести» та причетність [9] її засновника й видавця ТОВ «Вісті Мас-Медіа» до незаконної конвертаційної діяльності. На той час у холдинг «Вести» були вкладені величезні кошти. Засновник (як було вказано в документах) Ігор Гужва ніколи не був власником якогось великого бізнесу. Тому джерела фінансування медіагрупи залишалися не зрозумілими. Хоча медіа, які входили в групу, послідовно обстоювали інтереси Віктора Януковича та його оточення, а згодом, коли Росія ввела війська в Україну, трансливали проросійські меседжі.

Як медіавласники впливають на редакційну політику

Якщо ви одного вечора спробуєте уважно подивитися новини на кількох центральних телеканалах, ви помітите, що вони часто по-різному трактують одні й ті ж події. Також у кожного телеканалу є свої улюблені «експерти», які коментують чи не кожен новину. Такі «експерти» не завжди є фахівцями з тих питань, які вони коментують, проте вони розставляють необхідні акценти, спрямовуючи глядацьку увагу в потрібному руслі. Окрім того, часто телеканали дають у новинах слово політикам і політичним силам, які підтримують їхні власники, або просувають політичні й економічні інтереси самих власників.

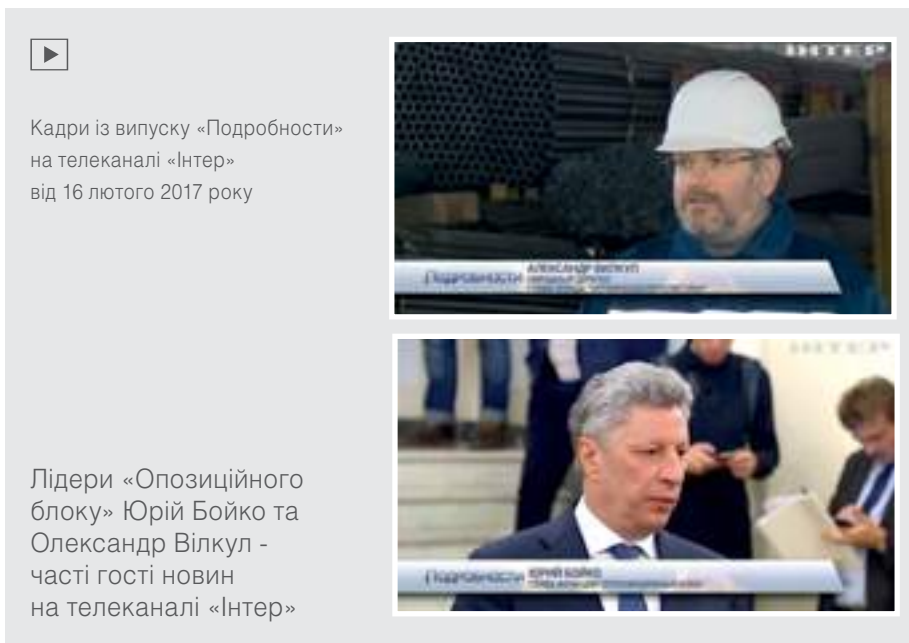
Телеканал «Інтер» є провідником політичних позицій «Опозиційного блоку» (членом цієї політичної сили є один із власників телеканалу Сергій Львовичкін) із моменту його створення

2014 року. Депутати «Опоблоку» присутні майже щодня в новинах телеканалу й коментують усі події в Україні. Наприклад, у травні 2017 року «Опозиційний блок» посів першість за серед інших політичних сил за кількість піар-матеріалів: 41 сюжет (із них 34 матеріали – на телеканалі Інтер», сім – на каналі «Україна») [10]. Іншим політичним силам «Інтер» не надає стільки ефіру.

Приміром, в одному випуску новин (6 лютого 2017 року) на телеканалі «Інтер» у багатьох сюжетах представлена позиція «Опозиційного блоку»: спершу Юрій Бойко наголошує на

продовженні переговорів у «нормандському форматі», далі – на нібито відсутності коаліції в парламенті. Також є синхрони від політичних коментаторів: Руслана Бортніка та Вадима Карасьова, близьких до «Опозиційного блоку». Всі підтверджували вигідну на той політичний період для «Опоблоку» тезу: парламентської коаліції де-факто немає. У сюжетах цього випуску фігурували й інші представники партії: Олександр Вілкул закликав захистити працівників Нікопольського трубного заводу, а Сергій Львовичкін *«считаєт, что Украина должна изменить свой имидж в глазах мировой общественности»* [11].

• Малюнок 2

Іронічне відео про надмірну присутність одного з представників «Опозиційного блоку» Юрія Бойка на телеканалі «Інтер» змонтували студенти Школи журналістики Українського католицького університету. У цьому відео вони показали не лише те, як часто цей політик буває в новинах телеканалу, але й лояльність ведучого до Бойка. Відео можна подивитись за посиланням: <https://vimeo.com/203585980>.

• Малюнок 3

• Малюнок 4

Кадр із сюжету про Фонд Ріната Ахметова на телеканалі «Україна» від 18 вересня 2017 року

модуль
3

Телеканал «Україна» з початку війни на Донбасі й донині в кожному випуску новин дає сюжет про те, як Фонд Ріната Ахметова (власника каналу) допомагає жителям цього регіону в складний час. Водночас у новинах каналу не йдеться про допомогу інших громадських і волонтерських організацій. До прикладу, таким є сюжет про День батька, в якому журналісти розповідають про те, як Фонд Ріната Ахметова допомагає дітям, що пережили війну, повернутися до нормального життя [12]. Громадська організація «Детектор медіа» зафіксувала рекорд згадок власника телеканалу. Так, 16 грудня 2014 року, коли батальйон «Дніпро-1» блокував гуманітарну допомогу Фонду Ріната Ахметова, в одному новинному випуску на «Україні» дали **дев'ять** матеріалів на цю тему [13].

У новинах «1+1» традиційно виходять сюжети, які захищають бізнес-інтереси його власника Ігоря Коломойського, наприклад, на ринку авіаперевезень: так, в 2017 році канал виступав проти приходу в Україну дешевих лоукостів, очевидно тому, що Коломойський є власником МАУ - фактично монополіста в Україні на ринку авіаперевезень [14]. Так, у сюжеті (вечірній випуск ТСН за 19 травня 2017 року; 19:30) «Аеропорт «Бориспіль» знижує рівень аеропортового збору» критикують авіа-

компанію Ryanair за її вимогу дешевше обслуговуватися в аеропорту «Бориспіль». *«Всі рівні, але ми рівніші – вирішили в авіакомпанії Ryanair. Міністр інфраструктури Володимир Омелян підтримав. Ryanair одразу запрогла обслуговування в найбільшому українському аеропорту»* - зазначає кореспондентка Ольга Василевська. У сюжеті також надають слово експертам, які лише критикують вимоги компанії Ryanair. Сюжет також закінчується дуже тенденційно, журналістка робить свої суб'єктивні оцінки, чого не мало б бути в новинах: *«Наразі і Ryanair, і інші компанії [не сказано - які?], які хочуть дешевше обслуговуватися у «Борисполі», чекають, коли міністерство затвердить свій наказ із складними реформами і формулами. І тоді буде зрозуміло, чи дійсно існує таємний меморандум, підписаний міністром інфраструктури і Ryanair, за яким цій компанії надаються привілейовані умови, про які багато писали в ЗМІ»* [15].

Детальніше про те, як позиція власників позначається на редакційній політиці каналів, читайте також в аналітичному звіті «Основні тенденції медіависвітлення суспільно-політичних процесів в Україні у 2014–2017 рр.» [16] або в рубриках «Моніторинги» на сайтах «Детектор медіа» та MediaSapiens.

• Малюнок 5

Кадр із випуску ТСН на телеканалі «1+1» від 19 травня 2017 року

Перелік посилань:

1. Умберто Еко. Номер нуль: роман / з італ. пер. Ю.В. Григоренко. – Х.: Фоліо, 2015. – 191 с.
2. Все про Суспільне мовлення // <https://vseprosm.detector.media/>
3. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення прозорості власності засобів масової інформації та реалізації принципів державної політики у сфері телебачення і радіомовлення» // <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/674-19>
4. Прозорість медіавласності. Сайт Національної ради з питань телебачення та радіомовлення // <https://www.nrada.gov.ua/prozorist-mediavlasnosti/>
5. Державний реєстр друкованих ЗМІ та інформаційних агентств як суб'єктів інформаційної діяльності // <http://dzmi.informjust.ua/>
6. Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань // <https://usr.minjust.gov.ua/>
7. Телеканал «112 Україна» назвав кінцевим бенефіціаром громадянина Німеччини. «Детектор медіа», 24 квітня 2018 // <http://detector.media/rinok/article/136915/2018-04-24-telekanal-112-ukraina-nazvav-kintsevym-benefitsiarom-gromadyanina-nimechchini/>
8. Суд над Ігорем Гужвою як комунікаційна поразка правоохоронних органів. «Детектор медіа», 14 квітня 2017 // <http://detector.media/infospace/article/125137/2017-04-14-sud-nad-igorem-guzhvoyu-yak-komunikatsiina-porazka-pravookhoronnikh-organiv/>
9. Рахунки «Вестей» заблокували через справу про відмивання коштів – Міндоходів. Інститут масової інформації, 22 травня 2015 // <http://imi.org.ua/news/rahunki-vestey-zablokuvali-cherez-spravu-pro-vidmivannya-koshtiv-mindohodiv/>
10. Ярослав Зубченко. Піар «героїв» безвізу, захист російського бізнесу й війна з лоукостерами. Маніпуляції травня. MediaSapiens, 21 червня 2017 // http://ms.detector.media/monitoring/monitoring_overview/piar_geroiv_bezvizu_zakhist_rosiyskogo_biznesu_y_viyna_z_loukosterami_manipulyatsii_travnnya/
11. Подробности.Выпускза6февраля2017года//<https://www.youtube.com/watch?v=FT4ISseEMm4>
12. Штаб Рината Ахметова помогает детям войны вернуться к нормальной жизни // <https://www.youtube.com/watch?v=CPm4vGL7DyU>
13. Отар Довженко, Ірина Андрейців. Гуманітарний серіал Ахметова. MediaSapiens, 28 грудня 2014 // http://ms.detector.media/monitoring/daily_news/gumanitarniy_serial_akhmetova/
14. Ярослав Зубченко. «1+1» проти лоукостів. Якщо це не лоукости Коломойського. MediaSapiens, 23 травня 2017 // http://ms.detector.media/monitoring/monitoring_overview/11_proti_loukostiv_yakscho_tse_ne_loukosti_kolomoyskogo/
15. Аеропорт «Бориспіль» знижує рівень аеропортового збору // <https://www.youtube.com/watch?v=PwjakHp7kyI>
16. Основні тенденції медіависвітлення суспільно-політичних процесів в Україні у 2014–2017 рр. MediaSapiens, 30 червня 2017 // http://ms.detector.media/trends/1411978127/osnovni_tendentsii_mediavisvitlennya_suspilnopolitichnikh_protseviv_v_ukraini_u_20142017_rr_zarezultatami_monitoringiv_go_detektor_media/

Модуль 4

Ірина Виртосу

«Хитрий циганчук, жидяра, негр, каліка, карлик, прикутий до інвалідного візка, шизофренік, бомж» – чому журналісту, ведучому, блогеру неприпустимо використовувати таку термінологію? Згвалтування українськими солдатами, соціалізація екс-засуджених, право на надію довічно ув'язнених, медичне забезпечення безхатьків чи насильство в сім'ях учасників війни на Донбасі – коли зникнуть табу на ці теми? Як не допустити в редакції існування інструкції на кшталт такої, що була на телеканалі «1+1» у 2008 році [1], коли зі зміною керівництва було взято курс на «шість “с” та одне “г”» (секс, страх, смерть, скандал, сенсація, сміх та гроші)?

Готувати матеріали, граючи на емоціях, вживати слова, що принижують честь і гідність людини, або, навпаки, замовчувати актуальні теми, – усе це приклади порушення журналістської етики.

Серед найочевидніших причин таких порушень – гонитва за рейтингами та сенсаційністю, яка часто призводить до смакування насильства, смертей чи злочинів. Ще один блок причин пов'язаний із браком фахових знань із теми та небажанням витратити час на дослідження. Нерідко з цих же причин медійники вдаються до мови ворожнечі.

При цьому нині журналісти мають безліч можливостей досліджувати складні теми: наприклад, чи відбувається судовий процес із дотриманням законодавства або в яких умовах утримують заарештованого?

Однак часто медіа обирають найлегший шлях – інформують про факт злочину, в найкращому разі – про рішення суду. Ці історії насичують деталями насильства, образливими словами та розкриттям персональних даних.

Звісно, найкраще «продається» те, що зацікавить аудиторію. Однак, висвітлюючи резонансні теми, слід дбати не тільки про оперативність поширення суспільно важливої інформації. А й про **етичність висвітлення**.

Ще в ХХ ст. різні міжнародні організації розробляли етичні кодекси, які формували стандарти професійного журналіста. Так, у Декларації принципів поведінки журналістів (прийнята в 1954 р. на Другому всесвітньому Конгресі Міжнародної федерації журналістів й доповнена у 1986 р.) йдеться про «повагу до істини та права громадськості на правду» як перший обов'язок журналіста [2]. І вже тоді серйозними порушеннями вважали плагіат, наклеп, безпідставні звинувачення, отримання хабара задля публікації чи приховування інформації.

Українська медійна спільнота має кілька етичних кодексів. Давніший – прийнятий у 2002 році на з'їзді Спілки журналістів України. На його основі 2013 р. розробили Кодекс етики українського журналіста [3].

Над текстом Етичного кодексу працювали представники Комісії з журналістської етики (далі – КЖЕ), Національної спілки журналістів України, Незалежної медіа-профспілки України, різних галузевих медійних організацій.

Витяг із Кодексу етики українського журналіста (п.15 та п.18):

- 15** Ніхто не може бути дискримінований через свою стать, мову, расу, релігію, національне, регіональне чи соціальне походження або політичні уподобання. Вказувати на відповідні ознаки особи (групи людей) слід лише у випадках, коли ця інформація є неодмінною складовою матеріалу. Необхідно утримуватися від натяків або коментарів, що стосуються фізичних недоліків чи хвороб людини, уникати вживання образливих висловів, ненормативної лексики.
- 18** Журналіст має бути особливо обережним при висвітленні питань, **пов'язаних із дітьми**. Журналіст та редактор повинні мати обґрунтовані підстави для висвітлення приватного життя неповнолітньої особи (осіб) та дозволів на це від її батьків чи опікунів. **Неприпустимим є розкриття імен неповнолітніх (або вказування ознак, за якими їх можна розпізнати), які мали відношення до протизаконних дій, стали учасниками подій, пов'язаних із насильством.**

Право на особисте

Гарантувати героям матеріалів нерозголошення конфіденційної інформації має стати правилом № 1 українського медійника. Це питання не лише безпеки джерел інформації, а й захисту журналіста як професіонала.

Уже класичними прикладами порушення цього правила стали історії:

Оксани Макар (березень 2012 року, Миколаїв). Після зґвалтування й замаху на життя Оксани, й вона, і її родичі ні на мить не залишалися поза увагою ЗМІ, які подавали невиправдано надмірну деталізацію злочину й тиснули на слідство [4];

- «караванського стрільця» (вересень 2012 року, Київ). Фото й персональні дані чоловіка, підозрюваного у вбивстві охоронців у торговельному центрі, миттєво розтиражували ЗМІ, від чого потерпали його родина, зокрема й дитина (дані якої ЗМІ також охоче публікували) [5].

- Ще одна чутлива до порушення етичних стандартів сфера – все, що стосується війни. Так, неприпустимо оприлюднювати імена загиблих військових та публікувати їхні фотографії без дозволу родичів (зокрема, кадри насильства). Навряд чи хтось би хотів дізнатися про смерть близької людини з новин. Тож у багатьох країнах оборонні відомства не називають імен загиблих, поки не переконуються, що про них уже повідомили родині.

Одним із найжахливіших випадків в Україні було відео, опубліковане російським виданням lifenews.ru в червні 2014-го після бою між українськими військовими та проросійськими сепаратистами біля селища Металіст на Луганщині [6]. На цих кадрах зафільмовано останні секунди життя українського солдата. Уявіть на мить, що це відео побачили його близькі.

Утім, правило нерозголошення конфіденційної інформації не означає, що новини мають бути «сановані» [7], коли війна з жахливої трагедії перетворюється на високотехнологічне змагання роботів.

- Малюнок 1

Скріншот із сайту
bbc.co.uk

модуль

4

Так, загибель лівійського лідера Муаммара Каддафі в жовтні 2011 року стала випробуванням для західних ЗМІ. Кадри його останніх секунд були кривавою агонією в руках противників. Публікувати таке чи ні? Наприклад, Бі-бі-сі вирішила публікувати (але всіма способами попереджаючи свою аудиторію про шоковий ефект від контенту), й ось чому: в тій ситуації кадри скривавленого Каддафі були сильним доказом, що повстанцям нарешті вдалося схопити його після багатьох попередніх непідтверджених чуток. Крім того, ці кадри краще тисячі слів засвідчували, як повстанці повелися з ним.

Детальніше з аргументацією журналістів можна ознайомитися у спеціальному редакторському блозі [8]. До слова, спеціальний регуляторний орган Британії виправдав публікацію цих кадрів британськими ЗМІ [9].

Як розпізнати розголошення конфіденційної інформації й не поширювати її далі?

Слід дуже обережно ставитися до інформації, в якій опубліковані персональні дані дітей. Наприклад, у новинах про смерть, згвалтування, насильство, інші різючі історії, в яких подаються імена неповнолітніх, їхнє місце проживання, школа, звичний розклад, публікуються фото тощо.

Коли триває відкритий судовий процес, важливо розрізняти, що є важливим

для висвітлення на загал (перебіг судового процесу, обставини справи тощо), а що – ні (наприклад, повідомляти, що на процесі була дитина, яка навчається в певній школі, звідки її забирав заарештований батько).

Як приклад – рішення Комісії з журналістської етики від 2015 року стосувалося приватних даних дітей у телешоу на телеканалі СТБ [10]. Їхнього батька звинуватила в сексуальних домаганнях прийомна дочка. Так, у передачі навели прізвище цих дітей. Самі діти не брали участі в зйомках, але дивилися програму, а ситуація в їхній родині набула розголосу та могла спричинити психологічний тиск з боку оточення – сусідів, однокласників, знайомих.

Ще одним типовим серйозним порушенням є використання інформації із соціальних мереж без перевірки фактів.

У липні 2017 року видання «Обозреватель» написало новину за дописом у фейсбуку, в якому жінка розповідає про своїх попутниць у поїзді, дуже критичних щодо України, критикує їх та розміщує фото. Видання перепублікує фотографії, цитує допис без критичного коментаря, дає заголовок «Люто ненавидять Україну» [11]. За кілька годин матеріал набрав 230 тисяч переглядів, а допис – понад 5 тисяч перепостів.

• Малюнок 3,4

Скріншот із сайту obozrevatel.com

Заголовки із ярликами - порушення журналістської етики

Скріншот із сайту dailylviv.com

Скріншот із сайту rivne1.tv

Жінки з фото звернулися до правозахисників по допомогу. Оскільки через оприлюднення фото та масове поширення інформації на них почали тиснути знайомі, колеги, найбільше жінки хвилюються за безпеку своїх дітей [12].

Не можна описувати людину через статтю, за якою проти неї порушено кримінальну справу: як-от «корупціонер», «гвалтівник» чи «вбивця». Такі ярлики одночасно є й оцінками судженнями з боку журналіста, й неправдою до вироку суду.

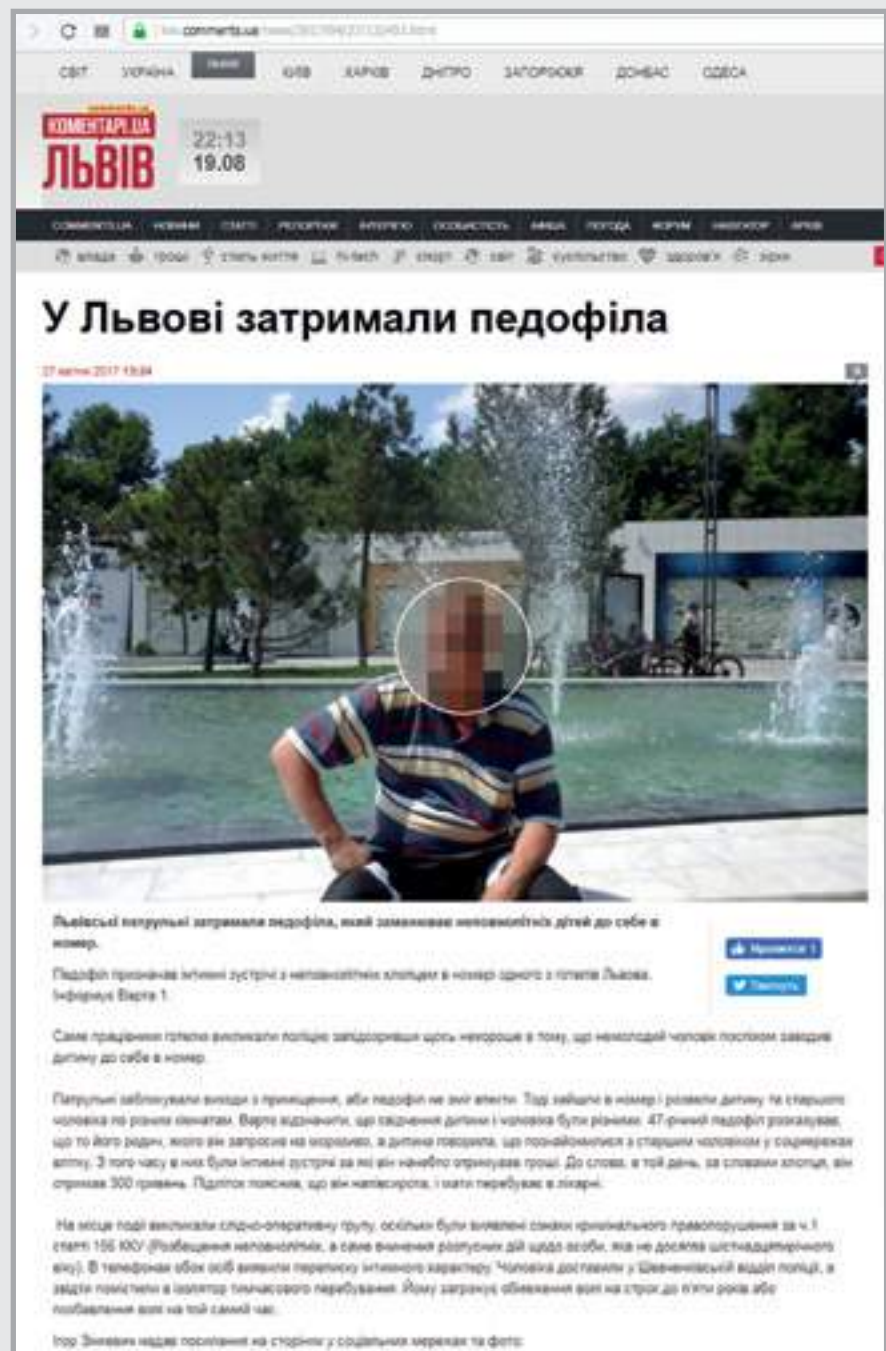
Якщо в журналістському матеріалі без особливої потреби подається діагноз (на кшталт заголовку «Водій-шизофренік збив пенсіонера») чи образливі слова, використання некоректної термінології («У Львові затримали педофіла» [13]) – це теж ознаки етичних порушень.

• Малюнок 5

модуль
4

Скріншот
із сайту
lviv.comments.ua

Щойно з'являється резонансна історія, спершу пошукайте джерела інформації. Як правило, виважений, вивірений, фаховий матеріал з'являється пізніше, бо поки вирували пристрасті, професіонали перевіряли факти.

Ще одне правило, якого дотримуються етичні журналісти – не використовувати **мови ворожнечі**.

Некоректні висловлювання на адресу етнічних, професійних чи певних соціальних груп як спільнот та / або на адресу конкретних осіб як представників цих спільнот називають спільним терміном «**мова ворожнечі**», «**мова ненависті**» (*hate speech*).

Важливо розуміти: використовуючи мову ворожнечі, **автор не обов'язково хоче образити саме цю людину**. Часто медійники використовують мову ворожнечі, бо не усвідомлюють власних упереджень та нав'язаних «історично» стереотипів. На побутовому рівні можна почути щось на кшталт «*ти подивись, який жидяра!*», «*ти що, молдован?*» Це повторюється й у ЗМІ.

Часто, не маючи інформації про людину, **ми доповнюємо її образ стереотипними уявленнями** – з огляду на її етнічне походження («*брудний циган*»), зовнішній вигляд («*це ж інвалід*»), стать («*жіноча логіка*»

тощо. Наприклад, іде неприпустимий перекид у бік надмірного жалю до людини, яка має інвалідність, аж до, скажімо, виправдання злочину через інвалідність.

Звичною є практика, коли людину, яку суд визнав винною в чомусь, описують через її діагноз. По-перше, це конфіденційна інформація про стан здоров'я, яку незаконно й неетично поширювати, а по-друге, це також закріплює стереотип про людину з інвалідністю як злочинця.

У хроніках МВС часто з'являються повідомлення із заголовками, в яких біля слів «злочинець», «крадій», «аферист» вказується національність людини, наявність інвалідності, вказівка на місце проживання чи статус переселенця [14]. А журналісти некритично повторюють у своєму тексті цю мову ворожнечі [15].

Ось як це підсумував на одному з тренінгів Максим Буткевич, правозахисник, експерт проекту «Без кордонів» громадської організації «Центр соціальна дія»: «У кримінальній хроніці чи в повідомленнях сайтів МВС майже ніколи не прочитаєш у заголовку “Українець убив українця”. І моментально – якщо побилися двоє, і один з них таджик чи циган... Це усвідомлене використання мови ворожнечі».

• Малюнок 6

Скріншот із сайту volynpost.com

www.volynpost.com/tema/17730-pereselenec-z-lugancka-oblasthuva-narkolaboratoriu-u-luts-ku-vidio

Повітря Реклама Контакти

Волинь Post Суботня вечір, 19 серпня

Новини Статті Відео Колонка автора Архів Онлайн-конференції Спорт Історія Допомога

Переселенець з Луганська облаштував нарколабораторію у Луцьку. ФОТО. ВІДЕО

14 квітня, 2016, 17:26

Рекламувати

Співробітники оперативно-пошукового відділу третього територіального управління Департаменту протидії наркозлочинності Національної поліції України в Луцьку відкрили нарколабораторію, яку облаштував в одній із квартир багатосерійки 23-річний переселенець із Луганська.

Поліцейські відкрили кримінальне провадження, - повідомляє ГУНП у Волинській області.

13 квітня оперативники в одному з мікрорайонів обласного центру Волині затримали чоловіка в якого виявили та витручили близько 30 г. амфетаміну. Після цього поліцейські з дозволу затриманого провели огляд його помешкання.

Як помітити «мову ненависті» в ЗМІ

«Мова ворожнечі», «мова ненависті» (hate speech) – це некоректні висловлювання, зображення, відео, фото та інші форми медіактивності на адресу етнічних, конфесійних чи певних соціальних груп як спільнот, або/і на адресу конкретних осіб як представників цих спільнот.

модуль

4

Журналістський матеріал містить «мову ненависті», якщо у ньому є:

зайве посилання на расу, стать, релігію чи інші групові характеристики, які можуть посилити негативні стереотипи

необґрунтоване розрізнення між «своїми» та «чужими»

використані мовні штампи та дискримінаційне мовлення щодо тих чи інших груп/осіб

вживаються самоназви: замість євреїв – жид, замість ром – циган, замість росіянин – москаль

розміщуються яскраві провокативні заголовки та ілюстрації

надають слово виразникам ненависті заради позірнього балансу

у тексті подають не факти, а чутки щодо національної громади, певної соціальної групи тощо

Інші ознаки мови ворожнечі й неетичної роботи журналіста ви можете побачити, якщо в тексті:

- **викривлена чи надто узагальнена інформація;**
- **присутнє необґрунтоване розрізнення між «своїми» та «чужими»;**
- **використано мовні штампи та дискримінаційне мовлення;**
- **вживаються стереотипні назви: єврей – жид, ром – циган, росіянин – москаль;**
- **розміщуються яскраві провокативні заголовки та ілюстрації;**
- **надають слово виразникам ненависті заради позірного балансу;**
- **подано не факти, а чутки щодо національної громади, певної соціальної групи тощо.**

Часто це результат недбалості та необдуманого копіювання повідомлень, які містять мову ворожнечі, або цитування без критичного коментаря (некритична трансляція). Дехто аргументує використання мови ворожнечі як таке, що «історично склалося».

Крайнім виявом мови ворожнечі є заклик чи мотивування до злочину на ґрунті ненависті.

Крім порушення журналістської етики, мова ворожнечі породжує **злочини на ґрунті ненависті** (ст. 161 Кримінального кодексу України: *порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності або ставлення до релігії*).

Однак застосувати цю статтю до мови ворожнечі вкрай складно – її ще треба довести. Тепер поліція все частіше фіксує в заявах мотив злочину на ґрунті ненависті, але все ще робить це неохоче, згідно з висновком Центру інформації про права людини [16]. У 2016 році Національна поліція розпочала 76 проваджень за вчинення злочинів на ґрунті нетерпимості. Найбільше, 50, відкрито за ст. 161 Кримінального кодексу України. Дванадцять із них зареєстровано за ст. 179 ККУ («Незаконне утримання, осквернення або знищення релігійних святинь»). Також поліція зареєструвала вісім кримінальних проваджень за статтею ст. 180 ККУ («Перешкоджання здійсненню релігійного обряду») і ще чотири – за ст. 178 («Пошкодження релігійних споруд чи культових будинків»). Станом на початок лютого 2017 року тривало досудове розслідування у 51 провадженні.

Зарадити в цій ситуації може професійне саморегулювання: іншими словами – особиста відповідальність медійника не поширювати мову ненависті, стримувати колег від неетичних дій, закликати їх уникати мови ворожнечі, публічно критикувати її використання.

Активна аудиторія також може вимагати від журналістів етичності в їхній роботі.

До слова, саме мова ворожнечі була одним із факторів, що призвів до розгортання одного з найбільш масових убивств ХХ століття – геноциду в Руанді [17].

У 1994 році в Руанді народності хуту і тутсі, які жили кілька століть на одній території, говорили однією мовою й дотримувалися одних і тих же традицій, пе-

ретворилися на смертельних ворогів. За офіційними даними уряду Руанди, загинуло 937 тисяч людей. Те, що ЗМІ цілеспрямовано розпалювали ненависть між тутсі й хуту та закликали до насильства й масових убивств, визнав Міжнародний Гаазький трибунал.

Ключову роль зіграли газета «Кангур», державне радіо Руанди і приватна радіостанція «Тисяча пагорбів». Геноцид починався з приймача. Радіоведучі в прямому ефірі використовували для позначення тутсі слово «таргани». Щодня звучали гасла: «Працюйте, працюйте, могили ще не повні!».

Детальніше зі справами щодо злочинів на ґрунті ненависті в Україні ви можете ознайомитися на сайті «Хроніка ненависті» [18], де зібрано найрезонансніші випадки за останні вісім років. Також у збірнику «Обличчя ненависті» можна дізнатися про злочини й інциденти на ґрунті гомофобії і трансфобії в Україні у 2014–2016 роках [19].

Образливі вислови та ярлики завдають шкоду, не меншу за фізичне насильство, – таке гасло кампанії «Слова ранять». Більше про побутові вислови, які містять мову ворожнечі, можна дізнатися на сайті кампанії: **stop-hate.in.ua**.

Як ви можете протидіяти порушенню журналістської етики?

Не поширюйте такої інформації в соціальних мережах!

Якщо ви побачили статтю, відео, радіопрограму з порушенням етики – ви можете поскаржитися в редакцію.

Ще один інструмент – звернення до Комісії з журналістської етики або Незалежної медійної ради зі скаргою про неетичний матеріал.

Комісія з журналістської етики – орган, створений журналістами, щоб обговорювати і пропонувати шляхи розв'язання конфліктних етичних ситуацій. КЖЕ складається з визнаних медійною спільнотою 15 авторитетних українських журналістів. З 2 грудня 2016 року її очолює Андрій Куликов. Саме Комісія з журналістської етики стежить за дотриманням норм Кодексу етики українського журналіста. Подати скаргу можна за адресою: **www.cje.org.ua/ua/add/complaint**.

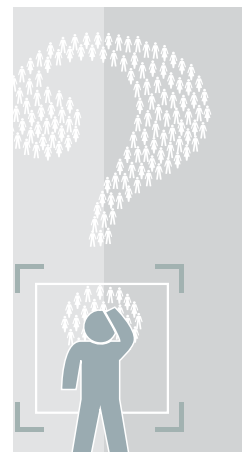
Незалежна медійна рада є постійним громадським моніторинговим і консультативним органом. Рада розглядає спірні ситуації щодо медійного законодавства, міжнародних стандартів, а також порушень норм журналістської етики. Незалежну медійну раду заснували п'ять медійних громадських організацій: Інститут медіаправа (з квітня 2016 року – Центр демократії та верховенства права), Інститут масової інформації, «Інтерньюз-Україна», «Телекритика» (з квітня 2016 р – ГО «Детектор медіа») та фундація «Суспільність»; складається рада із 15 членів. Подати скаргу можна за адресою: **mediarada.org.ua**.

Перелік посилань:

1. Сім орієнтирів «ТСН»: Скандали, Сенсації, Страх, Смерть, Секс, Сміх і Гроші. - «Телекритика», 4 червня 2008 // <http://detector.media/production/article/38798/2008-06-04-sim-orientiriv-tsn-skandali-sensatsii-strakh-smert-seks-smikh-i-groshi/>

2. Декларація принципів поведінки. Прийнята на II всесвітньому Конгресі Міжнародної федерації журналістів (Бордо, 25-28 квітня 1954р.), зі змінами на 18-му всесвітньому Конгресі МФЖ (Хельсінгбор, 2-6 червня 1986р.) // <http://nsju.org/page/204>
3. Кодекс етики українського журналіста // <http://www.cje.org.ua/ua/code>
4. Про відповідальність журналістів. - «День», 20 липня 2012 // <https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/pro-vidpovidalnist-zhurnalistiv>
5. У Києві у торговому центрі невідомий убив трьох охоронців. - Тиждень.ua, 26 вересня 2012 // <http://tyzhden.ua/News/60921>
6. Последствия боя под Луганском: боец Айдара умирал среди трупов (видео) // <http://news.bigmir.net/ukraine/825075-Posledstvija-boja-pod-Luganskom--boec-Ajdara-umiral-sredi-trupov--video->
7. Embedded reporters 'sanitised' Iraq war // <https://www.theguardian.com/media/2003/nov/06/broadcasting.Iraqandthedia>
8. The challenges of reporting Gaddafi's death // http://www.bbc.co.uk/blogs/theeditors/2011/10/the_challenges_of_reporting_ga.html
9. Gaddafi death footage cleared by Ofcom // <http://www.bbc.co.uk/ariel/16035763>
10. Рішення КЖЕ щодо скарги багатодітної мами Клари Дем'яненко на телеканал СТБ від 30 липня 2015 р. // <http://www.cje.org.ua/ua/complaint/shchodo-skargy-bagatoditnoyi-mamy-klary-demyanenko-na-telekanal-stb>
11. «Люто ненавидят Украину»: инцидент в поезде вызвал негодование в сети. - «Обозреватель», 24 июля 2017 // <https://www.obozrevatel.com/society/42839-lyuto-nenavidyat-ukrainu-intsident-v-poezde-vyizval-negodovanie-v-seti.htm>
12. «Стукачка» и «ватница» в поезде. В Сети обсуждают женщину, якобы «зовущую «русский мир» в Киев». - Informator.media // <http://informator.media/archives/250464>
13. У Львові затримали педофіла. - Коментарі.ua, 27 квітня 2017 // <https://lviv.comments.ua/news/2017/04/27/132451.html>
14. У Луцьку поліція викрила нарколабораторію (фото, відео). - Сайт Національної поліції в Луцьку, 14 квітня 2016 // <http://old.npu.gov.ua/mvs/control/volyn/uk/publish/article/191064>
15. Переселенець з Луганська облаштував нарколабораторію у Луцьку. ФОТО. ВІДЕО. - Волинь. Post // <http://www.volynpost.com/news/67738-pereselenec-z-luganska-oblashtuvav-narkolaboratoriyu-u-lucku-foto-video>
16. Поліція вже фіксує більше злочинів на ґрунті ненависті, але так само неохоче – експерти. - Центр інформації про права людини, 11 квітня 2017 // https://humanrights.org.ua/material/policija_stala_bilshe_fiksuvati_zlochiny_na_runti_nenavisti_ale_vse_tak_samo_neohoche__jeksperiti
17. Татьяна Попова. Уроки Руанды для Украины и российских СМИ. - «Украинская правда», 15 июля 2014 // <https://www.pravda.com.ua/rus/columns/2014/07/15/7031973/>
18. «Хроніка ненависті» // http://update.com.ua/spetcpromekt_tag987/hatecrimes/
19. Обличчя ненависті. Злочини та інциденти на ґрунті гомофобії і трансфобії в Україні у 2014-2016 роках. - Правозахисний ЛГБТ Центр «Наш світ» // http://gay.org.ua/publications/hate_crime_2016-u.pdf

Модуль 5

Наталя Стеблина

Баланс думок – стандарт, який зобов'язує журналістів надавати слово всім сторонам конфлікту. При цьому автор не має підтримувати чиєїсь позиції у своєму матеріалі й повинен надавати рівні умови своїм героям, щоби вони висловили свої позиції. Якщо мас-медіа висвітлюють якусь проблему тривалий час, то потрібно однакову увагу приділяти всім зацікавленим сторонам.

Трохи історії

Як з'явився цей стандарт? Американський дослідник Джеремі Іггерс розповідає [1], що сучасна демократія почала зароджуватися в часи Ренесансу, коли зменшувався вплив абсолютизму. Тоді й виникла незалежна від церкви чи монарха соціальна сфера: освічені громадяни, зустрічаючись у салонах чи кав'ярнях, обмінювалися ідеями та віднаходили спільні рішення, корисні для суспільства в цілому, а не для якогось його окремого представника. Перші газети, які на той час виходили, стали «форумом для ідей» і стимулювали дискусії, об'єднуючи людей, не знайомих одне з одним.

Автори книжки «Чому нації занепадають» Дарон Аджемоглу та Джеймс Робінсон [2] пояснюють, чому ці розмови стали такими важливими: щоби суспільство успішно розвивалося, мають бути можливості для вільної конкуренції. Кожен охочий висловлює свої думку, й у вільному діалозі добираються найкращі рішення: вигідні всім, а не комусь одному.

Для демократичної країни потрібні поінформовані громадяни. Якщо вони роблять свій вибір, орієнтуючись тільки на політичну рекламу чи на подаровану кандидатом «гречку», а не на незалежні ЗМІ, навряд чи до влади прийде найкращий кандидат, який пропонує оптимальне для суспільства рішення.

Порушення стандарту балансу думок

Погляньте на новину «Председатель Одесской ОГА отчитал директора облздрава» (мал. 1) [3]. Що з неї відомо?

Цей текст написано на основі лише однієї позиції – голови Одеської облдержадміністрації. При цьому слова іншої сторони – директорці департаменту охорони здоров'я – взагалі не дали. Враження таке, що вона не мала що сказати й погодилася з критикою. Немає жодної цитати з її доповіді. А бекґраунд проводить

• Інфографіка 1

Як досягається стандарт балансу думок у новинах

Новини збалансовані, коли:

модуль
5

паралелі між проблемами з охороною здоров'я в регіоні й тим, що директорка департаменту не має медичної освіти.

У цьому тексті порушено стандарт балансу думок: журналісти дали висловитися тільки голові ОДА.

• Малюнок 1

Скріншот із сайту trassae95.com

модуль
5

А ось матеріал «Луценко хоче арештувати Добкіна» (мал. 2) [4], в якому є дві точки зору: позиція того, хто звинувачує (Генпрокуратура), й того, хто виправдується (Михайло Добкін).

• Малюнок 2

Скріншот
із сайту
trassae95.com

NEWS | УКРАЇНА

Головна | Новини | Україна | Політика | Економіка | Суспільство | Наука | Технології | За

Луценко хоче арештувати Добкіна

© 29 червня 2017

f t vk o Поділитися

Юрій Луценко вніс подання до Ради щодо згоди на притягнення до кримінальної відповідальності, затримання та арешт депутата Михайла Добкіна. Про це повідомила речниця генпрокурора Лариса Сарган.

- 6 подань на депутатів: над ким завис меч ГПУ

“У результаті протиправних дій М. Добкіна, вчинених ним за попередньою змовою групою осіб, із власності територіальної громади міста Харкова незаконно вибули земельні ділянки загальною площею 61,2144 га, чим територіальній громаді м. Харкова заподіяні збитки у розмірі 178 624 596 грн”, - йдеться у повідомленні.

Михайло Добкін назвав подання на нього помилкою:

“Або помилка якась, або якась ім'я не моє... Якщо там таки є моє ім'я, то я давно знав, що це відбудеться... Це баланс для того, щоб генпрокурор міг сказати, що він не дивиться на приналежність до фракцій і карає всіх підряд йому (генпрокурору - Ред.) без представників попередньої влади складно було б пояснити, як вони борються з корупцією, якщо серед корупціонерів провідає представників правлячої коаліції”, - сказав пан Добкін у коментарі “112 каналу”.

За його словами, документ про підозру він ще не бачив.

Юрій Луценко раніше, 21 червня, вніс подання до парламенту про притягнення до кримінальної відповідальності відразу на п'ятьох депутатах з різних фракцій.

Хто такий Михайло Добкін

За результатами моніторингів, що їх здійснюють громадські організації, зокрема «Детектор медіа», Інститут демократії імені Пилипа Орлика та Інститут масової інформації, стандарт балансу думок журналісти порушують чи не найчастіше: більшість матеріалів у регіональних та центральних медіа часто містять лише одну точку зору.

Дуже часто журналісти передрукуюють прес-релізи або заяви політиків у соціальних мережах, не додаючи інших позицій. Тож читач отримує однобічну інформацію й не має можливості ознайомитися з іншими поглядами.

Баланс думок і структура матеріалу

Балансу думок може не бути, навіть якщо журналіст зібрав кілька позицій. Погляньмо на статтю «Бульварные страсти не утихают», опубліковану навесні 2016 року в газеті «Жизнь в Одессе». Здавалося б, формально є позиція мера, який підтримує розширення вулиці, громадських діячів, які проти, й навіть експерта, який наводить приклад з європейської практики. При цьому обсяг викладення позиції мера і для позиції активістів також приблизно однакова. Проте є інші проблеми (див. мал. 3):

Перша проблема – підзаголовок матеріалу. Це цитата з виступу мера. Читач, який постійно поспішає, може прочитати не весь текст, а лише переглянути заголовок, підзаголовки та лід. Судячи з підзаголовка, активісти – консерватори, які не хочуть, щоби місто стало кращим, модернішим. У ліді бачимо дві позиції: мера, який хоче реконструкції, та громадських діячів, які проти. Хоча самої вказівки, що вони – проти – недостатньо. Варто навести їхні аргументи. Наприклад, «тому що це зашкодить екології» чи «зіпсує історичний вигляд міста».

У виносках (так у друкованих ЗМІ називають цитати, виділені окремим блоком) також варто дати обидві позиції: цитату мера й когось із активістів.

Усе це – специфіка газетних та онлайн-матеріалів, а що ж телебачення? Тут варто утримуватися від того, щоби повідомляти лише одну з позицій у підводці до сюжету (аналог газетного ліду) та у стендапі, оскільки аудиторія може подумати, що редакція поділяє цю точку зору.

• Малюнок 3

модуль
5

Публікація в газеті «Жизнь в Одессе», 2016 р.

• Малюнок 4

У наведеній статті є ще один проблемний момент – коментар експерта. Експерт має бути незалежним, він не може бути політиком, працювати на політичну силу чи просто підтримувати її. Тут же протилежний приклад: ситуацію коментує директор комунального підприємства. Так, він може бути компетентним, оскільки представляє паркувальний сервіс, але він залежить від мера, є його радником і очолює комунальне підприємство. Його позиція цілком збігається з тією, яку озвучив мер.

Баланс думок та аргументація

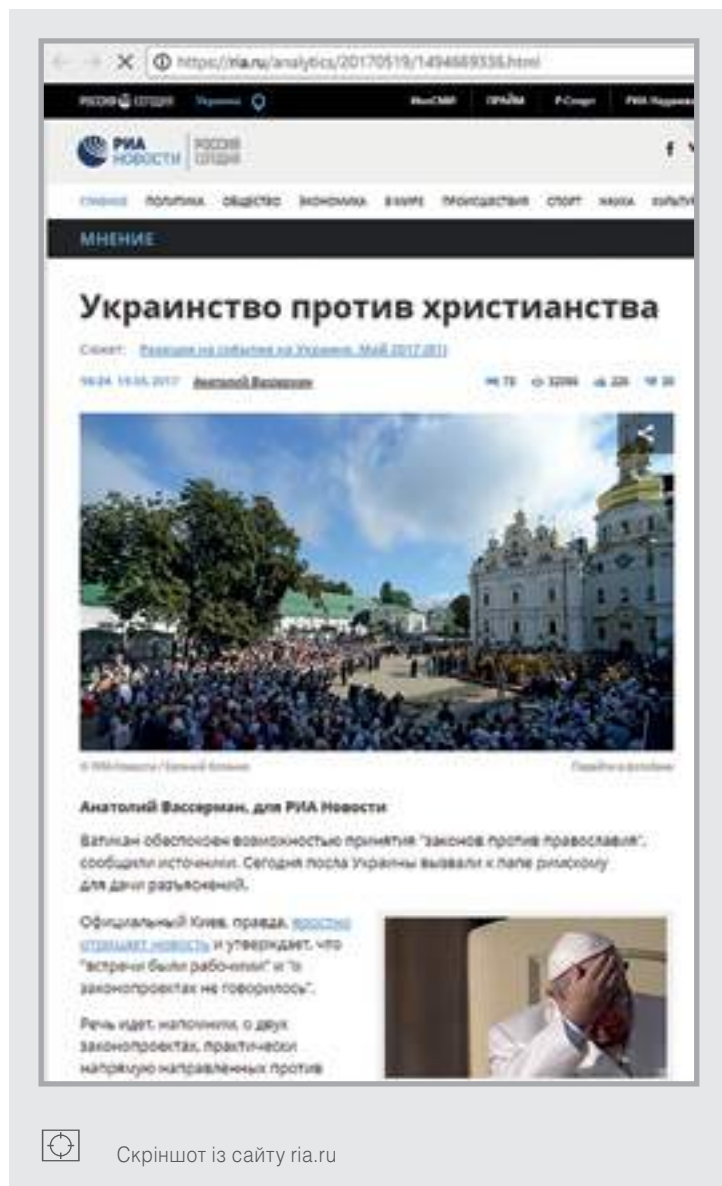
Ще одним прикладом порушення стандарту є спосіб цитування джерел. Цитата – це уривок мовлення, тож добираючи ті або інші фрагменти, можна зманіпулювати. У тексті можуть бути цитати обох сторін, але одному герою можуть дати можливість аргументувати свою позицію, а з промови другого вирвати випадкові фрази. Або ж цитату іншої сторони наводять, проте зі слів автора видно, що сказане – маячня чи неправда. Як-от у матеріалі «РИА Новости» «Українство против христианства» (див. мал. 4) [5]:

У тексті формально є інша сторона – уривки із заяви речниці Міністерства закордонних справ Мар'яни Беци (якої, до речі, автор не називає, тож не вказано, хто саме коментує новину, а це ще й порушення стандарту достовірності). Але словесне обрамлення цієї другої сторони одразу ставить її під сумнів: *«Официальный Киев, правда, яростно отрицает новость и утверждает...»*. Отже, баланс у матеріалах інколи може бути позірним чи імітованим.

Дотримання балансу думок в умовах війни

Анексія Криму та війна на Донбасі поставили перед українськими журналістами ще одне питання: як передавати позицію іншої сторони – російських військових і сепаратистів?

По-перше, це регулюється законами України. Так, згідно із Законом про інформацію (стаття 46), журналісти не можуть поширювати заклики *«до повалення конституційного ладу, порушення територіальної цілісності України, пропаганди війни, насильства, жорстокості, розпалювання расової, національної, релігійної ворожнечі, вчинення терористичних актів, посягання на права і свободи людини»*.

По-друге, з 2014 року набула популярності позиція, яку можна артикулювати цитатою Майкла Вайса та Пітера Померанцева. У статті «Повелителі брехні: інформація, культура та гроші на службі Кремля» вони доходять висновку, що прагнення балансу може сприяти пропаганді: *«Журналістів учать давати слово усім сторонам конфлікту... Коли Кремль стверджує, що російських солдатів в Криму немає, журналісти змушені це повторювати. І як боротися з тим, хто просто вигадує усіляку маячню на ходу?»* [6].

Як бути в такій ситуації? Професійні стандарти, зокрема й стандарт балансу думок, у часи війни важливі не менше, ніж у часи миру. І хоча й досі у професійному середовищі точиться дискусія щодо того, як правильно пода-

• Інфографіка 2

Заборонено законодавством України надавати слово для:

будь-яка агітація за повалення конституційного ладу, порушення територіальної цілісності України, зокрема ідеї сепаратизму окремих територій країни або їх приєднання до іншої держави;

заклики до агресивної війни або до розв'язування воєнного конфлікту;

розпалювання національної, расової, релігійної чи іншої ворожнечі та ненависті;

заклики до вчинення терористичних актів.

модуль

5

• Інфографіка 3

Чи варто надавати слово терористам (правила ВВС):

Не брати інтерв'ю у правопорушників у прямому ефірі

Не транслювати жодних відео- та/або аудіоматеріалів, наданих правопорушниками у прямому ефірі;

Встановлювати відстрочку для трансляції матеріалу «наживо» про такі події, як, наприклад, облогу школи чи викрадення літака. Це особливо важливо, коли наслідки подій непередбачувані, і матеріал може завдати страждань та непридатний для транслювання без виважених роздумів.

Якщо рівень насильства і безладдя стає надто наочним, матеріал має бути відредагований.

вати різні точки зору, суть лишається та ж сама. Згідно з «Редакційними настановами ВВС» [7], журналісти мають бути точними у формулюваннях і «*вживати слова, що конкретно змальовують виконавця, як-от: «бомбіст», «нападник», «озброєна людина», «викрадач», «повстанець» та «бойовик»*». Аудиторія сама має оцінювати те, що сталося, журналісти не мають підштовхувати своїх читачів чи глядачів до висновків. Окремо варто не забувати і про контекст, тобто про стандарт повноти: «*Коли репортерам, які перебувають з одного боку конфронтації, важко сформуванати чітку загальну картину, їхній матеріал для ефіру слід ставити в ширший контекст*».

Хоча, звісно, «*педантичне дотримання стандартів*», за словами медійного експерта, тренера і жур-

наліста Ігоря Куляса, може бути ризикованим. Експерт пропонує розрізняти в позиціях сепаратистів чи окупантів фактичні дані та власне агітацію. На думку Куляса, надавати слово їхнім ватажкам чи симпатикам можна «*лише для озвучення фактичних даних*». В інших випадках він радить послуговуватися обмеженнями, що їх накладають закони України: «*Не може надаватися слово для будь-якої агітації за ідеї сепаратизму окремих територій країни або їх приєднання до іншої держави*», «*не може надаватися слово для озвучення обґрунтування (аргументації) їхніх позицій, які базуються на порушенні суверенітету й територіальної цілісності країни*» [8].

Погляньмо, як журналісти The New York Times пишуть про війну на сході України [9].

- Малюнок 5

Скріншот із сайту
nytimes.com

The screenshot shows a web browser displaying a New York Times article. The URL in the address bar is www.nytimes.com/2017/02/08/world/europe/ukraine-rebel-chiefs-killed.html. The article title is "Assassins Are Killing Ukraine's Rebel Chiefs, but on Whose Orders?". Below the title is a photograph of three men in military uniforms. The caption reads: "Mikhail Tolstykh, left, a leader of the Russian-backed separatist army, in Donetsk, Ukraine in 2014. Mr. Tolstykh was killed on Wednesday in an explosion in his office. Capoline/Graeme-Delire for The New York Times". The author is listed as "By Andrew E. Kramer" and the date is "Feb. 8, 2017". The article text begins: "MOSCOW — All died far from the front lines in circumstances unrelated to military action. They died in elaborate ambushes, car bomb attacks and, in one case, a booby-trapped elevator. The latest died on Wednesday in an explosion in his office."

У тексті бачимо позиції декількох сторін, при цьому журналіст подає фактичну, а не оцінну інформацію:

• Малюнок 6

модуль
5

Assassins Are Killing Ukraine's Rebel Chiefs, but on Whose Orders?

MOSCOW — All died far from the front lines in circumstances unrelated to military action. They died in elaborate ambushes, car bomb attacks and, in one case, a booby-trapped elevator. The latest died on Wednesday in an explosion in his office.

The staccato of about half a dozen assassinations of commanders in the Russian-backed separatist army in eastern Ukraine has become one of the riddles of the war there since 2015, when the first unexplained killings of Cossack militia leaders occurred.

Ukrainian officials have denied any involvement in the killings, while welcoming them for thinning the ranks of the breakaway military. **The authorities in Kiev** say the deaths point to either infighting in the separatist leadership or efforts by Russia to consolidate control by eliminating erratic, if popular, local commanders on their own side.

The assassinations could ease peace talks; Ukraine had refused direct negotiations with the rebel leadership as long as men it deemed war criminals held senior posts.

Rebel officials blamed Ukraine for the latest death, of Mikhail Tolstykh, best known by his nom de guerre, Givi. **The Kremlin** spokesman, Dmitri S. Peskov, denied any Russian role.

Mr. Tolstykh died early Wednesday when a rocket was fired from a portable launcher into the window of his office, a separatist news agency reported. The blast blew out windows and started a fire.

A Ukrainian military spokesman, Aleksandr Motuzyanik, suggested to journalists in Kiev that Mr. Tolstykh's own soldiers might be to blame in a so-called fragging episode, or the killing of an officer.

His unit, Mr. Motuzyanik said, suffered heavy losses in a recent flare-up of fighting near the town of Avdiivka, creating "many enemies and ill-wishers."

The other victims of the assassinations include Arsen Pavlov, who went by the nickname Motorola and was killed in the elevator bombing; Aleksei Mozgovoy, a former restaurant cook turned commander of a unit called the Ghost Brigade; and Aleksandr Bednov, who went by the nickname Batman.

The European Union placed Mr. Pavlov, a Russian citizen, on sanctions lists after he boasted in an interview of shooting 15 Ukrainian soldiers who were taken prisoner during the fight for the Donetsk city airport in 2015.

Mr. Tolstykh also played a prominent role in that battle and appeared in a video forcing kneeling, captured Ukrainian soldiers to eat the cloth Ukrainian flag insignia from their uniforms.

The assassinations have caused enough worry among rebel commanders that a year ago **Aleksandr Khodakovsky**, leader of the Vostok battalion, insinuated a Russian role in a post on the social network LiveJournal.

"I ask you again," he wrote in a sarcastic letter addressed to Russian authorities that noted the car bombings and machine gun bursts in earlier attacks. "if it comes to taking measures against me, try to do it in a way that others don't suffer."

"The New York Times"
Автор: ANDREW E. KRAMER
8 лютого 2017

позиція української сторони, яка заперечує причетність до вбивств

версії української сторони: боротьба за лідерство у середовищі самих сепаратистів або намагання Росії контролювати їх

позиція сепаратистів, які звинувачують Україну

позиція Кремля, де заперечують будь-яке російське втручання

версія спікера Мініборони О. Мотузьяника - у смерті Толстих могла звинувачувати його власних солдатів

цитата з блогу О. Ходяковського у ЖЖ, де він звертається до російської влади: "алебо ви виконаєте заходів проти мене, зробить так, аби інші не постраждали"

52

Таке саме правило Ігор Куляс радить використовувати для подання позицій мешканців окупованих територій. Прикладом тут може бути проект «Донбас. Реалії» «Про що говорить Донбас», у якому журналісти друкують запитання й репліки читачів, які коментують актуальні теми тижня [10].

• Малюнок 7

Скріншот із сайту radiosvoboda.org

Відмова від коментарів

Буває так, що сторона, до якої журналіст звертається по коментар, відмовляється говорити. Цього не можна прирівнювати до визнання своєї провини чи неправоти, адже причини відмови можуть бути різні. Тож якщо журналістам відмовили, варто дізнатися про причину. Медійні тренери й експерти Ігор Куляс та Олександр Макаренко радять журналістам казати джерелу, що відмовляє в коментарі, таке: *«Ми будемо змушені повідомити глядачів, що пан Х відмовився / не зміг / не захотів (дослівно, у тих самих висловах, що їх використало джерело) коментувати з такої-то причини...»*.

У «Редакційних настановах ВВС» зазначено, що, викладаючи думку людини, яка відмовилася від коментарів, *«слід робити так, щоби бути справедливими стосовно відсутнього учасника. Нам слід обмірковувати, чи зможемо ми викласти їхні погляди на підставі того, що нам уже відомо. Нам слід прагнути до того, щоб узагалі не виключати відсутньої точки зору»*. У самому тексті варто зазначити, що є різні позиції щодо порушеної теми.

* * *

Стандарт балансу думок важливий, до речі, не тільки для журналістики, але й для зв'язків із громадськістю. Ось що про важливість наводити іншу думку в піарному тексті каже американський дослідник Рональд Сміт: *«Повідомлення з двосторонньою аргументацією ефективніше, ніж повідомлення з односторонньою... Представлення тільки однієї сторони може призвести до тимчасової зміни ставлення до особи чи проблеми, але воно може змінитися, щойно аудиторія почує аргументи іншої сторони»* [11]. Той же принцип працює зі ЗМІ: чи довірятиме цьому ЗМІ аудиторія, якщо пізніше дізнається, що від неї приховали важливу інформацію?

Звісно, в умовах конфліктів і воєн різні сторони завжди намагаються схилити журналістів до вибіркового представлення дійсності. Тим не менш, саме від того, як журналісти дотримуватимуться стандартів у своїх матеріалах про заворушення, мітинги, події в гарячих точках, частково залежить розв'язання цих конфліктів. Адже жителі так званих ДНР / ЛНР справді вірили в те, що «Правий сектор» піде на все, щоб їх «українізувати», позаяк контрольовані проросійськими силами ЗМІ так говорили.

«Незбалансоване подання інформації завжди є пропагандою на чийсь користь», – зазначає Олександр Чекишев, медійний експерт і політичний оглядач [12]. А замовчування або викривлення інформації ставлять під питання саме існування демократичного суспільства, адже недарма 2017 року у звіті Freedom House найбільшою загрозою для свободи преси назвали автократів і популістів [13].

Перелік посилань:

1. Iggers J. Good News, Bad News: Journalism Ethics And The Public Interest (Critical Studies in Communication and in the Cultural Indust). – Westview Press, 1999
2. Аджемоглу Д., Робінсон Д. Чому нації занепадають. Походження влади, багатства та бідності. – Київ: Наш формат, 2016
3. Председатель Одесской ОГА отчитал директора облздрава. - Трасса-95 // <http://trassae95.com/all/archive/2017/02/06/predsdatelj-odesskoj-oga-otchital-direktora-oblzdrava-36786.html>
4. Луценко хоче арештувати Добкіна. - BBC, 29 червня 2017 // <https://www.bbc.com/ukrainian/news-40447303>
5. Анатолий Вассерман. Украинство против христианства. - РИА Новости, 19 мая 2017 // <https://ria.ru/analytics/20170519/1494669336.html>
6. Майкл Вейс, Пітер Померанцев. Повелителі брехні: інформація, культура та гроші на службі Кремля. - «Критика», лютий 2015 // <https://krytyka.com/ua/articles/povelyteli-brehni-informatsiya-kultura-ta-hroshi-na-sluzhbi-kremlya>
7. Редакційні настанови BBC // <http://www.bbc.co.uk/editorialguidelines/>
8. Ігор Куляс. Стандарти й етика журналістики в умовах неоголошеної війни. - MediaSapiens, 29 жовтня 2014 // http://ms.detector.media/ethics/standards/standarti_y_etika_zhurnalistiki_v_umovakh_neogoloshenoj_viyni/
9. Andrew E. Kramer. Assassins Are Killing Ukraine's Rebel Chiefs, but on Whose Orders? - The New York Times, 8 February 2017 // <https://www.nytimes.com/2017/02/08/world/europe/ukraine-russia-mikhail-tolstyk-dead.html?smid=tw-nytimesworld&smtyp=cur>
10. ЛГБТ, шахты, реинтеграция: о чём говорил Донбасс на этой неделе. - Радио Свобода, 27 червня 2017 // <https://www.radiosvoboda.org/a/28575645.html>
11. Smith R. D. Becoming a Public Relations Writer. A Writing Process Workbook for the Profession. – Mahwah, New Jersey London: LAWRENCE ERLBAUM ASSOCIATES, PUBLISHERS. WRENCE
12. Чекмишев О. В. Медіаетика: професійні стандарти. Робоча навчальна програма. – Київ: Інститут журналістики, 2008
13. Freedom in the World 2017. Populists and Autocrats: The Dual Threat to Global Democracy // <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/freedom-world-2017>

Модуль 6

ДОСТОВІРНІСТЬ І ТОЧНІСТЬ: ЧОМУ Й КОЛИ ВАРТО ВІРИТИ ЗМІ?

Алла Федорина

Ми звично відкриваємо газету чи стрічку інтернет-новин, вмикаємо телевізор чи радіо – й... Що хочемо дізнатися, знайомлячись із новинами? Звісно, не казки чи плітки, а щось нове, корисне й цікаве. Чи завжди це знаходимо? Чи, може, вважаємо, що знаходимо, не помічаючи, як нам підсовують неякісний продукт?

Готувати матеріали, граючи на емоціях, вживати слова, що принижують честь і гідність людини, або, навпаки, замовчувати актуальні теми, – усе це приклади порушення журналістської етики.

Серед найочевидніших причин таких порушень – гонитва за рейтингами та сенсаційністю, яка часто призводить до смакування насильства, смертей чи злочинів. Ще один блок причин пов'язаний із браком фахових знань із теми та небажанням витратити час на дослідження. Нерідко з цих же причин медійники вдаються до мови ворожнечі.

Чим виміряти правдивість?

Ось, наприклад, повідомлення з сайту «Сумські дебати» (мал. 1) [1].

Чи виникли у вас якісь запитання до цього тексту? Якщо ні, прочитаємо наступну інформацію з сайту «Любимые.Сумы» (мал. 2) [2].

Тут немає жодного посилання на джерела. Звідки ж автор узяв інформацію? Був свідком події? Якби так, то, напевне, зазначив би це, адже свідчення очевидця цінніші за інформацію з других рук. Радше за все інформацію взято з сайту МВС, але про це жодним словом не згадано.

Та ж хіба й у першій замітці: посилань на джерела інформації немає. Хтось може заперечити: раптом автор замітки сам був присутнім на укладанні шлюбу. Але посилати фахівця на подію заради 5–10 рядків – розкіш, яку навряд чи може дозволити собі будь-яка редакція.

То вірити чи не вірити таким повідомленням? Звісно, вибір кожного. Та коли ви не бачите жодних посилань на джерела, насторожіться: це може бути неякісний інформаційний продукт.

Джерела бувають різними

Чи однозначно ми довіряємо матеріалу, якщо там є посилання на джерела інформації? У такому випадку варто поговорити і про якість самих джерел.

Той, хто дає інформацію журналісту, має бути:

- а** компетентним;
- б** причетним до події, про яку йдеться;
- в** готовим відповідати за сказане.

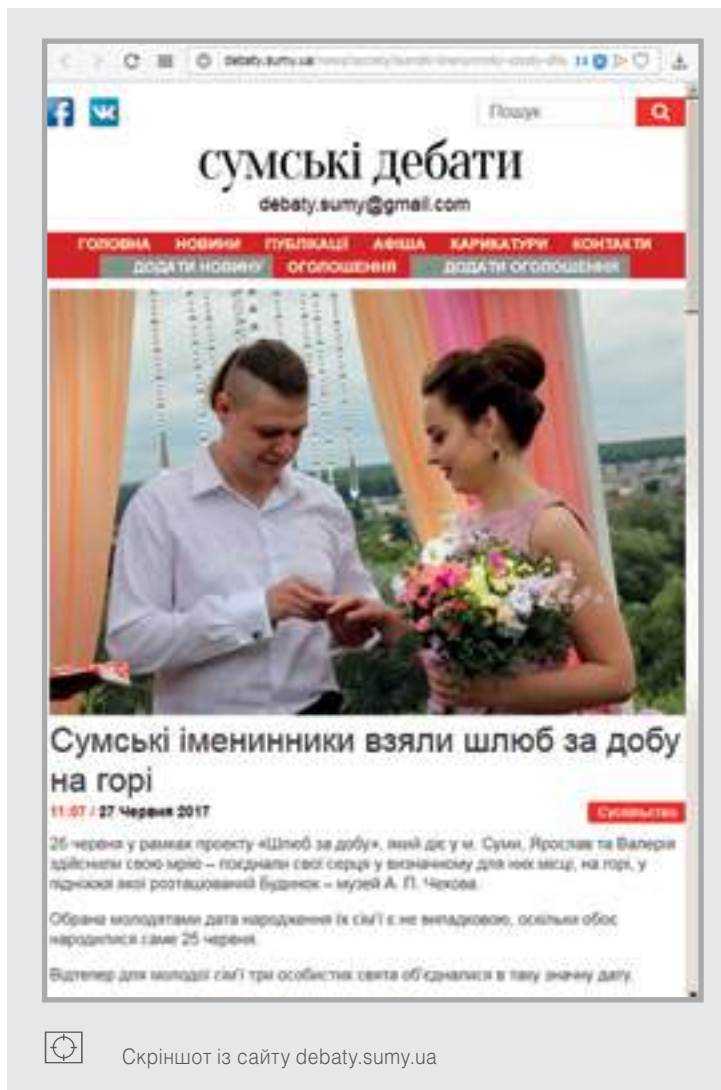
Відповідно, якщо йдеться про ДТП (друге повідомлення), хорошими джерелами можуть бути поліціянти чи прес-служба поліції; очевидці, які особисто бачили те, що сталося; ті, хто сидів у машині, що потрапила в ДТП, якщо вони в змозі говорити; лікарі, які прийняли постраждалих у лікарні.

Якщо журналіст почув про подію від людини, що проїздила тролейбусом повз місце аварії, коли там стояли поліцейські машини, то керуватися лише його повідомленням не можна. Професіонал, отримавши такі дані, звернеться до компетентних джерел, перевірить інформацію і, лише отримавши підтвердження, передасть її споживачам. Журналіст газети The Washington Post Боб Вудворд, один із авторів славнозвісного Вотергейського розслідування, зауважував: першим важливим завданням є збір інформації, але ще важливішою є ретельна перевірка здобутої інформації, що має засвідчити її достовірність [3].

Отже, якщо ми не знаходимо в матеріалі посилань, запитаймо себе: чи не намагається хтось нами маніпулювати?

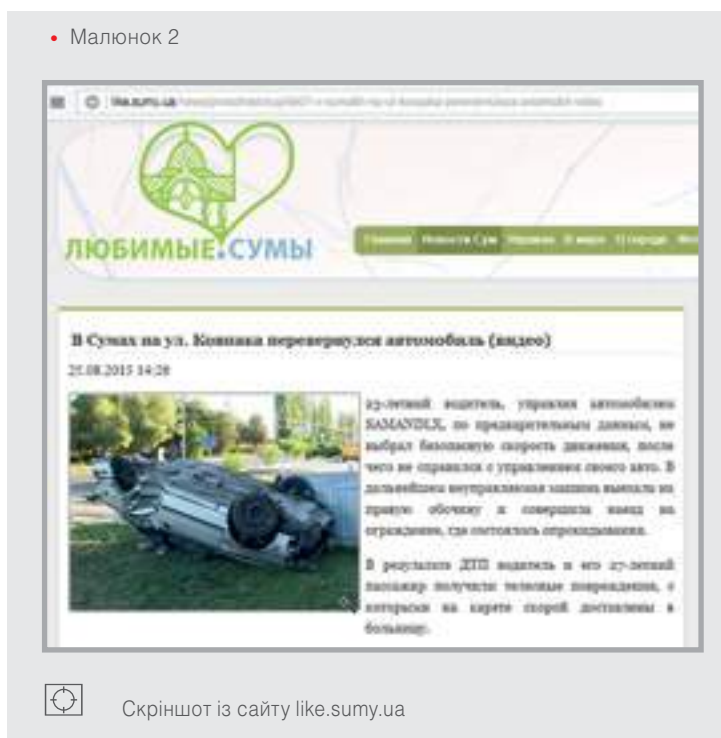
Довіряй, та перевіряй

У часи війни недостовірної інформації стає особливо багато. Коли ви отримали якесь ніби актуальне, гостре, емоційне повідомлення, у вас одразу виникає бажання поділитися! І ми це робимо – в постах, блогах, листах, телефоном... «Інфікування» відбулося! Небезпека провокаційних повідомлень передусім у цьому: вони швидко поширюються. Згодом недостовірну інформацію спростують, але не завжди спростування прочитає той, хто читав перше, неправдиве, повідомлення. Та й саме спросту-

Скріншот із сайту debaty.sumy.ua

• Малюнок 2

Скріншот із сайту like.sumy.ua

Що таке достовірність і точність

ДОСТОВІРНІСТЬ - ЦЕ:

- чітке зазначення джерел кожного поданого факту;
- чітка авторизація кожної наведеної думки.

ДЖЕРЕЛА МАЮТЬ БУТИ:

- не анонімними і надійними;
- компетентними.

ЗОЛОТЕ ПРАВИЛО:

- інформація має бути підтверджена з кількох джерел, краще – більше, ніж із двох.

ТОЧНІСТЬ - ЦЕ КОЛИ:

- кожен поданий факт відповідає реальності;
- будь-яка думка цитується дослівно, не перекручується і не виривається з контексту.

вання може бути запізнілим, бо збурення мізків уже відбулося, й добре, якщо не перейшло у збурення соціальне. Як казав Наполеон, чотири газети можуть заподіяти більше лиха, ніж ціла армія. Отже, будь-яка інформація потребує критичного сприйняття.

Іноді читаємо повідомлення, де джерело начебто є, проте його вказано не безпосередньо, а узагальнено: «кажуть чиновники», «повідомляє працівник відомства», «експерти вважають»... Така розмитість посилань невиправдана, а інформація, подана таким чином, не може претендувати на достовірність. Наприклад, замітка «Хакерська атака: експерти радять робити резервну копію даних» на сайті «Подробности.іа» містить саме таке псевдопосилання: «експерти радять» [4].

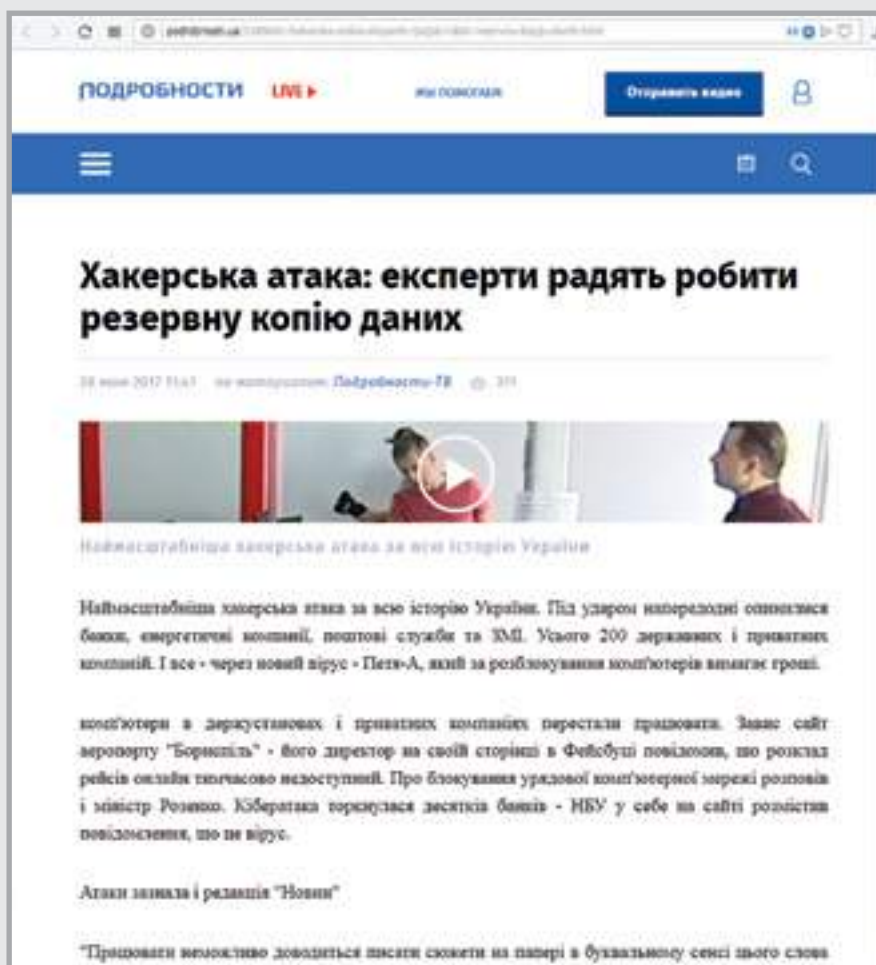
Звертаймо увагу на матеріали, в яких посилаються на маловідомі джерела, тимчасом як існують цілком доступні авторитетні джерела з цієї теми. Буває й таке, що імена та прізвища експертів названо, але без вказування їхніх компетенцій: де працюють, що викладають, чи мають якісь наукові ступені або відповідні публікації.

А якщо такі «експерти» ще й сходяться в думці щодо розстановки політичних чи інших сил, є підстави запідозрити замовний матеріал.

Повинні виникати сумніви, коли автори посилаються на отримані незаконним шляхом документи, які не можна перевірити. Або коли залишаються запитання,

Скріншот із сайту
podrobnosti.ua

на які в матеріалі немає відповідей. Це може означати, що частина інформації прихована або ж значення її применшене чи перебільшене.

Існують законодавчі норми, що звільняють журналіста від відповідальності за недостовірну інформацію, якщо відомості є «*дослівним відтворенням офіційних виступів посадових осіб державних органів, організацій і об'єднань громадян*» (стаття 42 Закону «Про друковані засоби масової інформації», стаття 35 Закону «Про інформаційні агентства») чи «*якщо ці дані містилися в офіційних повідомленнях*» (стаття 48 Закону «Про телебачення і радіомовлення»). Але ні аудиторія, ані журналісти не повинні сліпо довіряти офіційним джерелам. От, приміром, багато хто зауважує певну тенденційність подачі зведень із зони бойових дій офіційними речниками штабу.

Щодо посилань бувають винятки. Пов'язані вони з конфліктними ситуаціями чи, як в Україні, з бойовими діями. Наприклад, українське видання послуговується інформацією джерела, що перебуває на окупованій території. Чи слід відкривати це джерело, наражаючи його на небезпеку? Ні. Але при цьому мас-медіа має обґрунтувати компетентність джерела; пояснити, чому ми його не називаємо, чому джерело побажало залишитися анонімним.

При цьому варто зауважити: джерело фактів із тієї чи іншої причини можна не називати прямо, але джерело думки чи судження обов'язково має бути зазначене.

Перевірка джерел інформації

Пам'ятайте!!!

- Важливо ХТО саме передає інформацію журналістові.
- Першоджерела надійніші за поширювачів чуток.
- Хоча першоджерела також можуть бути ненадійними і переслідувати власні інтереси.
- Непричетний до події інформатор є надійнішим, аніж той, що має свої інтереси.

Подвійне правило:

1

Перше – чим більш відкрито інформатор (той, хто надає журналістові інформацію) розповідає про свої мотиви, тим більше йому можна довіряти.

2

Друге – чим більш автентичним (ідеальний випадок – свідок) і чим компетентнішим (ідеальний випадок – експерт) він є, тим надійніші його дані.

Контрольні запитання для перевірки джерела інформації

- **Чи є інформатор (свідок, експерт, учасник засідання, попутник тощо) одночасно джерелом?** Якщо ні: хто є першоджерелом і як інформація потрапила до інформатора?
- **Чи є першоджерело одночасно дійвою особою в події?** Якщо так, то які інтереси переслідує дійова особа? (вихід якогось продукту на ринок; повідомлення про успіхи задля зростання курсу акцій; схвалення виборцями висловлювання політиків тощо).
- **Якщо інформатор не є першоджерелом – чи воно відоме?** Якщо ні: чи може його назвати інформатор? Якщо так: чи може він оцінити надійність першоджерела?

Джерело: Книга німецького журналіста, редактора, професора Ляйпцизького університету Міхаеля Халера «Пошук та збір інформації»

Не вір очам своїм

Недостовірність може ховатися не лише в тексті, але і в ілюстраціях. Як-от приклад із фейковою фотографією президента Росії Володимира Путіна з політиками на саміті G20 влітку 2017 року [5]. Так, на фото – Путін в оточенні Трампа, Ердогана та інших, а поряд стоїть Ангела Меркель із георгіївською стрічкою на піджаку. Проте на справжньому фото крісло, в якому нібито сидить Путін, порожнє, а Меркель – без стрічки.

- Малюнок 4

Скріншот із сайту meduza.io

Оригінал фотографії, використаної для фейку, на сайті фотоагентства Getty Images.

Скріншот із сайту gettyimages.in

Робота з ілюстраціями вимагає обережності. Найперше – не можна використовувати фото- й відеоматеріалів без згоди автора, щоб не порушити авторських прав. Не можна нинішні події ілюструвати торішніми світлинами, не вказуючи при цьому, що ці фото – з архіву.

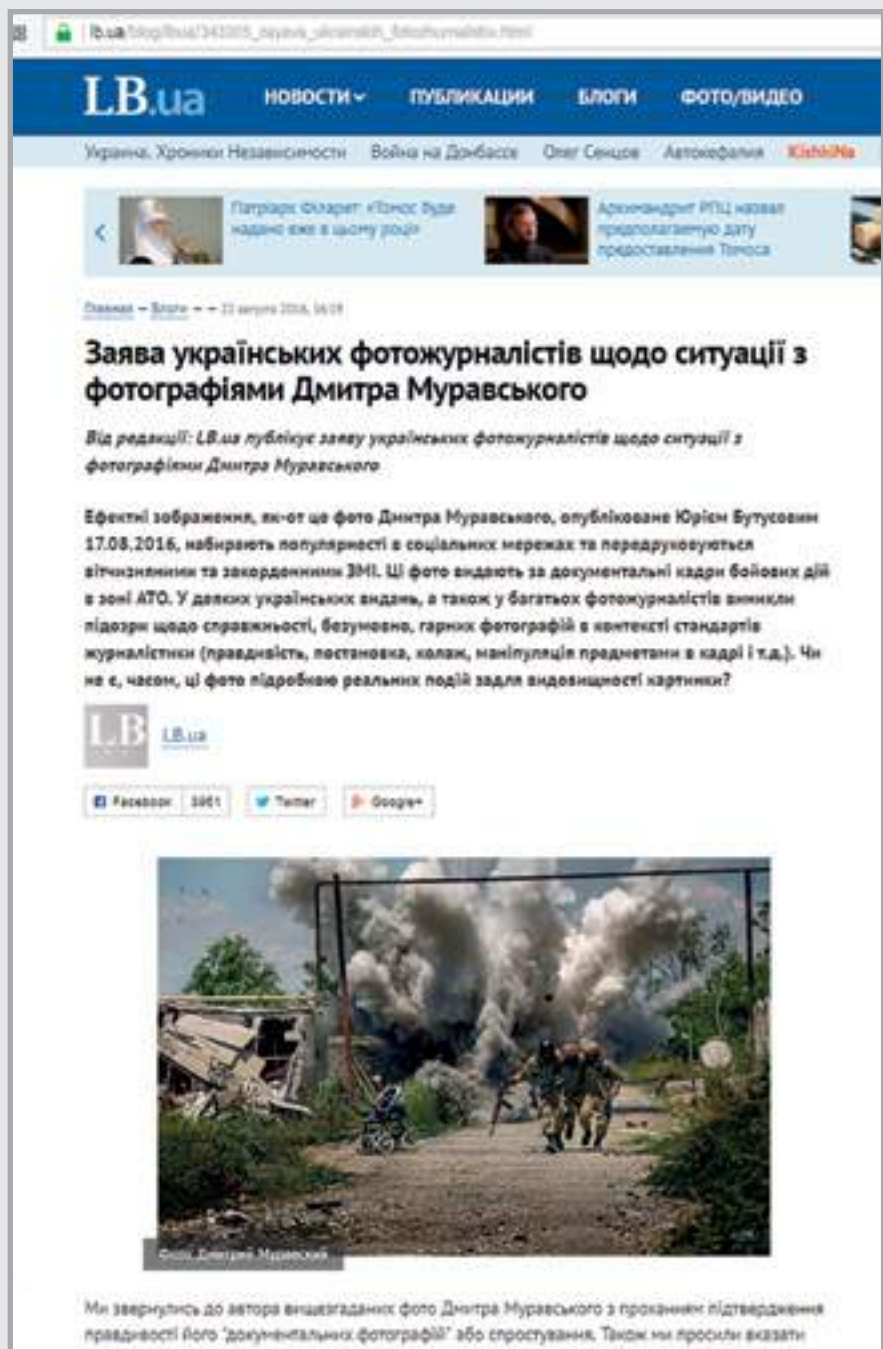
Якщо інфографіка містить якісь соціологічні дослідження, потрібно вказати, яке це дослідження, ким виконане, на чий замовлення і яка вибірка застосовувалася.

Влітку 2016 року у професійному середовищі бурхливо обговорювали знімок тодішнього радника міністра оборони Дмитра Муравського із зони бойових дій [6].

• Малюнок 5

Скріншот із сайту lb.ua

Фахівці стверджували, що фото, видане за репортажне (тобто оперативне фото, зроблене з місця події, без жодного втручання автора в хід події) насправді є постановочним (тобто організованим, коли знімається штучно створена ситуація). Позицію критиків артикулював фотожурналіст Максим Левін: документалістику не можна «підфарбовувати» – це порушення достовірності.

• Малюнок 6

Скріншот із сайту dero.ua

www.dero.ua/ua/ww/istoriya-kandala-nevika-odnogo-foto-23082014150000

ГОЛОВНА ВІЙНА ВЛАДА ЖИТТЯ ГРОШІ СВІТ ПРО НАС Укр

А що ж ми бачимо на самому фото? Я не знімав війну на Донбасі, тому доцільніше буде процитувати для пояснення сумнівних моментів слова Максима Левіна, який фіксує події в зоні АТО від самого їх початку:

1. Характер диму від вибуху. Дуже насичений і красивий "дим". Високий стовп. Від міни 82-мм такого не буває - набагато скромніше візуально.
2. Розлет уламків та інших предметів не співвідноситься з таким стовпом диму і пилу. Від міни летить набагато більше уламків.
3. При такій відстані від вибуху міни - (за первинними заявленнями близько 10-20 м, в інтерв'ю Муравського Радіо Свобода - близько 50м) - дуже висока ймовірність ураження живих цілей. Їх на фото троє, жоден з солдат не постраждав (заява самого Муравського). Сам Муравський також не постраждав.
4. Неприродна поведінка солдатів. При близькому обстрілі, будь-хто, навіть найсміливіший і важелівний солдат падає на землю із досвідом. Це інстинкт, це те, що рятує життя. На фото три людини в повний зріст, що не зреагували на вибух у себе за спиною. Не кажучи про фотографів, які знімають стоячи.
5. При такому характері вибуху не видно вибухової хвилі!

Трава на фото, як можна побачити, абсолютно не порушена.

6. Окремі сумніви викликає візок, що дуже вчасно, як у "Броненосці Потьомкін" Сергія Ейзенштейна, опинився в кадрі. Муравський пояснив, що у таких візках військові перевозять боеприпаси і немає причин йому тут не вірити. Але якщо у візках були боеприпаси, то чому вибухова хвиля ніяк на неї не вплинула? Не кажучи вже про те, що боеприпаси за 50 м від реального вибуху можуть і здетонувати.

Щодо пострілів по Широкиному зі 120-мм мінометів, то ми просто покажемо вам одне з

• Малюнок 7

Як бачимо, лише критичне сприйняття будь-якого виду інформації, її ретельна перевірка в альтернативних джерелах допоможуть визначити правдивість повідомлень.

Яку ж інформацію ми можемо вважати достовірною? Наприклад, таку, як пропонує сайт SQ [7]:

Є джерело повідомлення. Є вказівка на місце, де це повідомлення отримано. Нічого надзвичайного, але такому повідомленню можна повірити.

У різних редакціях можуть бути різні підходи до кількості джерел, необхідних для перевірки інформації. Один із підходів, який використовують метри світової журналістики, – мати щонайменше два незалежних одне від одного джерела інформації. Цей підхід, наприклад, закріплений у Редакційних настановах Бі-бі-сі.

Отже, достовірність є важливим стандартом. І передбачає вона:

- конкретне зазначення джерела кожного факту та автора кожної наведеної думки;
- вказівку на компетентність джерела;
- за потреби – наявність кількох джерел інформації, що засвідчують її перевіреність.

модуль
6

• Малюнок 8

Скріншот із сайту
sportbuk.com

Головний тренер чернівецької «Буковини» Вадим Зайць повідомив SportBuk.com, що розповсюджені в ЗМІ інтерв'ю з ним містять неточні цитати, які переслідують зміст сказаного.

Вадим Зайць відреагував на матеріал SportBuk.com «Зайць «наїхав» на Орлецького і забув, як: разом з ним отримував нагороду на сцені», який, у свою чергу, був реакцією на окремі некоректності у розповсюдженому інтерв'ю з наставником «Буковини».

Вадим Григорович у телефонній розмові уточнив, що він, звісно, пам'ятає, як отримував разом з тодішнім президентом клубу Василем Орлецьким трофей «Буковини» у номінації «Команда року» під час шоу-програми «Зіркам естради – зіркам спорту» у січні 2011 р. За словами головного тренера «Буковини», його просто некоректно процитували – насправді він казав, що команду не нагороджували на названій церемонії за останні три роки, маючи на увазі наперед і сезон-2013, за який, як проголосує Вадим Григорович, чернівецьку команду знову, найімовірніше, не нагородять, адже нині вона перебуває на межі припинення існування. Нагадаємо, у згаданому інтерв'ю словами Вадима Зайця сказаво, що «за весь той час, що я тут працюю, нашу команду туди жодного разу не запрошували, ні разу не нагородили». Отже, ця цитата, як виявилось, некоректна і, як зазначив Вадим Григорович, несправедливо зробила його «брехуним».

Щодо заочної дискусії навколо буковинців у Тернополі, Вадим зауважив, що це «заплутана» ситуація, адже, крім згаданих Олександра Лакустя (який тепер грає за хмельницьке «Дніпро») та Тараса Сивака (ФК «Тернопіль»), за тернопільську «Нипу» грає і наш Руслан Іванюк...

Принципово головний тренер «Буковини» попросив «не злизовувати» його з Василем Орлецьким. А згадавши про матеріал "Футбол: Бізнесмени готові підтримати «Буковину» за схемою «пародійної команди", Вадим Григорович зазначив, що був уповноважений засновниками повідомити про грядущі фінансові проблеми та невтішні перспективи клубу.

Вадим Зайць

Яка інформація є точною?

Іноді журналісту досить бути ретельним, уважним і зосередженим, щоби з першого разу все зафіксувати правильно:

- прізвище та ім'я людини, про яку він пише;
- її посаду, підприємство (установу), де ця людина працює;
- точні цифри тих чи інших показників, відсотки тощо.

А тим часом чи помічали ви, скільки фактичних помилок трапляється у ЗМІ?

Наприклад, сумський тижневик «Панорама» тривалий час повідомляв, скільки дітей народилося в пологових будинках Сум. В одному числі написали: народилися семеро дітей, із них п'ять дівчаток і чотири хлопчики. Додаємо хлопчиків і дівчаток, звіряємо із загальною цифрою – щось не так.

Сайт Сумської обласної державної адміністрації в квітні 2017 року повідомив про захід, у якому взяли участь діти з Волинської, Житомирської, Краматорської та інших областей [8]. Усе добре, от тільки звідки Краматорська область? (мал. 8).

На сайтах кількох областей у 2015 році з'явилося повідомлення про те, що на Сумщині людина зайшла у відділення банку й погрожувала себе спалити через проблеми з кредитом. Новину тиражували, поки один журналіст не вирішив уточнити деталі в поліції. А там про це нічого не чули. *«Почали спільно з'ясувати – що і звідки?»* – розповідав на засіданні профі-студії Сумського прес-клубу співробітник відділу комунікацій Головного управління Нацполіції в Сумській області Володимир Кузьменко. – *Встановили витік повідомлення – одеський сайт. Потім знайшли найпершу появу інформації. Вона справді була розміщена на сайті сумської газети “Ваш шанс”, але... 2010 року».*

Точність до останньої букви

Перекручування, неадекватність подання цитованої мови; виривання фраз із контексту, що дає хибне уявлення про сенс сказаного; додавання до прямої мови слів, які не відповідають переконанням респондентів, – усе це є грубими порушеннями стандарту точності.

Наприклад, сайт Sportbuk після некоректного цитування головного тренера чернівецької «Буковини» був змушений публікувати спростування (мал. 9)[9].

Інтерв'ю підпадає під дію закону «Про авторське право і суміжні права», у статті 13 якого зазначено: «Співавторами інтерв'ю є особа, яка дала інтерв'ю, та особа, яка його взяла. Опублікування запису інтерв'ю допускається лише за згодою особи, яка дала інтерв'ю».

Хорошою ілюстрацією дискусії про те, чи може автор заборонити публікувати своє інтерв'ю, є випадок із Нобелівською лауреаткою Світлою Алексієвич, яка влітку 2017 року давала інтерв'ю російській інформаційній агенції Regnum [10]. Як визнають у самій агенції, Світлана Алексієвич під час розмови заявила, що не хоче, щоби це інтерв'ю було опубліковане [11]. Але Regnum вирішив, що оскільки від самого початку письменниця погоджувалася на інтерв'ю, то його все ж можна публікувати. Сама Світлана Алексієвич окремо наголошує, що журналіст, який брав у неї інтерв'ю, заявляв, що воно для іншого видання – «Делового Петербурга» [12]. Чи є тут порушення етичних стандартів? Так, голова Союзу журналістів Москви Павло Гусев назвав це «абсолютно аморальним» і неетичним [13]. А за українським правом це ще й порушення закону про авторські та суміжні права.

Якщо ж ми побачимо надмірно сенсаційну чи відверто брутальну цитату публічної особи, її краще перевірити в інших джерелах. Якщо є сайт публічної особи чи структури, яку вона представляє, найпевніше перевірити інформацію там. Якщо є сумніви в точності якоїсь цитати, краще узгодити її з автором (цитату, а не весь текст!). Однак при письмовій передачі усної прямої мови існує застереження. Розмовна мова має свої особливості: повтори; іноді – незавершеність фраз, бо їхнє закінчення в розмовній мові ніби й так зрозуміле; поєднання вербальних та невербальних засобів спілкування. Тому коректна адаптація розмовної мови для письмового викладу можлива, але з цілковитим збереженням сенсу сказаного.

Отже, **точність – стандарт, що засвідчує: факт, відбитий у медіа, максимально відповідає факту реального життя, а будь-яка думка цитується точно й не виривається з контексту.**

Перелік посилань:

1. Сумські іменинники взяли шлюб за добу на горі. - «Сумські дебати», 27 червня 2017 // <http://debaty.sumy.ua/news/society/sumski-imenynnyky-vzyaly-shlyub-za-dobu-na-gori/>
2. В Сумах на ул. Ковпака перевернувся автомобіль (відео). - «Любимые.Сумы», 25 августа, 2015 // <http://like.sumy.ua/news/proisshestviya/6607-v-sumakh-na-ul-kovpaka-perevernulsya-avtomobil-video>
3. Борис Потятиник. Інтернет-журналістика / Б. В. Потятиник : навч. посіб. / Львів : ПАІС, 2010, стор. 105
4. Хакерська атака: експерти радять робити резервну копію даних. - «Подробности», 28 червня 2017 // <http://podrobnosti.ua/2185641-hakerska-ataka-eksperti-radjat-robiti-rezervnu-kopju-danih.html>
5. «Настоящее фото» с G20: неудачный фотешоп поклонников Путина превратился в мем. - Meduza, 10 июля 2017 // <https://meduza.io/shapito/2017/07/10/nastoyaschee-foto-s-g20-neudachnyy-fotoshop-poklonnikov-putina-prevratilsya-v-mem>
6. Заява українських фотожурналістів щодо ситуації з фотографіями Дмитра Муравського. - LB.ua, 22 серпня 2016 // https://lb.ua/blog/lbua/343305_zayava_ukrainskih_fotozhurnalistiv.html
7. Харьковский авиазавод выпустит самолет. - Status Quo, 13 июля 2017 // http://www.sq.com.ua/rus/news/novosti/13.07.2017/harkovskiy_aviazavod_vypustit_samolet/
8. На Сумщині стартував всеукраїнський турнір юних журналістів. - sm.gov.ua, 20 квітня 2017 // <http://sm.gov.ua/ru/arkhiv1/13011-na-sumshchyni-startuvav-vseukrayinskyi-turnir-yunykhh-zhurnalistiv.html>
9. Вадим Заяць уточнив, що його «зробили брехуном», некоректно процитувавши. - Sportbuk, 29 серпня 2013 // <http://sportbuk.com/2013/08/vadym-zayats-utochnyv-scho-joho-zrobyly-brehunom-nekorektno-protsytuvavshy/>
10. Алексиевич давала интервью «Деловому Петербургу», а напечатал его «Регнум». - NAVINY.by, 20 июня 2017 // <https://naviny.by/article/20170620/1497951998-aleksievich-davala-intervyu-delovomu-peterburgu-napечatal-ego-regnum>
11. «Вы просто набор пропаганды»: запрещённое и откровенное интервью Алексиевич. - REGNUM, 19 июня 2017 // <https://regnum.ru/news/2290056.html>
12. Светлана Алексиевич: «Мы так ждали поколение! Вот оно». - «Новая газета», 28 июня 2017 // <https://www.novayagazeta.ru/articles/2017/06/28/72939-svetlana-aleksievich-my-tak-zhdali-pokolenie-vot-ono>
13. Громкий скандал разразился в журналистском сообществе вокруг интервью со Светланой Алексиевич. - «Эхо Москвы», 21 июня 2017 // <https://echo.msk.ru/news/2004504-echo.html>

Модуль 7

СТАНДАРТ ПОВНОТИ ІНФОРМАЦІЇ

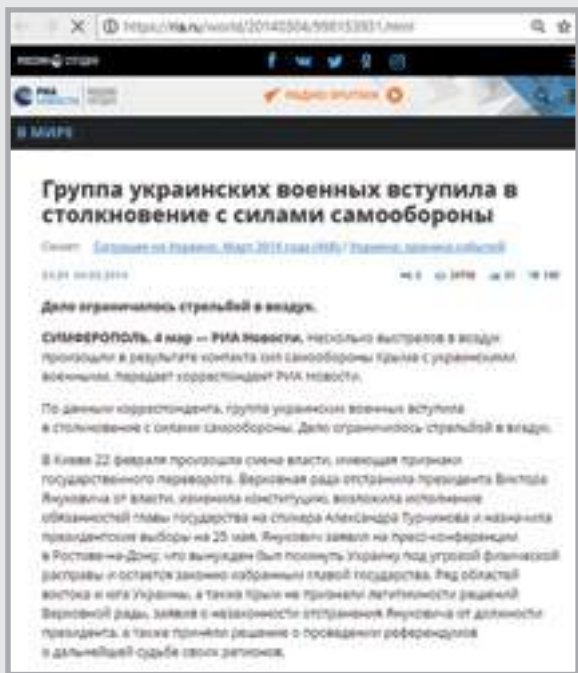
Наталія Стеблїна

Четвертого березня 2014 року російське «РІА Новості» повідомило про «зіткнення» між українськими військовими та «силами самооборони Криму» [1]. У замітці також йшлося про декілька пострілів у повітря, які пролунали внаслідок цього. Інших подробиць у тексті не було. (мал. 1)

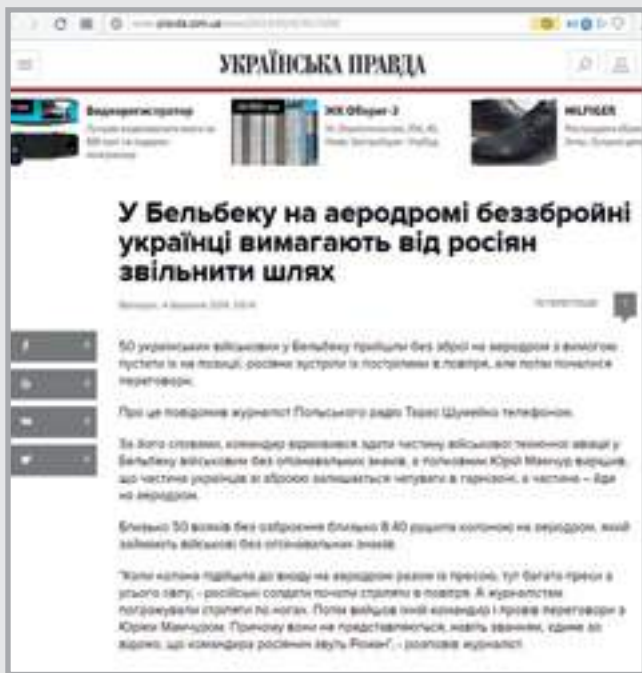
Українські ж ЗМІ написали цього дня про військових 204-ї бригади тактичної авіації, які колоною з українським прапором та прапором частини прийшли до аеродрому в Бельбеку, щоби зайняти свої позиції. «Українська правда», напри-

• Малюнок 1

• Малюнок 2

Скріншот із сайту ria.ru

Скріншот із сайту pravda.com.ua

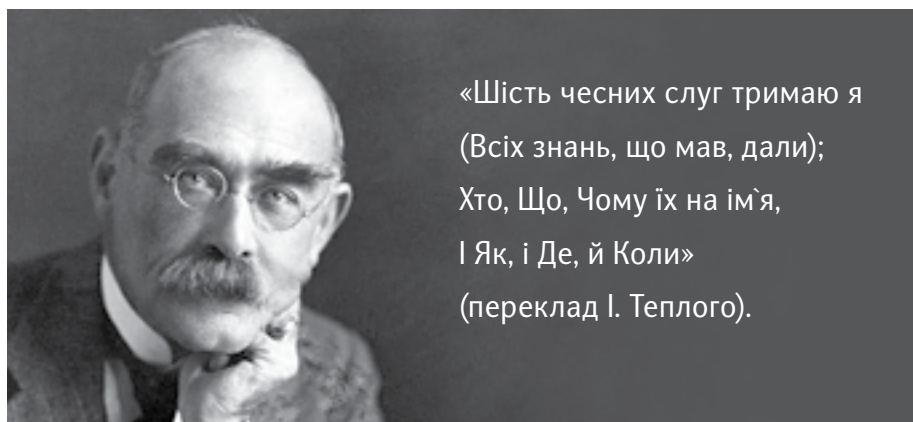
клад, також назвала командира бригади Юлія Мамчура, який вів перемовини, зазначила, яка сторона стріляла в повітря, а також процитувала журналіста Польського радіо, який повідомив, що російські військові *«погрожували репортерам, які прийшли до аеропорту разом із українськими військовими»* [2] (мал. 2).

Ці дві замітки «РИА Новости» та «Української правди» дають поживу для роздумів про те, що таке стандарт повноти й чому він такий важливий. Погляньмо на замітку «РИА Новости». З тексту ми не отримуємо інформації про те, де конкретно відбувалося зазначене (вказано просто «Симферополь»), також не зрозуміло, чому відбувся «контакт» між двома сторонами, хто стріляв, хто був присутній на місці події. Якщо ж читач отримає відповіді на всі ці запитання, він знатиме про контекст, а отже й матиме інформацію для зваженого рішення щодо того, як оцінювати події.

Шість класичних запитань

Стандарт повноти передбачає наявність відповідей на шість основних запитань, які в англійській традиції позначаються як 5W+1H: Who? (Хто?) What? (Що?) When? (Коли?) Where? (Де?) Why? (Чому?) How? (Як?) (див. також Модуль 1).

У Редьярда Кіплінга навіть є вірш про ці запитання:

А проте це лише орієнтир. Адже й замітка «РИА Новости» містить відповіді на деякі з цих запитань, тим не менше стандарт повноти в ній усе одно порушений. Ерік Ламбет, американський науковець і журналіст, пояснює стандарт повноти так: «Журналісти, однак, не змогли би добре працювати, якби вони задовольнилися самою тільки фактичною точністю... Журналіст має намагатися знайти не тільки факти, але й ширшу правду, яка стоїть за цими фактами».

Американські дослідники Стівен Клайдмен і Том Бічамп пропонують журналістам писати тексти для вдумливого читача (reasonable reader) [Iggers J. Good News, Bad News: Journalism Ethics And The Public Interest (Critical Studies in Communication and in the Cultural Indust). – Westview Press, 1999]. Автори пояснюють, що це швидше збірний образ, персоніфікація. Цей читач може голосувати за будь-яку партію, палити чи засуджувати куріння, любити спорт чи ненавидіти його. Вдумливий читач – це ідеальний читач, поінформована людина, потреби якої й мають задовольняти новинні медіа.

Бекґраунд

Читач новин не обов'язково стежить за повідомленнями ЗМІ постійно, тому журналістам важливо повідомляти контекст, допомагаючи йому пов'язати свіжу новину з тими подіями, які її викликали або ж які допомагають зрозуміти її краще. Для цього кожна новина повинна мати бекґраунд, або скорочено бек. З англійської це слово перекладається як «тло». Герд Штромайєр, німецький дослідник, каже, що бекґраунд у журналістиці – це «контекстні зв'язки» [Штромайєр Г. Політика і мас-медіа / Г. Штромайєр. – К. : Вид. дім «Києво- Могиллянська академія», 2008].

Цим контекстом може бути передісторія, якщо, приміром, подія, що відбулася сьогодні, була спричинена якоюсь минулою подією. Повідомлення про те, що з 11 червня українці можуть подорожувати до Євросоюзу без віз, але з біометричним паспортом, буде неповним, якщо не надати інформації про те, хто, коли і як ухвалив це рішення. Якщо компанія, що реставрує Потьомкінські сходи в Одесі, просить виділити їй додаткові кошти, журналісти мають повідомити, скільки ця компанія вже витратила і яку суму називали під час тендеру ще до реставрації.

• Інфографіка 1

Що таке бекґраунд

Бекґраунд (з англ. background – тло, задній план) – це контекстні зв'язки

В бекґраунді:

розповідають передісторію, важливу для якісного розуміння сьогоденної події;

пояснюють будь-які складні поняття (для цього можуть також використовуватися експертні роз'яснення – що це таке? як це працює? – тощо);

пояснюють взаємозв'язки між подіями чи явищами;

роблять порівняння у просторовому чи часовому плані;

надають додаткову інформацію, яка допомагає зрозуміти, про що йдеться в основному повідомленні.

Окрім передісторії важливо роз'яснювати і складні для розуміння або нові поняття, які з'являються в новинах. Видання «Бі-бі-сі Україна» мало для цього навіть свого власного міфічного персонажа – «бабцю з Калуша, яка повинна зрозуміти все, що виходить на хвилях Бі-бі-сі»[6].

Коментувати незрозумілі для аудиторії явища можуть і експерти. Вони дозволяють зрозуміти, що конкретно означає та чи інша подія, закон, винахід.

Зазвичай бекграунд подається в останньому абзаці новини.

Маніпуляція бекґраундом

Погляньмо на новину «Екс-прокурор Сакварелідзе очолив одеську організацію партії Саакашвілі», опубліковану на сайті «Думская» [7] (мал. 3).

Впадає в око, що бекграунд у тексті за обсягом майже такий самий, як і вся новина. Коли ж читаємо останній абзац, бачимо тільки інформацію про рішення колишнього генерального прокурора Віктора Шокіна. Тим не менше, повної картини ми не маємо.

- Малюнок 3

Скріншот із сайту
dumskaya.net

• Малюнок 3

12 мая 2017, 22:26

Экс-прокурор Сакварелидзе возглавил одесскую организацию партии Саакашвили

Главой Одесской областной организации партии «Рух новых сил» стал экс-прокурор Давид Сакварелидзе.

Об этом сообщил представитель партии, экс-глава Одесской РГА Владимир Гавернш. По его словам, Министерство юстиции уже официально зарегистрировало одесскую ячейку.

Напомним, в марте 2016 года генпрокурор Виктор Шокин уволил Давида Сакварелидзе с должности своего заместителя и прокурора Одесской области, а также привлек его к дисциплинарной ответственности «за грубое нарушение правил прокурорской этики, вмешательство в служебную деятельность другого прокурора, совершение проступка, который порочит работника прокуратуры, невыполнение служебных обязанностей».

- Малюнок 4

Скріншот із сайту fakty.ua

модуль

7

Порівняймо бекграунд сайту «Думская» із бекграундами матеріалів інших ЗМІ. Ось, наприклад, як цю новину подає газета «Факти»: у бекграунді ми також читаємо про позицію самого Сакварелідзе [8] (мал. 4).

Хоча, звісно, бек міг би бути ще детальнішим, адже Сакварелідзе також звинувачував Шокіна в тому, що він захищає «діамантових прокурорів».

Чому важливо згадувати в новинах про події, які, здавалося б, давно минули? Тому що така інформація може впливати на рішення, що його сьогодні ухвалить читач стосовно героя новини.

Коли йдеться про маніпуляцію в бекграунді, зазвичай використовується прийом «нагромадження карт»: називаються тільки ті факти, які працюють на підтри-

мання потрібної авторові версії. Ось, наприклад, цитата з промови Гітлера в Рейхстагу 1 вересня 1939 року: *«Я маю заявити чітко: Німеччина дотримується своїх обов'язків; нацменшини, які живуть у Німеччині, не переслідуються. Жоден француз не може встати і сказати, що якийсь француз, що живе в Саарі, пригнічений, замучений чи позбавлений своїх прав. Ніхто не може сказати такого»*. Французи, можливо, й не були пригнічені, але як щодо інших народів?

Кажучи про маніпуляцію бекграундом, можемо, звісно, згадати і про висвітлення деякими російськими медіа подій в Україні. Ось, наприклад, який бекграунд використала Russia Today щодо новини із заголовком «Понад вісім тисяч українців скористалися режимом безвізу з ЄС»: *«Член Ради з міжнародних відносин при президенті Росії Богдан Безпалько у розмові з ФБА “Економіка сьогодні” заявив, що надання Україні безвізового режиму на поточних умовах є для Євросоюзу зручним важелем впливу на будь-які рішення Києва*.

Директор Міжнародного інституту новітніх держав Олексій Мартинов у бесіді з НСЗ заявив, що не кожен український громадянин зможе перетнути Шенгенську зону» [9].

Той самий прийом «нагромадження карт»: вибрані тільки негативні коментарі, до того ж не зрозуміло, чому саме ці люди коментують подію.

Оскільки призначення бекграунду – ввести читача в контекст подій, то збалансований добір фактів і думок має надзвичайно важливе значення. При цьому варто взяти до уваги, що читачі не мають такого ж обсягу інформації, як журналісти. Вони не можуть виїхати на місце подій, не завжди мають доступ до лідерів думок чи експертів. Тому журналісти мають допомогти їм розібратися в ситуації.

Обмеження стандарту повноти

Отже, давати читачеві якомога більше корисної інформації важливо, але чи буває так, що інформація може нашкодити? Це питання особливо актуальне тепер, під час війни. Наприклад, журналістам рекомендують уникати знімків, які можуть видати дислокацію військ. Журналіст телеканалу «Інтер» Роман Бочкала розповів, що *«під час зйомки не можна робити загальних планів і панорам. Навіть якщо якась деталь здається вам неважливою, це не значить, що так насправді є. Деталі в кадрі можуть видати локацію»*.

Речник Міністерства оборони з питань війни на Донбасі Андрій Лисенко також нагадує про військову таємницю й додає, що *«90 % інформації розвідка отримує із відкритих джерел, серед яких – ЗМІ. Тому журналісти мають бути обережними»*.

Хоча не тільки під час війни журналісти мають дбати про обережну подачу інформації. Адже далеко не все, що почув і побачив журналіст, варто давати в ефір чи публікувати. Тут можемо згадати і про принцип поваги до приватного життя, і про специфіку подачі *«повідомлень про страждання і розпач»* (детальніше див. «Редакційні настанови Бі-бі-сі» [10] та Модуль 2), а також і про дискримінацію. Приміром, якщо йдеться про кримінальні новини, журналіст не може повідомляти національності підозрюваного, якщо тільки це не є принципово важливим для розуміння того, що сталося. Важливо також подумати й над тим, чи потрібно вказувати статтю водія в новині про ДТП. Ще одна вразлива нині тема – це кримінальні повідомлення про військових. Новини про військових тепер доволі популярні, тож деякі ЗМІ спеціально виносять у заголовок те, що підозрюваний – офіцер чи солдат ВСУ або Нацгвардії. Тим не менш, це не завжди потрібно, як-от у цій новині сайту 048.ua [11]:

Військові застерігають!

ПРО ЩО НЕ МОЖНА ПОВІДОМЛЯТИ УКРАЇНСЬКИМ ЖУРНАЛІСТАМ В УМОВАХ ВІЙНИ

Розкривати дані, які можуть бути використані проти українських військових, зокрема:

модуль
7

Проте якщо без певних деталей повідомлення не зрозуміле, їх необхідно наводити. Наприклад, у 2016 році, коли п'яні військові моряки на подарованому волонтерами автомобілі штурмували в'їзд на базу ВМС в Одесі, місцеві журналісти назвали всі ці деталі. Адже для повного розуміння ситуації потрібно знати і про те, що це був за автомобіль, а також що його водій та пасажери були напідпитку і, звісно, що вони – бійці елітарного підрозділу.

* * *

Хоч яким є інформаційне повідомлення: коротким чи розгорнутим, простою начиткою під відеоряд чи репортажем із виїздом кореспондента на місце події, – стандарт повноти вимагає від журналіста подачі всієї важливої інформації, щоби читач міг ухвалити зважене рішення про подію. Звісно, тепер, за часів нових медіа, коли для написання новини журналістові відводиться дедалі менше часу, це не так просто. Однак у випадку гарячих новин журналісти можуть додавати інформацію з часом, вказуючи джерело, з якого надійшла інформація, і що інформація оновлюється.

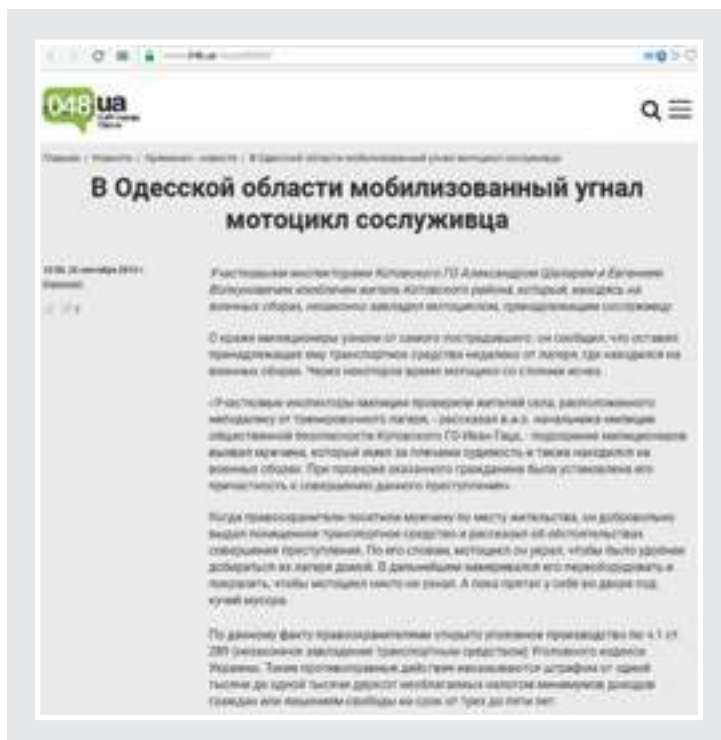
Дотримання стандарту повноти важливе ще й із прагматичного боку, особли-

во якщо говорити про інтернет-журналістику. Посилання на опубліковані раніше матеріали за темою дозволяють підвищити рейтинг. А вже останній розраховується на основі декількох показників, серед яких час, проведений на сайті, а також кількість сторінок, які переглянув користувач.

Нині, коли в журналістів з'явилося так багато конкурентів – блогерів, громадянських журналістів, – дотримання стандарту повноти стає тим, що дозволяє відрізнити професійну журналістику від аматорської, а суспільно важливу інформацію – від пропаганди.

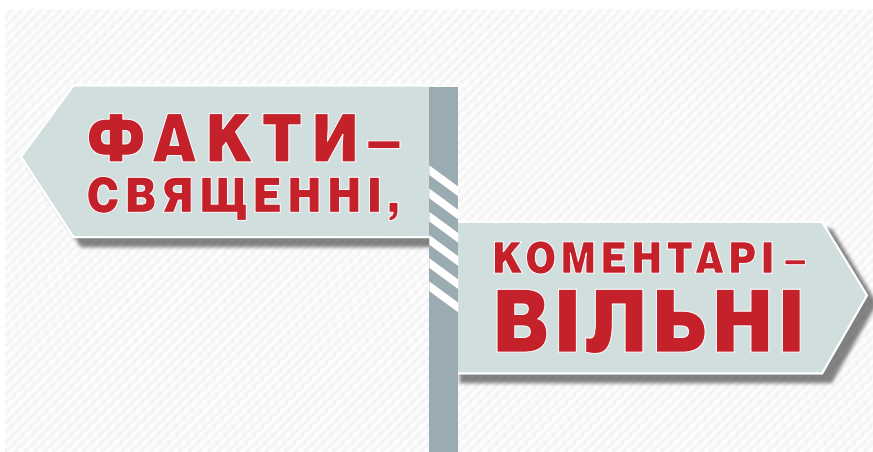
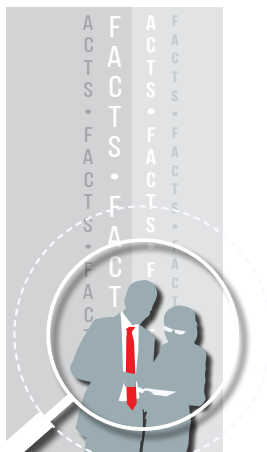
Скріншот із сайту
048.ua

🔗 Перелік посилань:

1. Группа украинских военных вступила в столкновение с силами самообороны. - РИА Новости, 4 марта 2014 // <https://ria.ru/world/20140304/998153931.html>
2. У Бельбеку на аеродромі беззбройні українці вимагають від росіян звільнити шлях. - Українська правда, 4 березня 2014 // <https://www.pravda.com.ua/news/2014/03/4/7017429/>
3. Эдмунд Б. Ламбет. Приверженность журналистскому долгу. Об этическом подходе в журналистской профессии. - М., 1998 // https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/pnack517.pdf
4. Iggers J. Good News, Bad News: Journalism Ethics And The Public Interest (Critical Studies in Communication and in the Cultural Indust). – Westview Press, 1999
5. Штромайер Г. Політика і мас-медіа / Г. Штромайер. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008
6. Світлана Пиркало: Ми даремно бачимо еміграцію в трагічних тонах. - «Українська правда», 14 грудня 2010 // <http://life.pravda.com.ua/society/4d074da49bdf3/>
7. Экс-прокурор Сакварелидзе возглавил одесскую организацию партии Саакашвили. - «Думская» // <http://dumskaya.net/news/eks-prokuror-sakvarelidze-vozglavil-odesskuyu-or-072174/>
8. Бывший заместитель Генпрокурора Давид Сакварелидзе возвращается в Одессу. - «Факты», 13 мая 2017 // <http://fakty.ua/235914-byvshij-zamestitel-genprokurora-david-sakvarelidze-vozvracshaetsya-v-odessu>
9. Более восьми тысяч украинцев воспользовались режимом безвиза с ЕС. - RT, 16 июня, 2017 // <https://russian.rt.com/ussr/news/400345-ukrainas-bezviz-es>
10. Редакційні настанови BBC // <http://www.bbc.co.uk/editorialguidelines/>
11. В Одесской области мобилизованный угнал мотоцикл сослуживца. - 048.ua, 22 сентября 2015 // <https://www.048.ua/news/969507>

Модуль 8

Наталія Виговська

Ключове правило журналіста, який працює з новинами, – розмежування фактів і коментарів. Це гарантія того, що журналіст не маніпулює інформацією, він об’єктивний та неупереджений.

Це правило зазвучало по-новому 2014 року, після початку військової агресії Росії проти України (анексія Криму та участь російських військових у воєнному конфлікті на сході України). Саме тоді вперше з часів холодної війни російська влада на повну силу використала інструментарій пропаганди. Суміш реальних і вигаданих фактів разом із емоційними оцінками та інтерпретацією – ось характерні особливості сучасної російської пропаганди. Тож повернення до стандарту розмежування фактів і коментарів та оцінок бодай частково слугуватиме очищенню інформаційного простору від політичної пропаганди та інших маніпуляцій.

Але витоки цього стандарту зовсім інші. Ідеал об’єктивності в журналістиці з’явився в середині XIX століття у США як маркетингова стратегія нових масових газет проти старих партійних. Цієї стратегії дотримувалися й інформаційні агентства, які створювалися в той час. У такий спосіб усі вони розширяли свою аудиторію, апелюючи об’єктивними новинними повідомленнями до широкої міської аудиторії, яка мала різні політичні вподобання.

Історія, що базується на фактах (factstory), виникла в часи Громадянської війни у США 1861–1865 років. Це було пов’язано з технікою передачі інформації (коли треба було коротко повідомити про основне – див. про Правило перевернутої піраміди у Модулі 1). Жанр історії, що базується на фактах, остаточно утвердився на початку XX ст. під час Першої світової війни. Вислів «факти – священні, а коментарі – вільні» фактично став догмою. «... В основі його лежало переконання, що журналіст, незалежно від свого політичного чи соціокультурного місця перебування, має в своїй кореспонденції об’єднати правду і реальність шляхом відображення фактів» [1].

Факти vs Коментарі

Факти – священні, коментарі - вільні

ФАКТ (від лат. *factum* — зроблене) – це те, що справді відбулося.

КОМЕНТАР (від лат. *commentarium* — записки, тлумачення) – це роз’яснювальні, критичні чи оціночні зауваження з приводу яких-небудь подій, явищ.

ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ІНФОРМАЦІЮ», стаття 30

Оціночне судження - за винятком наклепу, є висловлювання, які не містять фактичних даних, критика, оцінка дій, а також висловлювання, що не можуть бути витлумачені як такі, що містять фактичні дані, зокрема з огляду на характер використання мовно-стилістичних засобів (вживання гіпербол, алегорій, сатири). Оціночні судження не підлягають спростуванню та доведенню їх правдивості.

Якщо особа вважає, що оціночні судження або думки принижують її гідність, честь чи ділову репутацію, а також інші особисті немайнові права, вона вправі скористатися наданим їй законодавством правом на відповідь, а також на власне тлумачення справи у тому самому засобі масової інформації з метою обґрунтування безпідставності поширених суджень, надавши їм іншу оцінку. **Якщо суб’єктивну думку висловлено в брутальній, принизливій чи непристойній формі, що принижує гідність, честь чи ділову репутацію, на особу, яка таким чином та у такий спосіб висловила думку або оцінку, може бути покладено обов’язок відшкодувати завдану моральну шкоду.**

Факти vs коментарі

Щоб оцінити якусь подію чи явище, сформувані про неї власну думку, необхідно чітко розуміти, що ж саме сталося. У матеріалах ЗМІ інколи дуже важко з-під завалу коментарів дістатися до фактів. Ще важливіше — вміти відділяти одне від іншого. Погляньмо, що є фактами, а що — коментарями й оцінками.

Уявімо: ви вийшли з дому й дорогою до роботи побачили, як у сусідній двір з’їжджається дорожня техніка. У вас немає часу запитати, що відбувається. На роботі під час перерви ви розповідаєте, що побачили, додаючи, що дорогу у вашому дворі не ремонтували вже десять років, але ви впевнені, що комунальники

приїхали ремонтувати дорогу не у вас. Крім цього, ви пам'ятаєте, що депутат від вашого округу обіцяв її зробити ще два роки тому.

Отже, що в цій історії є фактами для вас, а що — для ваших колег?

Факт № 1.

Ви вийшли з дому. Це факт і для вас, бо ви це зробили, і для ваших колег, бо ви на роботі.

Факт № 2.

Ви бачили дорожню техніку в сусідньому дворі. Це факт тільки для вас, а для колег це потребує підтвердження, наприклад, фото.

Факт № 3.

Під час перерви ви розмовляли. Це факт і для вас, і для колег як учасників процесу.

Факт № 4.

Ви повернулися до роботи. Це знову ж таки факт і для вас, і для колег.

Отже, що є фактом? Найпростіше визначення **факту — це подія, явище, те, що справді сталося**. Це подія або результат; реальне, а не вигадане; конкретне й одиничне на протигагу загальному й абстрактному. Тобто це те, що існує або існувало. **Факти, які подають ЗМІ, повинні відповідати дійсності.**

У новинах журналісти мають передавати факти, чітко виділяти будь-чий оцінки / коментування цих фактів та уникати власних оцінних суджень і висновків.

Треба пам'ятати, що до оцінного судження можна зіслизнути навіть за допомогою одного слова чи фрази («из Львова **наконець-то** вивезли накопившийся мусор», «Інтер», моніторинг теленовин ГО «Детектор медіа» за 6–12 лютого 2017 р. [2]).

Часто таке трапляється в «паркетних» матеріалах («**паркет**» — це повідомлення про, як правило, декларативні заяви / дії високопосадовців, які не мають важливого суспільно-політичного значення; наприклад, перерізання стрічок на відкритті виставок, заяви до якихось свят, офіціоз із засідань уряду чи інших органів влади тощо). У таких сюжетах журналісти помилково вдаються до лексики урочистого стилю («заявив», «наголосив», «підкреслив», «закликав», «зауважив» тощо), яка штучно підвищує статус дії, що сама по собі часто взагалі не є новиною.

Порушенням стандарту вважається використання журналістами дієслів чи прикметників, які мають чіткі оцінні відтінки: «*пожалівся*», «*пригрозив*», «*висловив обурення*», «*схвально відгукнувся*», «*красномовно промовчав*», «*охоче прокоментував*», «*Роман — справжній патріот і висококваліфікований журналіст*» і подібні.

Ще один вид порушення — суб'єктивні оцінки й висновки самих журналістів, які значною мірою підміняють собою реальну інформацію про події, зафарбовують певні події чи персоналії, про які розповідається, негативними чи, навпаки, позитивними емоціями. Такі висновки журналістів дуже часто є спотворенням реальності, містять безпідставні узагальнення й неточності. Таким чином журналісти виступають у ролі «експертів», хоча вони не є такими ані за компетентністю, ані за визначенням.

Основні типи порушення стандарту відокремлення фактів від коментарів

Стандарт порушено, коли:

1

чітко не позначений початок та кінець суб'єктивної думки;

2

наявна лексика урочистого стилю у новинах про заяви/дії високопосадовців («заявив», «наголосив», «підкреслив», «закликав тощо»);

3

наявні дієслова чи прикметники, які мають чіткі оцінні відтінки: «пожалівся», «пригрозив», «висловив обурення», «схвально відгукнувся», «красномовно промовчав», «охоче прокоментував»;

4

наявні безпідставні узагальнення;

5

журналіст робить власні висновки щодо подій чи явищ.

За стандартами, в новинах допускається коментар того, хто має стосунок до події або є компетентним експертом у темі, але не самого журналіста. Ось як це формулює викладач і журналіст Отар Довженко: *«Журналіст не мусить бути експертом і не мусить брати на себе цю функцію»* [3]. Будь-який коментар має бути чітко відокремлений від фактів, мати конкретний початок та завершення.

Чимало прикладів суб'єктивних журналістських оцінок і висновків можна знайти в моніторингах теленовін, які здійснює ГО «Детектор медіа» чи інші моніторингові організації, як-от Інститут масової інформації, Інститут демократії імені Пилипа Орлика (ці моніторинги можна знайти на сайтах згаданих організацій).

Ось для прикладу цитата з сюжетів різних телеканалів, які містять суб'єктивні оцінки журналістів:

«А депутаты привыкли мыслить политическими требованиями, но уверяют, не корысти ради. Так в одной партии восклицают что будет с пенсиями, в другой, сокрушаются как землю продавать, но всех интересует, когда же хоть что-то появится в зале» («Інтер», моніторинг теленовін ГО «Детектор медіа» за 15–20 травня 2017 р. [4]);

«Правда, отдохнувшие нардепы законодательные чудеса так и не продемонстрировали. Но кое в чем все-таки преуспели. В едином порыве лишили мандата своего коллегу Андрея Артеменко. Проголосовали причем спринтерски. А вот как и почему народные избранники пробуксовывали по важным социальным вопросам...» («Інтер», моніторинг теленовін ГО «Детектор медіа» за 15–20 травня 2017 р. [4]);

«Владимира Гройсмана в Брюсселе встречают тепло и с шутками. Президент Еврокомиссии Жан-Клод Юнкер в хорошем настроении... Но разговор за закрытыми дверями серьезный» («Україна», моніторинг теленовін ГО «Детектор медіа» за 6–12 лютого 2017 р. [2]);

«Попри те, що 5 % нашого ВВП нині йде на армію, держава все ж знаходить гроші і на розбудову» (ICTV, моніторинг теленовін ГО «Детектор медіа» за 6–12 лютого 2017 р. [2]).

Де оцінки й висновки самих журналістів припустимі?

Існують жанри, в яких журналістські висновки припустимі. Ба навіть є такі, що будуються на висновках журналіста, зроблених на основі аналізу фактів: аналітична стаття, авторська колонка, ток-шоу. Тобто коментарі й оцінки є основною цього жанру. Яка тут небезпека для споживача інформації? Наприклад, некомпетентність експертів: вони можуть бути заангажованими чи займатися виключно самопіаром. Неназвані / анонімні експерти – потужний маніпулятивний інструмент. Ось як описує проблему українських експертів директор Могилянської школи журналістики Євген Федченко: *«Враховуючи, що в Україні експертне середовище перебуває в зародковому стані, спеціалізованих експертів майже з жодного питання в Україні не існує. ... Експертами часто є люди, які самі себе призначили експертами»* [3].

Тож найперше має бути чітко зрозуміло, чому саме ця людина коментує певну подію чи явище, на чому базується її компетенція, який вона має стосунок до того, що коментує? Лаконічний опис коментатора як «експерта» без уточнень, чому і в чому саме, має викликати цілком обґрунтований скепсис.

Інша небезпека – некоректні висновки автора, зроблені з огляду на неповну картину. Що ж до ток-шоу, то тут обговорення може повністю перейти у сферу емоційного (думка / коментар / оцінне судження), унеможливаючи раціональний висновок.

Професійні й відповідальні друковані видання завжди виділяють матеріали, в яких висловлюється або редакційна позиція, або коментарі як думки. Як правило, це робиться шляхом відповідного оформлення або розміщення на спеціально відведених для цього шпальтах. На телебаченні та радіо розділяти факти й коментарі має журналіст / ведучий, усно позначаючи їх відповідним чином.

Підступна соціологія й цифри

Ще однією перепоною на шляху до розуміння фактів може бути їхня некоректна інтерпретація.

Здавалося б, ну що можна перекрутити, якщо точно й безпомилково навести, наприклад, результати соціологічного опитування? Утім, саме в цій сфері трапляються прикрі помилки, коли навіть мимохіть журналісти роблять такі ви-

• Інфографіка 3

Вимоги до оприлюднення соціологічних опитувань

Окрім результатів соціологічних досліджень мають бути вказані:

ПАМ'ЯТАЙТЕ!

- Методи дослідження впливають на результати
- Не можна порівнювати результати досліджень, зібрані в різний спосіб

Нерепрезентативними (за якими не можна робити висновки про загальні суспільні настрої) вважають:

сновки з результатів опитувань, що їхні автори-соціологи тільки хапаються за голову. Інший бік цієї проблеми – свідоме бажання маніпулювати результатами дослідження.

Є маса порушень, яких припускаються журналісти, озвучуючи дані соціологічних досліджень. Наприклад, у матеріалах відсутні обов'язкові вихідні дані самого дослідження: де, ким, коли, в який спосіб його провели, якою була вибірка тощо. Про інші ознаки-маркери, які свідчать про некоректну подачу даних, можна дізнатися в посібнику «Опитування громадської думки» [5].

Ось приклад некоректної інтерпретації фактів у новині УНН про соціологічне опитування (мал. 1) [6]:

• Малюнок 1

Скріншот із сайту unn.com.ua

Кліка. 1 червня, УНН. Протягом березня відомі соціологічні служби провели дослідження, основною метою якого стали вимірювання президентських рейтингів та дані довіри до політиків та громадських діячів у суспільстві. Ці дані були презентовані Президентіві України народним депутатом Ігорем Гринівим. Діями в Інтернеті з'явилася емоція з соціології, яку було проведено на Батьківщині на фоні початку підготовки Петро Порошенко до президентських виборів на другий строк (якщо до жовтня ще два роки). УНН має у розпорядженні повну інформацію щодо дослідження, яке продемонстрували Паші держави.

Згідно з результатами соціологічного дослідження, найвищим рівнем довіри в Україні серед політиків та громадських діячів користуються Сергій Філатов – йому довіряє 39,7% опитаних (39,5% – не довіряє) та Володимир Зеленський – 32,5% (44,8% – не довіряє). Також високий рівень довіри у Ангела Грінченка (26,2%, якщо не довіряють йому 55,8% опитаних). Юлія Тимошенко довіряє 20%, а не довіряє – 71,8%. Залишає гіршу долю довіри Олег Ляшко – 18,4%, водночас рейтинг недовіри у нього 74%.

Численну Президентіві довіряє 18,8% опитаних, а не довіряє – 71,6%. Результати дослідження свідчать, що найнижчим довірою українці висловили внутрішнім справам Арсену Авакову – 7,1% довіряє, а 81,9% – ні.

Соціологія вказує на те, що попитати про політику взагалі в суспільстві не довіряють, але якщо вже наступні нардеп відбулися президентські вибори, то у них точно взяли б участь 18,1% опитаних, а ще 34,3% відповіли, що соромно б взяти участь. Точно не взяли б участь у голосуванні 21,7% респондентів.

Серед усіх опитаних голоси між потенційними учасниками президентської передвиборчої розподілилися б таким чином: Петро Порошенко – 8,1%, Юлія Тимошенко – 7,7%, Сергій Філатов – 7,1%, Олег Ляшко – 4,3%, Ангела Грінченка – 4,3%.

Як бачимо, рейтинг між кандидатами на вибори і жовтень на нове вважалися безупинним лідером. Ситуація виглядає дуже цікаво, якщо подивитися на результати опитування лише щодо тих, хто точно братиме участь у голосуванні: П.Порошенко – 11,1%, Ю.Тимошенко – 11,9%, С.Філатов – 12,2%, А.Грінченка – 10,8%, О.Ляшко – 10,8%.

Результати свідчать, що лідер "Батьківщини" наступне на п'яту діючому бач держави, тим більше, відповідно до результатів опитування, на сьогодні жоден з кандидатів не набував голосів достатніх для перемоги у першому турі. У цьому контексті здається така антирейтинг потенційний кандидатів. Респонденти запитали, за кого б вони не проголосували на виборах президента ні за яких обставин. За П.Порошенка не проголосувало б 34,4% опитаних, за Юлія Тимошенко – 21,1%, а за Юлію Тимошенко – 18,9% і по 19,1% респондентів не проголосували б за Олегом Ляшко та Надією Савченко.

Згідно з результатами дослідження, між Петро Порошенко у другому турі зустріли з Юлією Тимошенко, то з'явилася б вигода в останньому (19% голосів виборів проти 18,8%), а ось Юлія Тимошенко дещо бав держави нова поступилися – результати опитування віддають лідару "Батьківщини" 20,4% голосів, а П.Порошенка – 18,9%. Мільйонів голосів виграє другий у другому турі П.Порошенка і мідра Лявова Андрія Савченко, але за лідару "Самопомогич" свої голоси голоси віддали 18,5%, тоді як Пашу держави у такому "дубоді" підтримав лише 18% виборців.

Довіри високий антирейтинг П.Порошенка та відносно висока підтримка Ю.Тимошенко можуть перетворити Юлія Тимошенко на потенційного "сироманку" президентських виборів 2019 року.

Щодо парламентських виборів, то тут соціологи проголосували 9,2% підтримки виборців для "Батьківщини", 7,7% – для БПП, 6,3% – Опозиційному блоку та 6,2% – Радикальній партії Олега Ляшко. Також до нового парламенту, зможуть, зможуть

Тут не вказано, хто провів дослідження, яка вибірка, в який проміжок часу проводилося дослідження, в яких регіонах чи містах, також не вказані формулювання запитань. Висновки журналіста спірні й доводяться сумнівними аргументами. Журналіст оперує не фактами, а інтерпретаціями.

Як ще може виглядати маніпуляція результатами? Ось, наприклад, некоректна інтерпретація даних від центру соціальних досліджень «Софія» (мал. 2).

Телеканал «Інтер» 7 червня 2017 року озвучив дані про те, за кого би проголосували українці, якби вибори Президента відбулися сьогодні [7]. У цей же матеріал автори окремо додали ще одну інформацію: міністр внутрішніх справ Арсен

• Малюнок 2

Скріншот із сайту
podrobnosti.ua

Яценюк и Аваков возглавили антирейтинг самых нелюбимых политиков

07 июня 2017 23:47 По материалам: Подробности ТВ 170

Кроме того БГК выдвинул некорректные обвинения

Петр Порошенко вновь в тройке лидеров по результатам опросов. По данным Центра социальных исследований София - если бы президентские выборы состоялись на этой неделе - за главу фракции "Батькищина" Юлию Тимошенко проголосовали бы 11 с половиной процентов опрошенных.

Петр Порошенко завоевал доверие 11 процентов избирателей. А 10,7 процентов украинцев отдали бы свои голоса главе "Оппозиционного блока" Юрию Бойко.

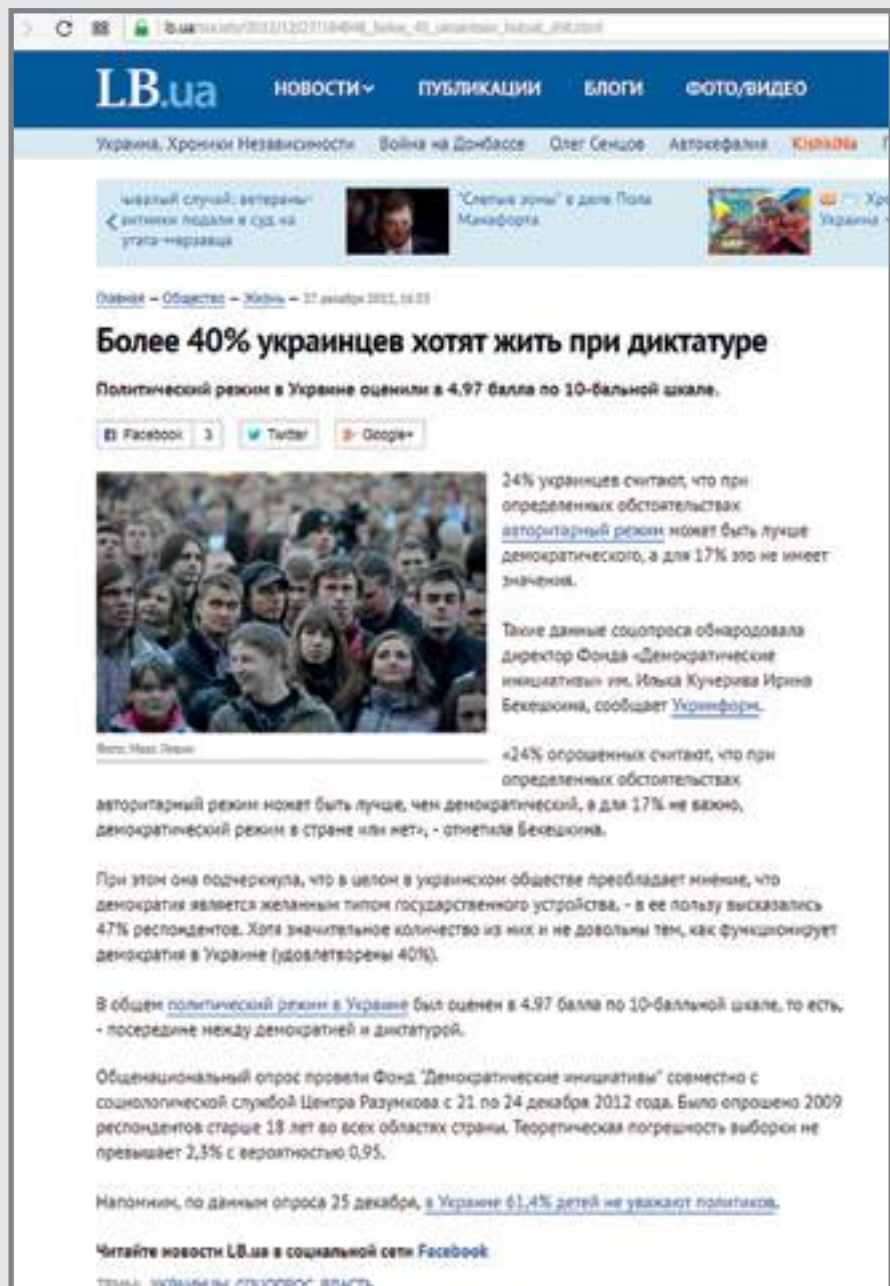
Примерно такие же картины по парламентским выборам, тоже лидируют "Батькищина" - за них готовы голосовать 10,8 процентов опрошенных, "Оппозиционный блок" - с 10,3 процентов и Блок Петра Порошенко - у него 9,8 процента.

"Если бы на момент опроса проводились президентские выборы, то лучшие шансы пройти во второй тур имели бы - Юлия Тимошенко, Петр Порошенко и Юрий Бойко. Указанные претенденты имеют примерно равные шансы попасть в третий тур, поскольку, различие в показателях поддержки - статистически - не значимы", - говорит Александр Ливацук.

- Малюнок 3

Скріншот із сайту lb.ua

Аваков, экс-прем'єр міністр України Арсеній Яценюк та секретар РНБО Олександр Турчинов є «найбільш нелюбими політиками».

«В антирейтинг по данным центра “София”, попал представитель “Народного фронта” – министр внутренних дел – Арсен Аваков. 82 процента избирателей не хотели бы видеть его во власти. Как и секретаря РНБО – Александра Турчинова и лидера партии “Народный фронт” Арсения Яценюка», – повідомили в новині. Та насправді, за даними дослідження, міністр внутрішніх справ перебуває в середині списку довіри українців до політиків (на момент опитування), і його показники недовіри на 12 % нижчі, ніж у Президента України Петра Порошенка.

Ще один приклад – маніпуляції заголовками. Як-от заголовок «Более 40 % украинцев хотят жить при диктатуре» на сайті «Лівий берег», який перекручує

дані, отримані соціологами [8]. У самому дослідженні, як і в тексті новини, йшлося про таке: «24 % українцев вважають, що при определенных обстоятельствах авторитарный режим может быть лучше демократического, а для 17 % это не имеет значения» (мал. 3). Більше того, авторка дослідження Ірина Бекешкіна повідомила, що про диктатуру в опитуванні не йшлося, тож чому соціологічні дані трактували саме так, невідомо [9].

Пам'ятайте, що сумнівна інтерпретація фактів (зокрема й цифр) — це не коментар (думка), а маніпуляція.

Також хибну картину може створювати вибіркового підбір цифр (і замовчування частини інформації) або оприлюднення частини результатів дослідження.

Перелік посилань:

1. Міхаел Халер. Пошук і збір інформації: Навчальний посібник/ За заг. ред. В.Ф.Іванов та А.Коль — Київ.: Академія Української Преси, Центр Вільної преси, 2006
2. Про що мовчали новини у лютому 2017-го року. - MediaSapiens, 3 березня 2017 // http://ms.detector.media/monitoring/daily_news/inter_ta_ukraina_v_lyutomu_rozganyali_temu_nediezdatnosti_parlamentu/
3. Відокремлення фактів від думок (ч. 2). Навчальний ролик про стандарт відокремлення фактів від коментарів в інформаційних матеріалах // <https://www.youtube.com/watch?v=RaiFtVC59AE>
4. Про що мовчали новини у травні 2017 року. - MediaSapiens, 19 червня 2017 // http://ms.detector.media/monitoring/daily_news/pro_scho_movchali_novini_u_travni_2017_roku/
5. Опитування громадської думки. - Фонд «Демократичні ініціативи», 2005 // https://dif.org.ua/uploads/pdf/1337234689_1667.pdf
6. «Соціологія Грініва»: які дані соціопитувань українців продемонстрував Президентові нардеп. - УНН, 1 червня 2017 // <http://www.unn.com.ua/uk/news/1668183-sotsiologiya-griniva-yaki-dani-sotsopituvan-ukrayintsiv-prodemonstruvav-prezidentovi-nardep>
7. Яценюк и Аваков возглавили антирейтинг самых нелюбимых политиков. - «Подробности», 7 июня, 2017 // <http://podrobnosti.ua/2181848-jatsenjuk-vozglavil-antirejting-samyh-neljubimyh-politikov.html>
8. Более 40 % украинцев хотят жить при диктатуре. - LB.ua, 27 декабря 2012 // https://lb.ua/society/2012/12/27/184048_bole_40_ukraintsev_hotyat_zhit.html
9. Ірина Бекешкіна: Ми не можемо написати заголовки за всіх журналістів. - MediaSapiens, 28 грудня 2012 // http://ms.detector.media/ethics/standards/irina_bekeshkina_mi_ne_mozhemo_napisati_zagolovki_za_vsikh_zhurnalistiv/

Модуль 9

ОПЕРАТИВНІСТЬ, АБО КОЛИ ЩЕ НЕ ЗАНАДТО ПІЗНО

Наталія
Виговська

Невчасно подана новина не є новиною – це основне правило оперативності. Середня тривалість життя новини – 24 години. Хоча поява інтернету й онлайн-видань змінили поняття оперативності, яке існувало в добу традиційних медіа. Сучасні технології дозволяють оприлюднювати новини в режимі реального часу.

Оперативність – це своєчасна подача інформації, яка відповідає вимогам даного моменту; є доречною й актуальною. Найкращий приклад своєчасної оперативної інформації – прогноз погоди, який постійно оновлюється.

Дотримання цього стандарту дозволяє аудиторії отримати інформацію, яка допомагає приймати максимально ефективні рішення.

ЗМІ прагнуть будь-яку новину знаходити й повідомляти своїм користувачам раніше за конкурентів. Але це може призвести до порушення інших стандартів, бо швидкість – погана радниця у питаннях точності, повноти, а часто й достовірності. З іншого боку, в редакціях є свої перестороги, як мінімізувати помилки. Подати неповну, але вкрай важливу інформацію, припустимо, а от недостовірну – ні.

Як оперативність реалізують на телебаченні, в онлайн-і та у друкованих ЗМІ?

ТЕЛЕБАЧЕННЯ

Будь-яку новину дня треба подати в підсумковому випуску цього ж дня, крім тих, які сталися вже після випуску новин. Медіатренер і медійний експерт Ігор Куляс так каже про оперативність для телебачення: *«Кожна новина повинна потрапляти до найближчого випуску в найдосконалішій формі з можливих на цей час».*

ОНЛАЙН

Інформаційні агенції подають новину одразу ж, майже в режимі реального часу, те ж стосується й онлайн-медіа. В інтернет-журналістиці оперативність – один із головних критеріїв якості: аудиторія хоче читати новини в той момент, коли вони відбуваються.

За точність інформації, яку подають ЗМІ, відповідає насамперед репортер. У разі, якщо оперативно неможливо взяти коментар однієї зі сторін, редакція має докласти зусиль до того, щоби викласти цю точку зору принаймні протягом доби.

Чи можна пожертвувати якістю заради оперативності? Анна Цуканова з Agence France Press пояснює, чому це неможливо: *«Швидкість ніколи не може випереджати за важливістю достовірність і правдивість інформації. Якщо є якийсь сумнів, що цікава інформація, яка може вартувати термінового повідомлення, відповідає дійсності, ми краще зачекаємо, перевіримо її ще з якогось джерела і не дамо її, поки не будемо впевнені, що воно так і є».*

ГАЗЕТИ

У сучасних умовах стандарт «оперативності» для газет модифікується: це сайти можуть публікувати новини в реальному часі, газета в цьому плані програє, бо потребує часу на друк і розповсюдження. Особливо якщо йдеться про тижневики. Краще, щоби частина контенту була не новинною, а аналітичною: писати не лише про те, що вже сталося, а й про те, чого чекати. Досягти цього можна й за допомогою новин, які стануться найближчим часом, і за допомогою якісної аналітики, яка узагальнює й надає перспективу з огляду на подію, що відбулася цього тижня.

Коли оперативність може почекати

Не завжди в журналіста є можливість одразу отримати всі коментарі, необхідні для збалансованої подачі матеріалу. Як правило, в редакціях є універсальні стандарти щодо цього. Наприклад, в онлайн-редакціях бажано, щоби коментар другої сторони з'явився не більш ніж через 12 годин, у телевізійних новинах чи газетах мають також проговорити, чи звернулися вони по необхідний коментар і коли він має бути.

Журналісти майже щодня стикаються з дилемою оперативність vs підтвердженість. Наприклад, у березні 2015 року низка ресурсів із посиланням на власні джерела опублікувала інформацію про загибель молодшого сина екс-президента України Віктора Януковича. У

прес-службі Партії регіонів зберігали мовчання; не коментували ситуації і спікери цієї політичної сили. З анонімних джерел надходила інформація, що Віктор Янукович-молодший загинув у Росії, й наводилися обставини загибелі. Ці обставини відповідали реальній аварії, про яку повідомило російське МНС, але без прізвища загиблого. У Росії не підтверджували й не спростовували, що йдеться про Януковича-молодшого. Наводили інше ім'я – Віктор Давидов. Минуло трохи часу, перш ніж з'ясували, що саме на це ім'я начебто видано російський паспорт Януковича-молодшого. Зрештою, через три доби про смерть Віктора Януковича-молодшого заявила прес-служба Партії регіонів, припинивши інсинуації. Різні ЗМІ на різних етапах цього марафону ухвалювали рішення публікувати новину про смерть залежно від того, скількох джерел, прямих чи опосередкованих, їм було достатньо. У цій історії можна ретроспективно подивитися, як надходили подробиці, які дедалі більше переконували в тому, що загиблий – таки син екс-президента [1].

Оперативна подача новин впирається в дотримання інших стандартів, про які йдеться в рамках цього курсу, й нерідко суперечить їм. Але чого варта оперативність, якщо вона не підкріплена, наприклад, точністю чи повнотою?

«Запізнілі» події

Часто інформація із зони бойових дій чи з окупованих територій, до яких доступ українських журналістів обмежений, надходить із запізненням. Про певні події може ставати відомо не в день самої події, а набагато пізніше. З огляду стандарту оперативності подачі інформації **така інформація має оприлюднюватися тоді, коли стає відомою.**

Обов'язково при цьому слід підкреслювати, що подія сталася раніше (а не сьогодні), але сьогодні про неї стало відомо. Також журналіст має докласти зусиль для з'ясування точної дати й часу події, звернувшись до її учасників чи очевидців.

Перелік посилань:

1. Партія регіонів: молодший син Януковича загинув 20 березня. - Бі-бі-сі. Україна, 23 березня 2015 // https://www.bbc.com/ukrainian/entertainment/2015/03/150323_yanukovych_son_dead_dk

Модуль 10

ЗАМОВЧАНІ ТЕМИ

ЧОМУ НЕБЕЗПЕЧНО, КОЛИ В ЕФІРІ БУВАЄ ТИША

Діана Дуцик

Зоя Красовська

28 листопада 2000 року лідер Соціалістичної партії України, екс-спікер парламенту Олександр Мороз оприлюднив записи розмов, які передав йому охоронець тодішнього Президента України Леоніда Кучми Микола Мельниченко [1]. На плівці голоси, подібні до голосів тодішнього міністра внутрішніх справ Юрія Кравченка, самого Леоніда Кучми та глави його адміністрації Володимира Литвина, нібито обговорювали, як позбутися опозиційно налаштованого журналіста Георгія Гонгадзе. Незважаючи на те, що ця інформація мала ефект бомби, яка розірвалася, українські телеканали у вечірніх випусках новин обмежилися туманними повідомленнями з цього приводу. Ніхто не знав, як реагувати на те, що Президента твоєї держави звинувачують фактично в замовленні вбивства. Суспільство лише згодом потроху почало дізнаватися важливу інформацію, яка змінила хід сучасної історії в Україні.

Що таке суспільно важлива інформація

Але цей приклад – не єдиний, коли медіа замовчують ту чи іншу важливу інформацію. Перші ніж перейти до прикладів замовчування, з'ясуємо, що ж таке суспільно важлива інформація.

Українське законодавство чітко не пояснює цього терміну, хоча він є в низці профільних законів, зокрема в законах «Про інформацію» та «Про доступ до публічної інформації». Так, у Законі «Про інформацію» стаття 29 називається «Поширення суспільно необхідної інформації». Вона містить такі положення:

«1. Інформація з обмеженим доступом може бути поширена, якщо вона є суспільно необхідною, тобто є предметом суспільного інтересу, і право громадськості знати цю інформацію переважає потенційну шкоду від її поширення.

2. Предметом суспільного інтересу вважається інформація, яка свідчить про загрозу державному суверенітету, територіальній цілісності України; забезпечує реалізацію конституційних прав, свобод і обов'язків; свідчить про можливість порушення прав людини, введення громадськості в оману, шкідливі екологічні та інші негативні наслідки діяльності (бездіяльності) фізичних або юридичних осіб тощо».

Що таке суспільно-важлива інформація

Головна ознака важливої інформації - чиєсь бажання її приховати

Критерії важливості та інформації*

- 1 виявлення чи викриття злочину/серйозного проступку;
- 2 захист суспільного здоров'я чи безпеки;
- 3 запобігання введенню в оману громадськості певними твердженнями чи діями з боку особи чи організації;
- 4 викриття неналежного використання державних коштів чи інших форм корупції в державних органах;
- 5 розкриття потенційних конфліктів інтересів у тих, хто посідає владні і впливові місця;
- 6 викриття жадібності корпорацій;
- 7 викриття лицемірної поведінки тих, хто займає високі посади.

*Критерії визначені Комітетом з етики Британської спілки журналістів (NUJ)

Комітет з етики Британської спілки журналістів (NUJ) пропонує низку критеріїв, які визначають важливість і значущість інформації [2]:

- виявлення чи викриття злочину / серйозного проступку;
- захист суспільного здоров'я чи безпеки;
- запобігання введенню в оману громадськості певними твердженнями чи діями з боку особи чи організації;
- викриття неналежного використання державних коштів чи інших форм корупції в державних органах;
- розкриття потенційних конфліктів інтересів у тих, хто посідає владні і впливові місця;
- викриття жадібності корпорацій;
- викриття лицемірної поведінки тих, хто займає

На що може вплинути суспільно важлива інформація? Чому її оприлюднення має велике значення в різних суспільствах? Медіаюристка Наталія Петрова у своїй книжці «Медіаправо» звертає увагу на кілька аспектів [3]. Зокрема, така інформація сприяє розгортанню громадських дискусій із нагальних питань життя країни. Вона допомагає підвищити рівень підзвітності владних структур у процесі прийняття рішень про розподіл суспільних благ. Громадяни, отримуючи важливу інформацію, можуть ухвалювати важливі рішення усвідомлено. Така інформація може допомогти уникнути подальших зловживань у різних сферах.

Дещо про історію цензури в незалежній Україні

Коли під час путчу в серпні 1991 року телебачення транслювало балет, всі знали: трапилося щось важливе, але комуністична пропаганда не вважала за необхідне доносити цю інформацію до людей. Один із найяскравіших прикладів замовчування того часу – аварія на Чорнобильській атомній електростанції. Про неї в СРСР повідомили тільки за півтори доби, набагато пізніше, ніж у світових медіа. Коли ж у новинах СРСР почали висвітлювати трагедію, то інформацію подавали оптимістично, применшуючи небезпеку наслідків аварії та вдаючи, що ситуація повністю контрольована. В результаті люди не могли убезпечити себе, тож число постраждалих виявилось значно більшим, ніж якби інформацію поширили вчасно.

Утім, незважаючи на пряму конституційну заборону цензури (стаття 15 Конституції України), в історії незалежної України було також чимало прикладів, коли медіа замовчували важливі теми, факти й події, зазнавали цензури й піддавалися владі власників, а також вдавалися до самоцензури.

Найбільше свободи слова в незалежній Україні було в період президентства

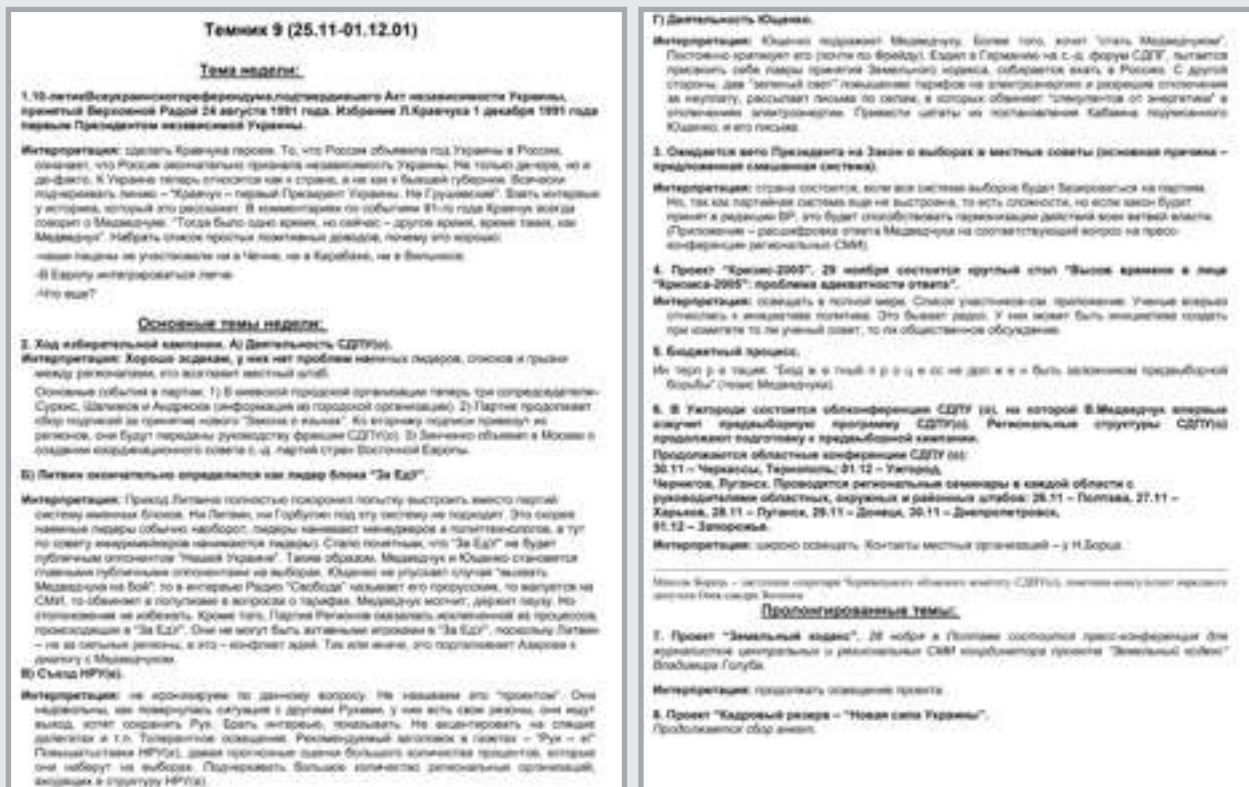

Цензура — це вимога до учасників інформаційних процесів попередньо узгоджувати з державними органами, іншими організаціями або фінансовими групами зміст повідомлень та матеріалів у засобах масової інформації з метою контролю та обмеження, накладення заборони на поширення повідомлень / матеріалів або їх частин

(визначення Комітету Міністрів Ради Європи).

Леоніда Кравчука. У цей час молода держава звільняється від радянської цензури, переходить до нових форм власності медіа (в СРСР усі ЗМІ були партійними). Виникає багато нових медіа, деякі з них існують досі. З приходом до влади Леоніда Кучми фактично закладаються основи сучасної української медіасистеми

Вибране із темників

Скріншот із книги Вахтанга Кіпіані «Влада тьми і темників»

Тиск на медіа в той час здійснювався в інтересах Адміністрації Президента Кучми, тогочасної партії влади СДПУ(о) і згодом пропрезидентського блоку «За єдину Україну». Глава АП Віктор Медведчук стверджував, що не допустить у 2004 році перемоги Віктора Ющенка на президентських виборах. Найрейтинговіші канали примусово працювали в інтересах кандидата від влади Віктора Януковича, спотворюючи та замовчуючи альтернативну позицію. Через цензуру в жовтні 2004 року з телеканалу «1+1» звільнилося семеро журналістів [7]. За словами одного із засновників «1+1» Олександра Роднянського, канал змушений був працювати на Януковича під загрозою позбавлення ліцензії на мовлення [8].

За президентства Віктора Януковича (2010–2014) також були спроби тиску на ЗМІ, а його оточення почало вибудовувати свою систему потужних медіа-холдингів.

Про що й чому часом мовчать українські телеканали сьогодні

Одним із критеріїв незалежної й професійної редакційної політики ЗМІ є відсутність замовчених важливих тем, фактів чи думок. Але ми не можемо назвати жодного українського телеканалу, який би не вдавався в різний період свого існування до замовчання тієї чи іншої важливої інформації. Про це свідчить багаторічний і системний моніторинг українського телепростору, який здійснює ГО «Детектор медіа».

Причини замовчування важливої інформації в медіа можуть бути різні. Зокрема:

- **цензура власника;**
- **цензура влади;**
- **самоцензура;**
- **непрофесійність журналістів (зокрема невміння вибирати з потоку інформації найважливіші новини).**

Інколи накладаються кілька причин. Окрім того, важливі теми часто губляться у величезному потоці сенсаційних новин. Адже саме сенсації, кримінал, секс, гроші – теми, які дають телеканалам більші рейтинги, а сайтам – більше переглядів. **Невимогливість аудиторії також породжує неякісний контент. Запит на важливу і якісну інформацію має формувати, зокрема, й глядач / читач / слухач, тобто суспільство.**

Яку інформацію найчастіше замовчують медіа? Як правило, це та інформація, яка може дратувати медіавласників чи владу. Якщо підсумувати результати моніторингу ГО «Детектор медіа», можна виділити кілька ключових тем, які замовчувалися в різні періоди незалежної України. Це, зокрема:

- **масові акції протесту** (в період президентства Леоніда Кучми телеканали, наприклад, не висвітлювали заяв учасників акції «Україна без Кучми», а якщо й давали про цей протестний рух інформацію, то лише в негативному ключі, характеризуючи його як радикальний та порівнюючи подекуди навіть із фашистами);
- **наступ на свободу слова та порушення прав журналістів** (ця тенденція була за президентства і Кучми, і Януковича);
- **заяви й дії міжнародної спільноти з приводу подій в Україні** (особливо замовчувалася такого роду інформація на деяких телеканалах під час Революції гідності).

Цей перелік не вичерпний. Він може змінюватися залежно від ситуації в країні. Як правило, кількість замовчаних тем зростає в політично активні періоди, зокрема під час виборів. Так було й під час Помаранчевої революції (коли тодішні опозиціонери, наприклад, Ющенко й Тимошенко, практично не мали доступу до телефіру) та Революції гідності (коли деякі центральні канали, такі як «Інтер», дискредитували протестувальників, не надаючи їм можливості пояснити свою позицію).

Ось, до прикладу, короткий перелік замовчаних тем усіма центральними телеканалами в травні 2017 року (за результатами моніторингу ГО «Детектор медіа») [9]:

- Інтерпол зняв із міжнародного розшуку Арбузова (18 травня).
- На мітингу Московського патріархату під ВР священник роздавав протестувальникам гроші (19 травня).
- В Україні в 2016 році погіршилася ситуація з дотриманням прав людини – Українська Гельсинська група (19 травня).
- У 2016 році Україна посіла одне з останніх місць серед країн світу з дотримання прав власності – Українська Гельсинська група (19 травня).

Війна й замовчані теми

Із початком бойових дій на сході України робота українських журналістів суттєво ускладнилась. І це пов'язано не лише із фізичною безпекою тих, хто працює безпосередньо на лінії вогню. Постає чимало етичних і моральних дилем: що висвітлювати, а що ні. Найбільше помилок журналісти робили в перші місяці війни. Та за деякий час усі дійшли згоди, що є дані та факти, яких не можна оприлюднювати.

Так, журналісти не повинні у своїх матеріалах розкривати для ворога ті дані, якими він може скористатися проти українських військових:

- точні дані про переміщення й місця дислокації військ чи окремих підрозділів; точні дані про кількість військових на різних ділянках бойових дій;
- точні дані про види й кількість озброєння конкретних підрозділів;
- інформація про плани командирів, про тактику ведення бойових дій тощо.

Проте потреба не розголошувати інформацію, що може містити військову таємницю, зашкодити життю та здоров'ю бійців і цивільного населення, сприяла посиленню самоцензури. Журналісти зізнавалися: щоб не псувати іміджу армії у країні, що воює, вони свідомо не повідомляли про відомі їм факти мародерства, мовчали про випадки зловживання алкоголем у війську, поки ця проблема не набула більшого масштабу.

Згадаймо справу «Торнадо» [10]. Учасників добровольчого батальйону, які брали участь, зокрема, в запеклих боях за Іловайськ, засудили за звинуваченням у викраденні, утриманні, катуванні людей та інших важких злочинах. Їхню провину доведено судом, є численні покази свідків. Але засуджені досить наполегливо заперечували свою провину й відкидали звинувачення. На хвилі героїзації добробатів і замовчування злочинів, скоєних військовими, їхня версія мала чималу підтримку. Тож у суспільстві, попри наявність вироку суду, досі немає розуміння: цей процес є тиском влади на незручних чи справді люди у військовій формі здійснювали ті страшні злочини, в яких суд їх визнав винними.

Українські ЗМІ також украй мало інформації подають про ситуацію на непідконтрольних Україні територіях Донецької та Луганської областей та в анексованому Криму. Не можна сказати, що вони спеціально замовчують такого роду інформацію, адже є об'єктивні причини: для багатьох українських журналістів поїздка на окуповану територію становить реальну загрозу для життя, а деякі просто не можуть легально туди потрапити через обмеження в'їзду сепаратистами. Окрім того, будь-яка «легальна» робота в Криму чи в ОРДЛО передбачає отримання документів, а отже й певну співпрацю з «офіційними» органами тих регіонів, що наше суспільство часто сприймає як зраду.

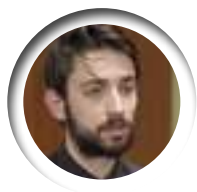
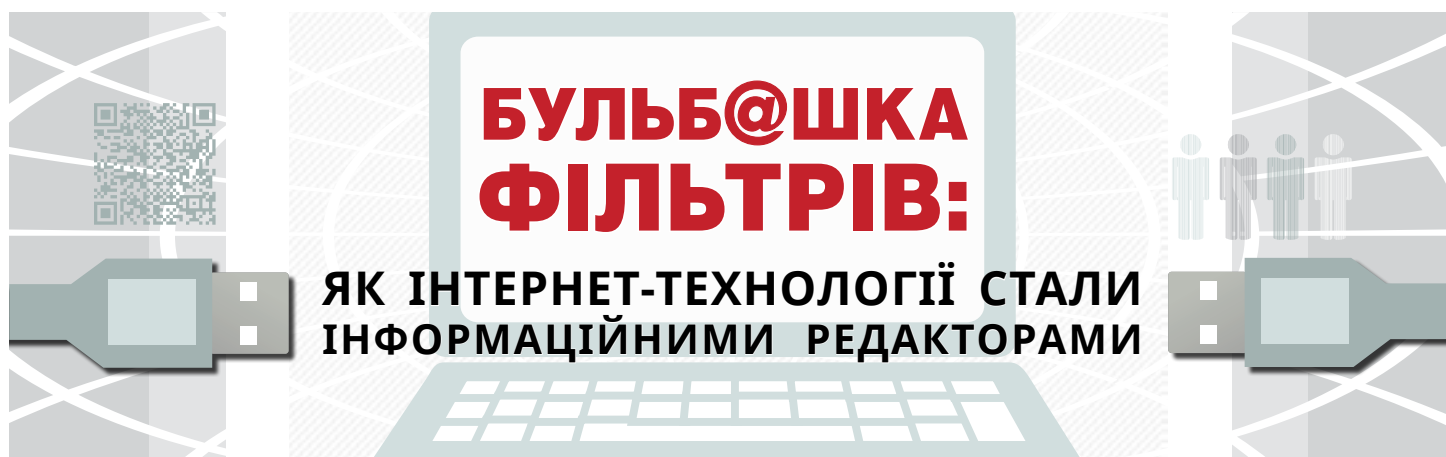
Якщо суспільство не отримує суспільно важливої інформації, йому складно робити висновки про те, що відбувається, і приймати правильні рішення, наприклад, під час виборів чи референдуму. Таким суспільством легше маніпулювати.

Перелік посилань:

1. Стенограма аудіозапису, який був отриманий О. Морозом від офіцера СБУ. - «Українська правда», 28 листопада 2000 // <https://www.pravda.com.ua/news/2000/11/28/2981375/>
2. Ричард Карвер. Свобода інформації. Теорія та практика // <http://khp.org/index.php?id=1128746915>
3. Наталія Петрова, В'ячеслав Якубенко. Медіаправо для студентів факультетів / відділень журналістики. – К., 2007
4. Сергій Лещенко. Американська сага Павла Лазаренка. Частина 10. Катастрофа Лазаренка. - «Українська правда», 24 жовтня 2012 // <https://www.pravda.com.ua/articles/2012/10/24/6975313/>
5. Жданов И., Якименко Ю. Сумерки свободы слова: Свобода слова и политическая цензура в Украине в экспертных оценках украинских журналистов // «Зеркало недели». – № 47, 7 декабря 2002
6. Влада тьми і темників. Хрестоматія з політичної цензури в Україні 2001-2004 // <http://library.khp.org/files/docs/temniki.pdf>
7. 3 каналу «1+1» через цензуру та темники звільнились 7 журналістів оновлено. - «Детектор медіа», 28 жовтня 2004 // <http://detector.media/withoutsection/article/20935/2004-10-28-z-kanalu-11-cherez-tsenzuru-ta-temniki-zvilnilis-7-zhurnalistiv-onovleno/>
8. Співвласник «1+1» Роднянський: Робити те, що ми робили для Януковича – немислимо. - «Українська правда», 8 грудня 2004 // <https://www.pravda.com.ua/news/2004/12/8/3005141/>
9. Про що мовчали новини у травні 2017 року. - «Детектор медіа», 19 червня 2017 // http://ms.detector.media/monitoring/daily_news/pro_scho_movchali_novini_u_travni_2017_roku/
10. Алена Лунькова: «Дело «Торнадо» грязное со всех сторон». - «Детектор медіа», 16 вересня 2016 // <http://detector.media/medialife/article/118819/2016-09-16-alena-lunkova-delo-tornado-gryaznoe-so-vsekh-storon/>

Модуль 11

Тарас Назарук

Якщо нині відкрити карту Google і подивитися на Україну, то нічого незвичного в її кордонах ми не побачимо. Проте, змінивши українську версію тієї ж карти на російську, ми одразу помітили би, що півострів Крим на ній відокремлений від решти території України лінією кордону. Версія, розрахована на користувачів із Росії, показує анексований Крим територією Російської Федерації. Існує ще й третя версія українсько-російського кордону на картах Google для міжнародної аудиторії. Наприклад, користувач із Польщі побачить на карті особливу пунктирну лінію між Кримом та Херсонською областю (мал. 1).

Таких прикладів із мінливими кордонами різних країн світу в Google Maps існує, щонайменше, кілька. Коли сервіс визначає, який кордон вам показати, він орієнтується не на норми міжнародного права чи, скажімо, ухвали ООН. Коли Google вирішує, що вам показати, він орієнтується на вас. Отже, все, що поза вашими знаннями, вам невідоме. А можливо, саме там буде те, що вам потрібно.

Персоналізація стала ключовою особливістю більшості популярних інтернет-сервісів. Залежно від того, що про вас знають, вам запропонують інформацію тією мовою, в тому часовому поясі та в тій валюті, які вам найбільше підходять.

З одного боку, це зручно – для чого вам за запитом «піца» знати про піцерію в Нью-Йорку, якщо ви шукаєте, де поїсти в Дніпрі? Та крім найближчої піцерії, сервіс ще й вирішить, які кордони держав, яка мова і які ключові новини вам підходять найбільше. Все, що ми дізнаємося з пошукових систем, відфільтровано персонально для кожного з нас. А те, що відбувається поза цими фільтрами, не потрапляє до нашого поля зору. Тому новини, які ми читаємо, не показують нам повної картини подій у світі. Ця картина сформована бульбашкою фільтрів.

Можна виокремити три рівні, на яких фільтруються новини, які ми читаємо в інтернеті.

Редактор-людина

Редактори новинних сайтів визначають, що, коли та в якій послідовності публікувати. Залежно від того, на які новини зверне увагу й на чому наголосить редактор, здебільшого формується наша інформаційна картина подій у світі. Наприклад, якби редактор обирав лише заяви Кабінету міністрів про сміття у

Львові, ми би не знали позиції місцевої влади. А отже, не розуміли би, що докола цього питання точиться дискусія.

Для того щоб редакторська робота була максимально якісною і не містила помилок, що суттєво викривляють розуміння подій, медіакомпанії розробили основні стандарти інформаційної журналістики, про які детальніше розказано в попередніх розділах. Проте сучасні технології впливають на дотримання цих стандартів журналістами.

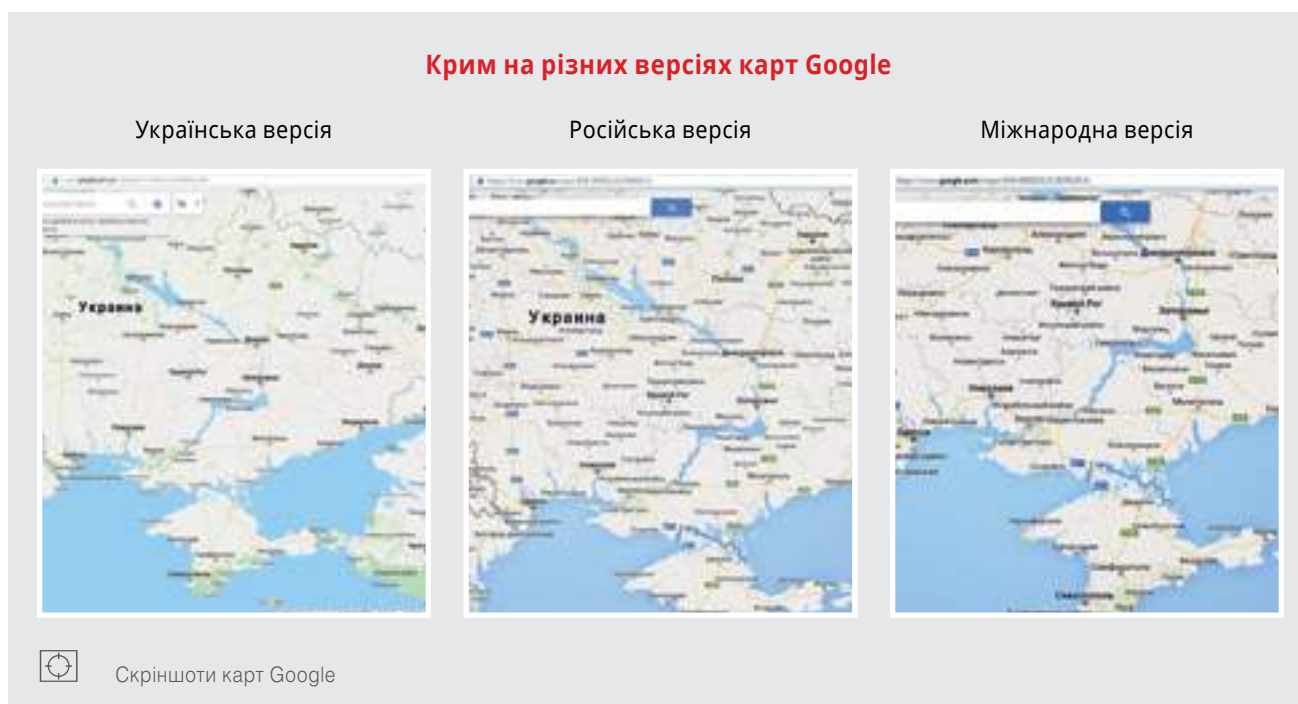
На багатьох новинних сайтах основними стандартами стали не достовірність і точність, а оперативність, а під її впливом – і клікабельність. Навіть якщо в матеріалі є помилки, їх виправлять згодом, а першу новину з яскравим і коротким заголовком треба швидко опублікувати. Тоді вона має більше шансів потрапити в новинні агрегатори, матиме кращу позицію в пошукових системах, а отже приведе більшу аудиторію на сайт. Тому редактор новинної стрічки працюватиме найперше над тим, щоби ви клікнули на заголовок. А вже потім – над тим, щоби текст новини відповідав заголовку.

У гонитві за кліками низка недобросовісних сайтів використовують так звані клікбейтні заголовки (від англійського clickbait). У них інформація зазвичай подана неповною або викривленою. Часто їх автори використовують гучні фрази, які мають переконати в унікальності інформації, розміщеної під заголовком. Також до тексту можуть додати зображення, що не відповідає його змісту, але формує хибне уявлення (мал. 2).

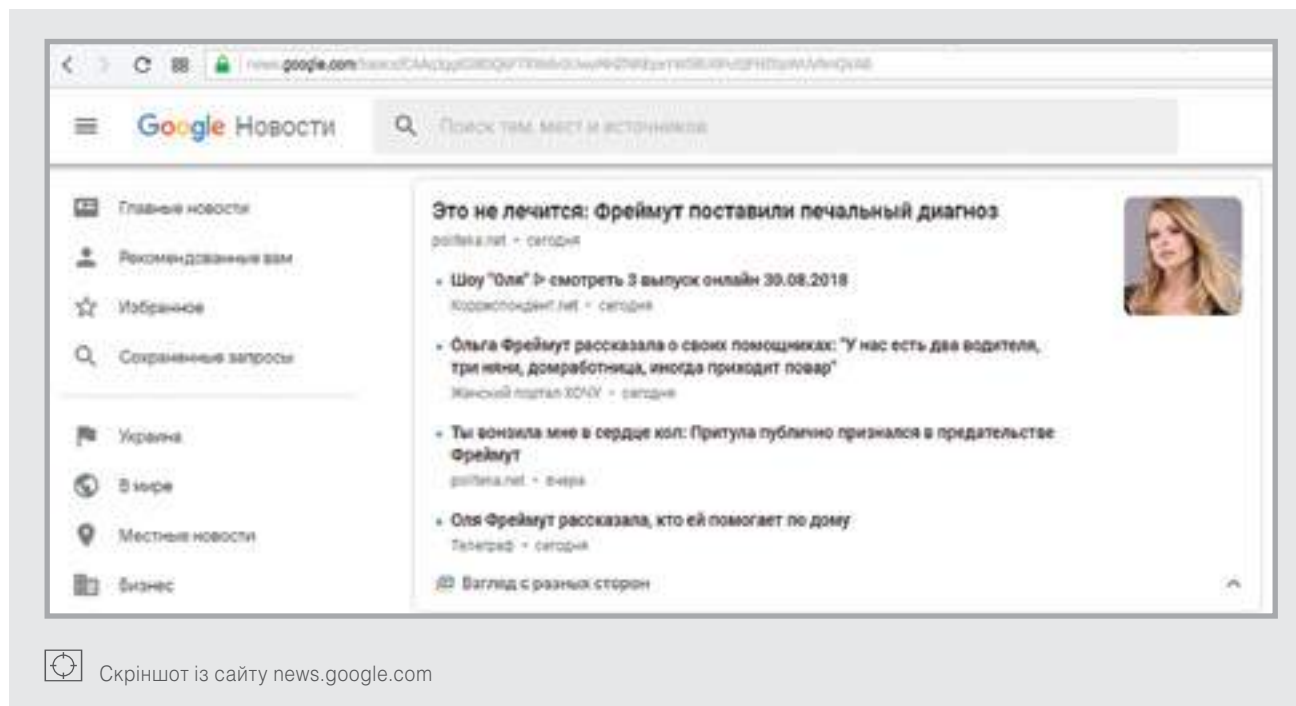
Редактор-алгоритм

«Ти хочеш відповідь, а не мільйони веб-сторінок», – під таким гаслом працює алгоритм Google. Основою цієї, а також інших пошукових систем є створення рейтингу сторінок на основі посилань. Пошуковик індексує сторінки в мережі та

- Малюнок 1

- Малюнок 2

Скріншот із сайту news.google.com

визначає їхній зміст, а також скільки та які посилання є на цих сторінках. Якщо на сторінку з потрібним користувачеві ключовим словом посилаються найбільше, то вона з'являється в результатах пошуку першою.

Цю революційну технологію вперше використав Google, що дозволило компанії швидко обійти своїх конкурентів, зокрема Yahoo!. Проте пошуковий алгоритм не є статичним і, що важливо, прозорим. Він постійно оновлюється, однак деталі цих оновлень компанія практично не розголошує з огляду на комерційну таємницю. Після серії оновлень Google вдалося усунути з результатів пошуку шахрайські сторінки, які розміщали максимально велику кількість ключових слів або штучно збільшували кількість посилань з інших сайтів (так звані ферми лінків). Пізніше Google інтегрував у пошукові результати сайти з різними типами контенту – новини, відео, зображення – додав підказки пошукових слів, навчився реагувати на помилки й визначати контекст, у якому вжито слово.

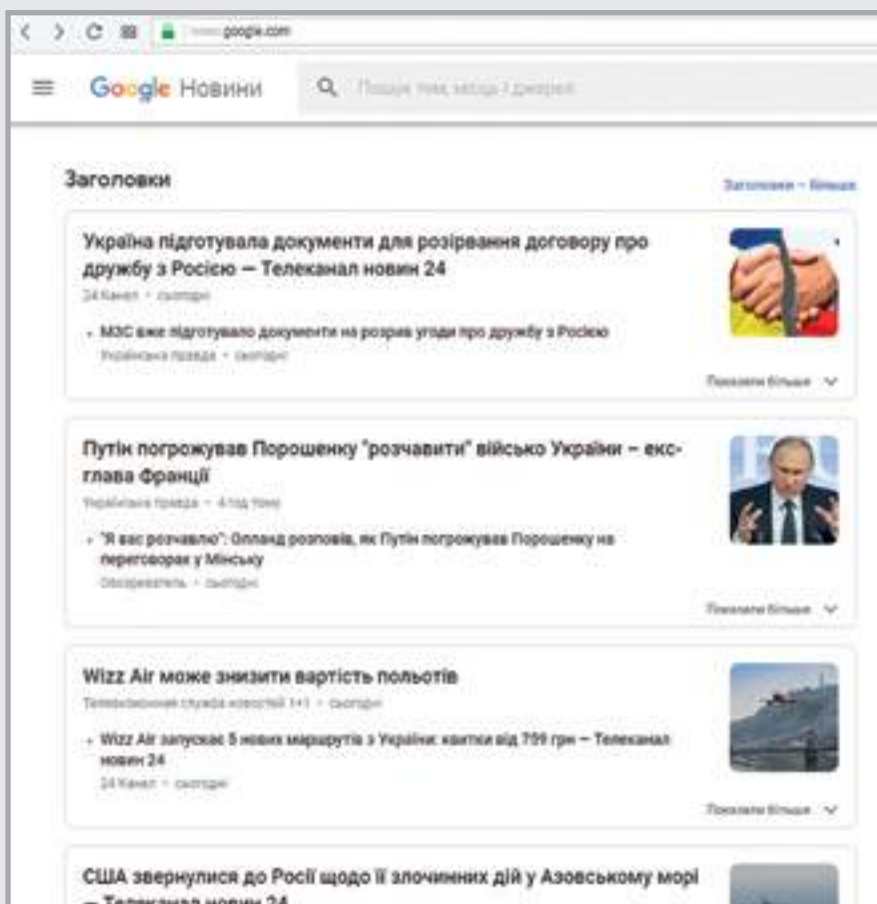
Ключові фільтри почали доволі ефективно відсіювати нерелевантні результати. Ці фільтри були створені на основі поведінки всіх інтернет-користувачів та пошукової системи. Оскільки слово «піца» може бути вжито на мільйонах сторінок у мережі, пошук найбільш релевантного відбувається за сотнями параметрів. Згодом Google та інші пошукові системи почали враховувати поведінку окремих користувачів, наприклад, дані про користувача з Twitter та Facebook, його розташування, історію пошуків, відвіданих сайтів тощо. Таким чином, пошук став максимально наближеним до того, що ми вже раніше бачили або читали. Персоналізований пошук дає нам у відповідь новини, про які ми знаємо і які хочемо почитати. Складніше з тими новинами, про існування яких ми не знаємо (мал. 3,4).

Про те, наскільки багато про нас знають у мережі та наскільки деталізованою є бульбашка фільтрів, що формує наші знання про події у світі, свідчить проект Browsing Histories [1].

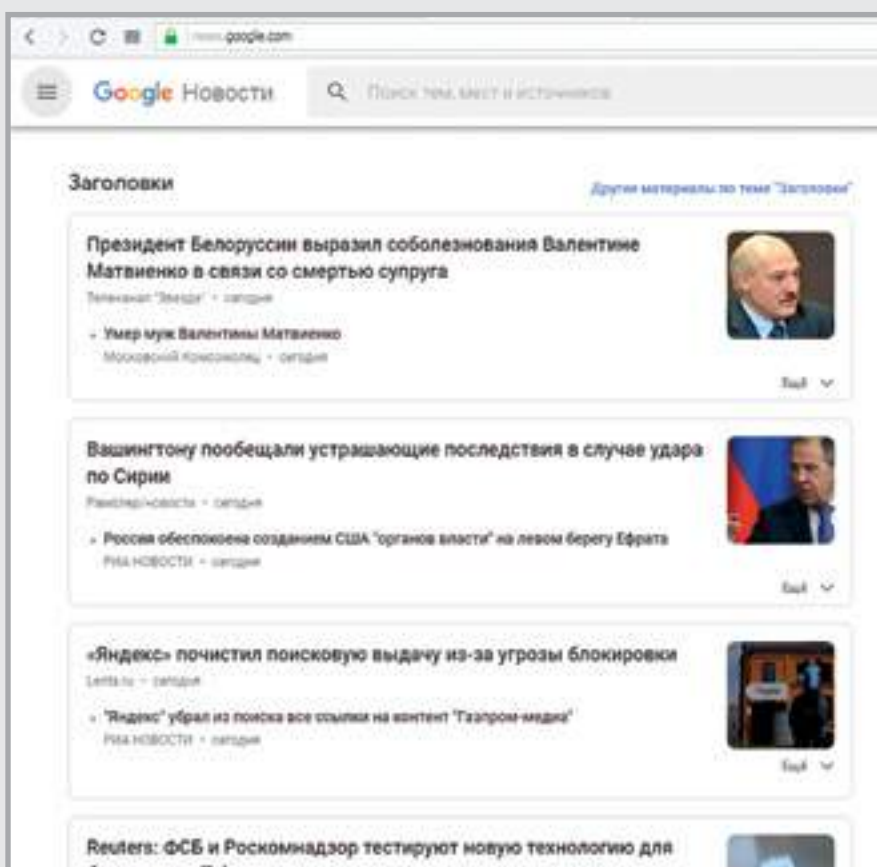
У серпні 2016 року учасники лабораторії Share Lab та організації Tactical Tech у Берліні отримали доступ до історії браузера одного інтернет-користувача за

Скріншот сайту Google News (укр)

Скріншот сайту Google News (ru)

квітень – липень 2015 року та спробували визначити, як багато вони зможуть дізнатися про нього на основі лише посилань на сайти, які він відвідував. Ним виявився швейцарський журналіст, відомий за ініціалами J. В. Зі знайдених даних удалося дізнатися не тільки ім'я, професію чи місце перебування людини, але й відтворити дві години з її життя: коли й де вона прокинулася, що зазвичай робить уранці й хоче зробити впродовж дня. Ці залишені нами цифрові сліди впливають на те, які новини та які сайти ми побачимо.

Ба більше, персоналізація алгоритмів, попри постійне оновлення, не є досконалою та може штучно створювати протилежний ефект і усувати з нашого інформаційного поля цікаву для нас інформацію.

У 2014 році американський журналіст видання Wired Мет Гонан впродовж 48 годин «лайкав» усе, що з'являлося у його фейсбук-стрічці, – дії та публікації друзів, пропозиції сторінок, рекламні оголошення тощо [2]. Дуже швидко з його стрічки зникли звичайні дописи друзів, натомість вона заповнилася промоційними кампаніями брендів і політиків.

Через постійне натискання на кнопку «подобається», соціальна мережа перетворилася на місце, яке подобатися не може. Відтоді алгоритм соціальної мережі суттєво змінився, однак приклад Мета Гонана доводить, що цей алгоритм здатний скеровувати нас у нецікавому для нас напрямку.

Вірусний редактор

Вочевидь, у кожного з нас інколи з'являється відчуття, що в Facebook усі говорять на одну й ту ж тему? Або ж що у стрічці постійно повторюються речі, про які ми вже читали. Так відбувається, оскільки на додачу до алгоритму соціальної мережі нашу стрічку формує вірусний редактор.

Концепцію «вірусного редактора» у 2011 році запропонував російський дослідник і теоретик медіа Андрій Мірошніченко [3]. Він називає це штучним інтелектом, визначальними чіпами в якому є самі інтернет-користувачі. Що більше певну новину читають, коментують і, головне, поширюють у мережі, то більша ймовірність, що ми її теж прочитаємо. Водночас кожен користувач може прокоментувати, доповнити чи скоригувати цю новину.

Таким чином, від того, скільки та які користувачі мережі цю новину поширюють, залежить, коли та в якому форматі вона потрапить до нас. На думку Мірошніченка, випадкові або ж кардинально протилежні позиції відсіюються вірусним редактором на користь найбільш популярних суджень. Повторюється те, що найпопулярніше серед наших друзів і знайомих. Це може бути новина про запровадження безвізового режиму із країнами Шенгенської зони або ж фейк про закриття кордону з Польщею. Теоретик Ден Гілмор називає це явище «ефектом камери з відлунням»: коли копії однієї новини повторюються настільки часто, що створюється інформаційний шум, через який важко помітити неточності чи вади самої новини [4].

Новинним виданням дедалі важче конкурувати з соціальними мережами в оперативності. Кожен із мільйонів користувачів є водночас автором, який може опублікувати щойно побачене, та частиною мережі, яка може поширити цю новину. Тисячі журналістів не витримують конкуренції. Вірусний редактор донесе до користувача новини швидше, ніж журналісти, які самі дедалі частіше дізнаються про найважливіші події через вірусний редактор соцмереж.

Однак є те, що роблять журналісти і з чим не дає собі ради вірусний редактор, — це вибирати ключову інформацію та якісно формувати загальну картину, дотримуючись точності, оперативності, балансу думок, повноти інформації чи актуальності. Журналістика здатна формувати порядок денний, визначати тенденції, планувати теми для висвітлення, тимчасом як вірусний редактор лише реагує на те, що вже відбулося. Якщо алгоритми інтернет-сервісів, вірусний редактор і бульбашка фільтрів створюють картину світу, яка вам має сподобатися, то якісно підготовлена добірка авторитетних ЗМІ може показати світ ширшим — таким, яким його бачать інші.

Ці обмеження не є новаціями, що виникли з інтеграцією інтернет-технологій у наше життя. Однак нові технології, які позитивно вплинули на розвиток комунікації, також посилили вплив цих обмежень.

Реагуючи на такі ризики, Facebook, Google чи Twitter намагаються протистояти фейковим новинам у своїх сервісах. Особливо гостро про це заговорили у 2016 році після референдуму у Великій Британії про вихід із ЄС та перемоги Дональда Трампа на виборах президента США. Під час цих кампаній стало очевидно, як легко та з яким значним впливом фейкові повідомлення можуть поширюватися і впливати на голосування. Тому тепер спільно з журналістськими й фактчекінговими організаціями інтернет-гіганти створюють і підтримують ініціативи (наприклад, First Draft News - firstdraftnews.org), що намагаються виявляти і знижувати вплив фейкових повідомлень, які поширюються на їхніх сторінках.

Перелік посилань:

1. Browsing Histories. Metadata Explorations // <https://labs.rs/en/browsing-histories/>
2. I like everything I saw on Facebook for two days. Here's what it did to me. - Wired, 08 November 2014 // <https://www.wired.com/2014/08/i-liked-everything-i-saw-on-facebook-for-two-days-heres-what-it-did-to-me/>
3. Существо интернета. 12 тезисов о вирусном редакторе // <http://www.aka-media.ru/foresight/188/>
4. Тарас Назарук. Фейки: ключове не спростування, а вміння спростовувати. - «Медіакритика», 22 жовтня 2014 // <http://www.mediakrytyka.info/za-scho-krytykuyut-media/feyku-klyuchove-ne-sprostuvannya-a-vminnya-sprostovuvaty.html>

Модуль 12

Тексти, використані для практичної роботи у цьому модулі, не редаговані та збережені у тому вигляді, як вони були опубліковані у різних ЗМІ.

Діана Дуцик

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1

Уявіть, що ви є редактором новин одного із центральних телеканалів. Вам потрібно «зверстати» вечірній випуск новин. Оберіть 10 тем для сюжетів цього випуску. Розмістіть їх у тому порядку, в якому вони мали б бути представлені в ефірі.

№ п/п	обраний вами сюжет, № п/п	ТЕМИ СЮЖЕТІВ
1		9 березня Церква згадує перше і друге знайдення глави святого Іоанна Предтечі
2		"Арсенал" розбив у гостях "Мілан", "Борусія" без Ярмоленка поступилася "Зальцбургу" у Лізі Європи (результати всіх матчів)
3		Собчак звинуватила посольство України в РФ у брехні
4		9 березня – пам'ять святителя Тарасія, патріарха Константинопольського
5		Вінницький священик зіграв Миколу Леонтовича у документальному фільмі
6		Отруєння екс-шпигуна Скрипаля: медична допомога знадобилася 21 людині
7		"Це не випадково": Луценко підтвердив затримання переговорника Рубана
8		У Польщі через зіткнення мікроавтобуса з вантажівкою загинули два українця - ЗМІ
9		Росія посилює тиск на Балкани - командувач НАТО в Європі
10		Австралійські вчені створили протонний акумулятор, який може замінити літій-іонні
11		Держдеп просить Росію наказати своїм бойовикам перестати лякати спостерігачів ОБСЄ
12		Трамп готовий зустрітися з лідером Північної Кореї до травня

13	ЄС вимагає від США скасувати мита на сталь і алюміній
14	Доба в АТО: внаслідок обстрілу бойовиків загинув український військовий
15	У центрі Києва перекрили частину вулиць і скасували зупинки громадського транспорту
16	Творець "Клану Сопрано" працює над приквелом серіалу
17	Україну сьогодні накриють дощі, на заході потепліє до +11° (карта)
18	Американський безпілотник провів розвідку біля узбережжя анексованого Криму
19	"Порода - низькоросла ватнозалежна": у мережі висміяли фото Путіна з жінками
20	Затриманий соратник Медведчука Рубан віз зброю до Києва не просто так - нардеп
21	У Манафорта кинули російський прапор перед будівлею суду у США
22	У Києві за декламацію віршів Шевченка можна буде проїхати в метро безкоштовно
23	Нардеп запропонував змінити початок гімну України
24	США не будуть вводити мита на імпорт металів протягом 15 днів
25	Не розуміє "козього язика": водія автобуса на Донбасі викликали до СБУ (фото)
26	ПРООН оголосив тендери на закупівлю ліків та медичних виробів
27	У НБУ спрогнозували, скільки ще зростатиме трудова міграція українців
28	У центрі Києва протестувальники прорвалися до пам'ятника Шевченку: планують завадити Порошенку покласти квіти (фото, відео)
29	Пожежа на Запорізькому залізничному комбінаті: рятувальники розповіли подробиці (відео)
30	Для тих, хто втомлюється від шопінгу: в одному з торгових центрів Дубаю можна прилягти поспати за \$10 в годину
31	Росія заборонила поставки білоруського молока
32	В СБУ повідомили, що Рубан знаходиться в СІЗО Маріуполя
33	Прихильники Саакашвілі проводять мітинг у центрі Києва (фото, відео)
34	Затриманому переговорнику щодо полонених Рубану повідомили про підозру - ЗМІ
35	Порошенко пообіцяв 10-річну програму для укорінення та зміцнення статусу української мови
36	У Львові жінка-самогубця вистрибнула з 8-го поверху на припарковане авто
37	У Тернополі школяр «замінував» дім своєї вчительки, щоб не йти на заняття з танців
38	В Ірані розгорівся скандал через мечеть у "сіоністському дизайні"
39	Китай має намір зробити юань світовою валютою
40	Рубана підозрюють у підготовці замаху на Порошенка: ЗМІ опублікували текст підозри (документ)
41	Порошенко вручив Шевченківську премію-2018
42	Обама планує вести власне шоу на Netflix

43	Депресія спотворює спогади - дослідження
44	Рубан арештований за рішенням суду
45	Порошенко не приїхав покласти квіти до пам'ятника Шевченка в Києві
46	Українці Польщі заявили, що Варшава замовчує злочини Армії Крайової
47	Фейкові новини поширюються у Twitter набагато швидше справжніх – дослідження
48	Україна завершує створення центрів реагування на кіберзагрози - віце-прем'єр

Джерело: Заголовки новин обрані на сайті УНІАН за 9 березня 2018

**Рекомендація
тренеру /
викладачу:**

Можна використовувати під час проходження Модулю 1. За таким принципом ви можете підібрати актуальні на день тренінгу новини, а потім разом із учасниками співставити їх із реальними випусками вечірніх новин на різних телеканалах (наприклад, «1+1»; архів випусків ТСН міститься за посиланням: <https://tsn.ua/vypusky>)

Завдання 2

Визначте, будь ласка, який із запропонованих Вам текстів є новиною за жанром

Текст 1.

ВИКРАДЕНА ПРИНЦЕСА – ЗНАЙ НАШИХ

Автор: Фоззи, учасник групи «Танок на Майдані Конго»

Полнометражний мультфільм Олега Маламужа по мотивам сказки Пушкіна «Руслан і Людмила» уже продан в більше ніж двадцять країн Європи і Азії

Некоторые мечты сбываются – украинское кино вышло из летаргического сна, пациент скорее жив, чем мертв. Его уже перевели из реанимации в обычную палату и пустили посетителей. Следующая стадия – самокупаемость, переживем ее – начнем мечтать о прибыли. Степ бай степ, и очередной пункт программы сегодня выходит в прокат.

Это украинский мультфильм «Викрадена принцеса», и вот вам еще один повод для сдержанного оптимизма – он выходит не только у нас, полнометражний мультфильм Олега Маламужа по мотивам сказки Пушкіна «Руслан і Людмила» уже продан в більше ніж двадцять країн Європи і Азії. Бюджет заявлен в районе ста миллионов гривен, одну пятую профинансировало государство, если для

Голлівуда это стоимость сценария, то для нас бюджет более чем приличный и «отбиться» можно только продажей мультя за границу.

На предпоказе заинтересованным лицам продемонстрировали на примере нескольких сцен пошагово этапы производства фильма. Было познавательно и приятно осознать еще один факт – нарисовано очень прилично, отставание от глобальных игроков сокращается, если раньше украинский 3D можно было увидеть разве что в ТВ-рекламе (и с первого кадра было понятно – наши), то теперь разница не так заметна.

Итак, мы отправляемся в средневековый Киев, который подвергся евроинтеграции – архитектура отправляет нас скорее к Андерсену, чем к Пушкину. То есть векторы понятны – шутки про хутор Троещина и надпись на кучерявом памятнике адресуются нам, но визуальное решение универсально и ориентировано на экспорт.

Это же касается и лиц персонажей – большие глаза кочуют из мультя в мульт, тут сейчас придумать что-то новое сложно и для нашего пациента выглядеть как в

«Холодном сердце» - скорее плюс, чем минус. Разве что цвет волос Нестора можно было бы как-то изменить, чтобы он больше отличался от Руслана.

От сюжета Александра Сергеевича в результате мало что осталось, зрителя ведут традиционным сказочным маршрутом – спасать принцессу, оказавшуюся в плену у злодея. Животным слова не дают (что редкость), при случае бросаются в лица сладостями и шутят, шутят. Давний тренд – на каждый детский гэг типа «уписаюся» нужен взрослый про «держдеп», от современной мультипликации родители получают не меньшее удовольствие, чем дети. Мой фаворит – шутка с песней «Видоплясових» (она там появится дважды, но первый случай – вне конкуренции).

Заявка была бы неполной без указания производителя – это первый полнометражный мультфильм компании Анимаград, далее у них по плану «Мавка», а пока ждем первых сборов и держим кулаки за отечественного производителя. На такой фильм идти нужно обязательно, кто за нас будет любить национальный продукт? Пушкин? Так что встретимся в кино, проголосуем гривной, и будем жить долго, счастливей счастливого.

Джерело: «Новое время», 09.03.2018

<https://nv.ua/opinion/fozzy/vikradena-printsesa-znaj-nashikh--2456727.html>

Текст 2.

КОМІТЕТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРЕМІЇ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА ВИЗНАЧИВ ПЕРЕМОЖЦІВ 2018 РОКУ

Комітет Національної премії України імені Тараса Шевченка провів голосування за переможців 2018 року.

Про це у Facebook повідомив член комітету Ростислав Семків.

«Шевченківська премія, 2018. Результати голосування: Література - Емма Андіївська. Публіцистика - Сергій Плохій. Музичне мистецтво - Вікторія Польова. Візуальні мистецтва - Павло Маков. Кіномистецтво - Володимир Тихий, Ярослав Пілунський, Сергій Стеценко, Юрій Грузінов», - написав він.

На підставі рішення Комітету буде внесене подання на розгляд Президента України.

Ростислав Семків також повідомив, що Комітету надали право прийняти рі-

шення щодо перерозподілу премій: «Ми ухвалили вручити окремі премії злітератури та публіцистики, оскільки не було претендентів у номінації «Театр». Премій може бути лише 5».

Емма Андіївська є авторкою двадцяти дев'яти поетичних збірок, п'яти книжок короткої прози, трьох романів та понад дев'яти тисяч картин, пише «Українська правда. Життя».

Поетка належить до Національної спілки письменників України з 1994 року, українського ПЕН-клубу та Професійного об'єднання художників Баварії. Більшу частину свого життя Андіївська провела поза Україною, проживаючи в Мюнхені та Нью-Йорку.

Сергій Плохій - українсько-канадсько-американський історик, професор української історії та директор Українського наукового інституту у Гарварді.

Вікторія Польова - композиторка, членкиня Національної спілки композиторів України, лауреатка Мистецької премії «Київ» ім. Артемія Веделя (2013), міжнародного конкурсу Spherical Music (США, 2008), Премія імені Бориса Лятошинського (2005), Всеукраїнського

конкурсу композиторів «Псалми Третього Тисячоліття» (I премія, 2001), Премії ім. Левка Ревуцького (1995).

Павло Маков - художник, член Королівського товариства живописців та графіків Великої Британії, член-кореспондент Академії мистецтв України.

Володимир Тихий – кінорежисер, учасник об'єднання кінематографістів «Вавилон'13». Ярослав Пілунський, Сергій Стеценко, Юрій Грузінов - кінооператори. Ярослав Пілунський, Юрій Грузінов - автори фільму «Перша сотня» про громадських активістів Революції Гідності.

Нагадаємо, переможцем Національної премії України імені Тараса Шевченка 2017 року у галузі «Література, публіцистика, журналістика» став Іван Малкович (книжка віршів «Подорожник з новими віршами»). У номінації «Візуальні мистецтва» переміг Микола Малишко (художній проект «Лінія» - скульптура). Перемогу в номінації «Музичне мистецтво» здобула Богдана Фроляк (симфонія-реквієм «Праведна душа...», хорова кантата «Колір», музичний твір «Присниться сон мені»). У галузі «Кіномистецтво» переміг Степан Коваль (анімаційний серіал «Моя країна – Україна»).

Джерело: «Детектор медіа», 9 лютого 2018

<http://detector.media/infospace/article/134548/2018-02-09-komitet-natsionalnoi-premii-imeni-tarasa-shevchenka-viznachiv-peremozhstiv-2018-roku/>

Текст 3.

Sashko Mykhailenko

До дня народження Т. Г. Шевченка. Актуальне

В Донецьку, в обласній бібліотеці ім. Крупської (котру відвідав, мабуть, кожен, хто колись був у Донецьку студентом), є великий барельєф Шевченка і під ним цитата з його «Молитви»:

А всім нам вкупі на землі
Єдинодумліє подай
І братолюбіє пошли.

От скільки разів (мабуть, тисячу), піднімаючись сходами, я не дивився на ту цитату, мене завжди спантеличувало оце прохання про єдинодумліє. Я пояснював його собі тим, що поет жив у добу, коли воно (можливо) сприймалось як цінність. Зараз же досить очевидно, що цінністю є розмаїття думок, позицій, точок зору, а не їхня однаковість.

В 2014-му єдиномисліє (примусове) в Донецьк нарешті прийшло. (Гірка іронія!) Сьогодні, в день народження Кобзаря, лишається побажати Україні та світу, щоб чаша сія нас усіх оминула, і щоб прохання поета не здійслось.

Цінуймо розмайття, а не однастайність! Цінуймо інакшість, а не схожість на нас! І борони нас Боже від єдиномислія, про яке просив Тарас.

Джерело: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=1911299038894998&id=100000447606420

**Рекомендація
тренеру /
викладачу:**

Це завдання можна використовувати для роботи з Модулями 1 та 2. Обговоріть також із учасниками, за якими критеріями вони обрали новину. Правильна відповідь: Текст 2.

Завдання 3

Проаналізуйте текст новини, звернувши увагу на наступні деталі:

- ✓ Чи відповідає заголовок змісту новини? Він нейтральний чи оціночний?
- ✓ Що/хто служить джерелом інформації у цій новині? Чи є різниця між джерелом та першоджерелом?
- ✓ Чи використовується у тексті оціночна, емоційна лексика (виділіть її у тексті, якщо вона є)?
- ✓ Які факти містить новина (перелічіть)? Розділіть факти та оцінки.
- ✓ Чи, на вашу думку, бекґраунд містить достовірні факти та коректні інтерпретації?

БЕРЛИН ПОСТАВИЛ УКРАїнСКОГО ПОСЛА НА МЕСТО

Джерело: «Российская газета»
<https://rg.ru/2018/03/11/berlin-postavil-ukrainskogo-posla-na-mesto.html>

Властям ФРГ надоели регулярные протесты посла Украины Андрея Мельника по поводу поездок немецких политиков в Крым, и они призвали дипломата заниматься своей непосредственной работой, а не вмешиваться во внутренние дела Германии.

Как рассказал в интервью, опубликованном на YouTube, председатель фракции партии «Левые» в регионе Оснабрюк и руководитель проекта «Народная

дипломатія» в ФРГ Андреас Маурер, соответствующая беседа состоялась два месяца назад, и с тех пор дипломат «стал потише».

Как отметил политик, Мельник неоднократно предъявлял главе МИД Германии Зигмару Габриэлю претензии по поводу визитов немецких делегаций в Крым, а президент Украины Петр Порошенко просил канцлера ФРГ Ангелу Меркель наказать немецких депутатов за эти поездки.

«Это настолько абсурдно. Лидер Украины, наверное, страну перепутал. Это, может быть, работает на Украине, где нет законодательства, где беззаконие, где есть какие-то «Правые секторы» (запрещенная в России экстремистская группировка - прим. «РГ»), а неугодных политиков бросают в мусорные баки», - отметил Маурер.

В конце концов терпение Берлина закончилось, и послу объяснили, что Киев может протестовать, «не вмешиваться во внутренние дела Германии». Самому же дипломату рекомендовали делать свою непосредственную работу.

«Наше правительство прямо заявило Мельнику, чтобы он занялся своими дипломатическими обязанностями. Ему никто не запрещает писать жалобы, выражать протесты, но не стоит вмешиваться в дела Германии», - рассказал Маурер.

Полуостров неоднократно посещали парламентские делегации из Европы, в том числе из ФРГ. В феврале в Крыму побывали девять депутатов региональных парламентов от правой партии «Альтернатива для Германии». На возмущение Киева парламентарии заявили, что «члены делегации - граждане свободной Германии, депутаты, и имеют право ехать туда, куда считают нужным». Мельнику же они тогда посоветовали поучиться дипломатии у европейцев.

**Рекомендація
тренеру /
викладачу:**

Це завдання можна використовувати для роботи з Модулями 6 та 8 (про достовірність і точність; про розділення фактів та коментарів). Підказка: першоджерелом мав би бути або згаданий в новині посол України в Німеччині Андрій Мельник, або німецьке МЗС. У цьому випадку ми не маємо достовірного джерела, оскільки німецький депутат Андреас Маурер лише переказує чутки.

Завдання 4

Визначте, яка із запропонованих новин є якісною та написана без порушення стандартів. Дайте відповідь на питання:

- які стандарти порушені в інших новинах (аргументуйте)?
- які емоційні реакції викликає/не викликає кожен текст і до яких висновків підштовхує читача?

Новина 1.

СЕЙМ ПОЛЬЩІ УХВАЛИВ ЗАКОН ПРО КРИМІНАЛІЗАЦІЮ «БАНДЕРІВСЬКОЇ ІДЕОЛОГІЇ»

Джерело: «Європейська правда»

<http://www.eurointegration.com.ua/news/2018/01/26/7076672/>

Сейм Польщі ухвалив запропонований рухом Kukiz'15 законопроект про заборону пропаганди так званої «бандерівської ідеології». Про це повідомляє видання Do Rzeczy.

У п'ятницю в Сеймі відбулося третє читання пакету проектів, якими передбачені зміни в закон про Інститут національної пам'яті. Серед них був і законопроект про заборону «бандерівської ідеології» в Польщі.

За проголосували більшість депутатів - 279 з 414. За проект проголосували всі депутати PiS, Kukiz'15 і PSL. Підтримали документ і декілька депутатів опозиції.

Прийнятий закон стосується визначення злочинів українських націоналістів та українських організацій,

що співпрацювали з Третім рейхом, а також можливості запуску, відповідно до ст. 55 закону про Інститут національної пам'яті, кримінальних проваджень проти осіб, які заперечують ці злочини.

За заперечення «злочинів бандерівців» передбачений штраф або позбавлення волі на строк до 3 років.

Фракція Kukiz'15 представила свій проект більше року тому, однак певний час він був заморожений. Депутати мали взятися за нього в листопаді, але в останній момент цей пункт був вилучений з порядку денного. Згідно з неофіційною інформацією, тоді йшлося про те, щоб не вносити ще більшу напруженість у відносини Києва та Варшави напередодні візиту президента Польщі Анжея Дуди в Україну.

Новина 2.

«АНТИБАНДЕРІВСЬКИЙ» ЗАКОН: КРЕМЕНЧАНИН РОЗПОВІВ ШОКУЮЧУ ІНФОРМАЦІЮ ПРО ДІЇ ПОЛЯКІВ НА ТЕРНОПІЛЬЩИНІ

Джерело: «За Збручем»

<http://zz.te.ua/antybanderivskyj-zakon-vidkryv-shokuyuchu-pravdu-pro-diji-polyakiv-na-ternopilschyni/>

Відомий Кременчанин Віктор Підгурський розповів спогади свідків участі місцевих поляків у злочинах німецьких нацистів на Тернопільщині у Другій Світовій війні. Про це він написав у "Фейсбучі".

«...18 квітня 1944 року на третій день Великодніх свят, ще до світанку, село Шпиколоси (Кременецький район – ред.) було оточене з усіх боків німецькою

каральною експедицією. Серед німецьких фашистів були і польські шовіністи в цивільному одязі, не маючи одностроїв. Довелося спілкуватися з чоловіком (на жаль це було напевно 30-ть років тому. Тож не знаю навіть як його величати), який якимось дивом врятувався із цього пекла... Тож він розповідав, що вирвався з вогняного мішка тільки тому, що по-пластунськи добрався до лісу і у тому місці, де були німці... Там де були поляки, ніхто не вирвався з пекла...

Так що взаємних претензій як і в українців, так і у поляків є багато... Невинні жертви були з обох сторін... Покоління, яке пережило ці події в більшості вже відійшло у Вічність... І втішним було хоч те, що ці події українці і поляки поспробували "відпустити", не забути, а саме "відпустити", пам'ятаючи своїх невинно убієнних... А зиск з трагедії двох народів мали і мають МОСКАЛИ... І ось, знову розривають старі могили і починають реанімувати старі обрАзи... Для чого? Дивує тільки те, що Польща це робить на найвищому державному рівні... Можливо це масла у вогонь підливає "сірий кардинал" Ярослав Качинський, рідний брат якого Лех, будучи Президентом держави, загинув 10 квітня 2010 року в авіакатастрофі під Смоленськом... Є докази, в тому числі і у поляків, які ведуть до цього часу розслідування цієї трагедії, що катастрофу влаштували саме РУССКІЄ... То виходить, що Ярослав Качинський "лє воду" на млинок москалів, які зі всіх сил "сиплять сіль" на старі рани... А значить, що він міг бути причетним до цієї трагедії, яка призвела до загибелі польської державної еліти... Знаю, що цей мій допис будуть читати різні люди. Погодьтеся з тим, що поганій мир, кращий ніж добра війна. Зараз зовсім інший світ... І коли вже два наші народи мали достатньо мудрості аби відмовитися від взаємних претензій та звинувачень (а вони ніде не дівалися, хіба були поховані разом з жертвами тих подій), тепер знаходиться ХТОСЬ, кому вкрай хочеться знову зіштовхнути Україну і Польщу, а особливо в час, коли українці воюють з проклятою москальнею відстоюючи в тому числі і незалежність Польщі. Як сказав Йоахім Лелевель – (польський історик та політичний діяч, один з організаторів польського листопадового повстання, викладач Кременецького Ліцею у 20-тих роках 19-го століття) ЗА НАШУ І ВАШУ СВОБОДУ... Саме так, це знамените у всьому світі гасло вперше було озвучене у Кременці цим великим поляком. ЗА НАШУ І ВАШУ СВОБОДУ... То чому ж зараз поляки забули слова великого і мудрого сина свого народу?» – пише Віктор Підгурський.

Новина 3.

ПОЛЬША ПРИНЯЛА ЗАКОН О ЗАПРЕТЕ БАНДЕРОВСКОЙ ИДЕОЛОГИИ

Джерело: «Украина.ру»

<https://ukraina.ru/news/20180201/1019848704.html>

Отрицание преступлений украинских националистов грозит штрафом или реальным тюремным сроком в Польше.

Верхняя палата парламента приняла закон о введении уголовной ответственности за пропаганду идеологии украинских националистов, отрицание Волынской резни и утверждения о пособничестве поляков нацистам в годы Второй мировой войны.

«Отношения между Украиной и Польшей из-за этого закона дадут трещину, но, я думаю, что в конце концов Варшава хочет навязать Киеву свой исторический дискурс, поскольку в связи с напряжёнными отношениями между Киевом и Москвой задача Варшавы сейчас – идеологически подтянуть Украину к себе, поэтому Польша хочет исключить из украинского государственного пропагандистского дискурса те мотивы, которые могут нести полонофобский заряд», – считает политолог Владислав Гулевич.

Как уточнил директор Украинского института национальной памяти Владимир Вятрович, польский закон имеет экстерриториальный характер, то есть ответственность распространяется не только на граждан страны, но и на иностранцев, находящихся за пределами Польши. Таким образом, Варшава может инициировать экстрадицию нарушителей закона через Интерпол.

«И Польша, и Украина проводят так называемую историческую политику, которая заключается в том, что нужно расцарапывать старые исторические раны, искать виновных и за счет этого формировать вокруг себя некий ореол жертвенности. Поскольку украинско-польская история весьма противоречива, естественно, эти два образа жертвенности между собой столкнулись», – заявил Гулевич.

Самым болезненным вопросом украинско-польских отношений остаются разногласия о трактовке событий Волынской резни 1943-1944 годов, когда от рук украинских националистов погибли, по разным оценкам, от 30 000 до 100 000 этнических поляков. 22 июля 2016 года Сейм принял резолюцию, согласно которой эти события признаны геноцидом. Киев категорически не согласен с такой трактовкой.

**Рекомендація
тренеру /
викладачу:**

Це завдання можна використовувати для роботи з Модулями 6, 8, а також після проходження всіх модулів, щоб закріпити матеріал.

Правильна відповідь: якісною є новина 1.

Завдання 5

Проаналізуйте карикатуру із супровідним інформаційним текстом. Оцініть її з точки зору етики. Дайте відповідь на питання:

- текст нейтральний чи емоційно забарвлений?
- яка лексика створює емоційний фон та наштовхує на відповідні оцінки (позначте)?
- чи точно викладені факти у тексті?
- що дає/на які висновки наштовхує таке поєднання візуальної та лексичної складових?

Джерело: «Украина.ру»
<https://ukraina.ru/caricature/20171224/1019705235.html>

Украина.ру

Украина - родина страусов

24.12.2017, 16:45 | Карикатуры

ЗА ПРОТИВ

© Евгений Покровский

Украинские власти при любом удобном случае подчёркивают тесные связи с Вашингтоном. Однако при голосовании на Генеральной Ассамблее ООН по резолюции против признания Иерусалима столицей Израиля, когда Штатам понадобилась поддержка, Киев решил выйти из ситуации с наименьшими для себя потерями и предпочёл воздержалась от голосования, умыв руки.

Тегг ООН, США, Украина

17

Скріншот сайту ukraina.ru

Завдання 6

Перегляньте відео та прочитайте текст. Дайте відповідь на наступні питання:

- ✓ чи доповнює це відео текст/чи важливе воно для цього тексту? так/ні і чому?
- ✓ чи вважаєте ви етичним цей матеріал (і текст і відео)? якщо ні, то що саме неетично?
- ✓ які емоції викликає текст та відео?

Відео за посиланням: <http://glavred.info/archive/2012/03/19/115124-2.html>

Скріншот сайту
glavred.info

ГЛАВРЕД Чат с вице-премьер-министром Украины Павлом Розенко

ЗАДАТЬ ВОПРОС

ГЛАВНАЯ УКРАИНА ПОЛІТИКА ДЕНЬГИ КРИМІНАЛ ЗПР ЖІНЬ СТАРА НАУКА СПОРТ

Оксана Макар потребовала «отрезать яйца» насильникам (ВИДЕО)

12 марта, 11:01

Оксана Макар, ставшая жертвой троицы николаевских отморожков, которые ее изнасиловали, попытались задушить, а потом съечь, потребовала наказания для своих насильников. Она хочет, чтобы им отрезали яйца или чтобы с насильниками на зоне сделали то же самое, что и с ней.

Мать изнасилованной девушки - **Татьяна Суровицкая** - сняла на видео свою дочь, лежащую на больничной койке, сообщает **Gazeta.ua**.

Ролик появился на YouTube. В репликах пострадавшей присутствует нецензурная лексика.

Мать попросила Оксану сказать на камеру несколько слов Украине, спросила, как она хочет, чтобы насильников наказали.

«Расстреляли, отрезали яйца и дали съесть собакам. Или, чтобы их в зоне просто вы"бали», - сказала девушка.

Также мать просила девушку показать культию.

Это видео вызвало неоднозначные отзывы пользователей в социальных сетях. Некоторые считают, что неэтично было его выкладывать в Интернет.

**Рекомендація
тренеру /
викладачу:**

Це завдання можна використовувати для роботи з Модулем 4 про етику. Перед демонстрацією відео попередьте, що надто вразливим учасникам краще його не дивитися.

Завдання 7

Проаналізуйте обкладинки новинних журналів. Дайте відповідь на такі питання:

- ✓ чи відображає обкладинка реальні події?
- ✓ чи використані образи та заголовки коректні та не ображають читачів?
- ✓ які емоції/асоціації викликає? чи нема спроби маніпулювати емоціями чи фактами?
- ✓ чи знаєте ви, кому належать ці видання? чи впливає це на їхню позицію?

Обкладинка журналу «Фокус» №47 (409) від 21 листопада 2014 р.

Обкладинка журналу «Корреспондент» №20 (610), від 23 травня 2014 р.

Обкладинка журналу «The New Times / "Новое время"» №32 (420) від 3 жовтня 2016 р.

Обкладинка журналу «Новое время» №46, від 15 грудня 2017 р.

Рекомендація тренера / викладачу:

Це завдання можна використовувати для роботи з Модулями 1 та 2, 3. Дозвольте аудиторії вільно висловлювати свої думки. Але управляйте дискусією, задавайте учасникам додаткові запитання та просіть аргументувати свою позицію.

Завдання 8

Прочитайте та проаналізуйте текст. Дайте відповідь на наступні питання:

- ✓ чи це новина за жанром? якщо ні, то поясніть, чому?
- ✓ чи містить текст мову ворожнечі, стереотипне представлення окремих груп?
- ✓ якщо так, то в чому це проявляється?
- ✓ чи використовується в тексті емоційна, оціночна лексика?
- ✓ чи присутні достовірні факти?
- ✓ чи відділяються факти від оцінок?
- ✓ визначте жанр тексту.

БІЖЕНЦІ З ДОНБАСУ НАЗИВАЮТЬ ЛЬВІВ'ЯН «НАЇВНИМИ ЛОХАМИ»

Джерело: «Місто»

<http://www.gazeta-misto.te.ua/bizhentsi-z-donbasu-nazyvayut-lvivyan-najivnymy-lohamy-foto/>

«Дівчата, маю розказати вам яка наволоч, бо зійду з розуму від напруги.

Знайома моїх знайомих попросила мене дати пожити в квартирі сім'ї з Донецької області. Їх зустріла на машині, нагодувала, дала ключі від квартири і поїхала (я живу в іншому місці). Через кілька днів заходжу, їх не було, вони вийшли за пивом (як потім виявилось), на столі був ноутбук відкритий і там лист. Я прочитала – люди ж незнайомі, малолішо. Мене до сих пір тіпає, як згадаю. Господи, що то за люди? Як можна бути таким в час, коли війна іде?

Там було про те, що я лохушка і взагалі бандери – лохи, їх можна розводити, бо вони наївні, що вони тут живуть в центрі як сир в маслі, все їм безкоштовно. Автор прикалувався з нашої вимови, розказував, що класно би було покликати сюди путлера і вигнати нас зі Львова. Бо у Львові реально круто – Європа. І щоб «пацани» не боялись сюди їхати – лохи все влаштують.

було б класно мою квартиру собі забрати. І ще купа-купа всього, що я не буду переповідати, бо зараз ще приб'ю когось через нерви. Потім вони прийшли і в нас була розмова типу – «Слиш ти овца, я те щас».

Коротше, викликала я свого знайомого і відвезли ми цих сраних біженців на вокзал. Я купила квиток їм на поїзд до Вінниці і посадила у вагон.

Господи, я не хочу щоб таке бидло жило в моєму місті. Хай краще думають, що ми бандери людей їмо. Я не хочу більше допомагати ніяким біженцям з Донбасу, ні нормальним, ні ненормальним. НІЯКИМ. Вони привозили тітушок на майдан, вони покликали війну в Україну, Через них мої друзі мають воювати на Сході.

Хай їдуть хоч на Марс, хоч в Москву. Хай несуть відповідальність за свої вчинки – може хоч тоді розуму навчаться».

**Рекомендація
тренеру /
викладачу:**

**Це завдання можна використовувати для роботи
з Модулями 2, 4.**

Завдання 9

Визначте, чи ви потрапили у пастку бульбашки фільтрів. Складіть перелік джерел інформації, якими ви найчастіше користуєтесь для отримання важливої суспільно-політичної інформації (соцмережі також можуть входити у цей список). Дайте відповідь на такі запитання та обговоріть їх у групі::

- ✓ яким із цих джерела ви найбільше довіряєте?
- ✓ чи вважаєте ви, що вони справді подають достовірну інформацію? чому ви так думаєте?
- ✓ чи є серед тих джерел такі, які подають відмінні від ваших особистих погляди на світ (політику, суспільство і т.д)?
- ✓ чи готові ви чути іншу точку зору; сприймати інформацію, яка не вписується у вашу картину світу?

**Рекомендація
тренеру /
викладачу:**

Це завдання можна використовувати для роботи з Модулями 1 та 2, 3. Дозвольте аудиторії вільно висловлювати свої думки. Але управляйте дискусією, задавайте учасникам додаткові запитання та просіть аргументувати свою позицію.

ЩО ПОЧИТАТИ

Вайшенберг З. Новинна журналістика: Навчальний посібник / За заг. ред. В.Ф.Іванова. – К.: Академія української преси, 2004. – 262 с.

Вальтер фон Ла Рош. Вступ до практичної журналістики: Навчальний посібник / За заг. ред. В.Ф.Іванова та А.Коль. – К.: Академія Української Преси, 2005. – 229 с.

Вейс М. Померанцев П. Повелителі брехні: інформація, культура та гроші на службі Кремля [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://krytyka.com.ua/articles/povelyteli-brekhni-informatsiya-kultura-ta-hroshi-na-sluzhbi-kremlya>

Вказівки продюсерам Бі-Бі-Сі. – К.: “К.І.С.”, 1998. – 228 с.

Дейвіс Н. Новини пласкої Землі. – К.: Темпора, 2011. – 548 с.

Ламбет Э. Приверженность журналистскому долгу. Об этическом подходе в журналистской профессии / Э. Ламбет. – М.: Нац. ин-т прессы : ВИОЛАНТА, 1998 / http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/pnack517.pdf

Публіцистика. Масова комунікація: Медіа-енциклопедія / За заг. ред. В.Ф.Іванова. – К.: Академія Української Преси, Центр вільної преси, 2007. – 780 с.

Рендол Д. Універсальний журналіст. – К., 2007. – 288 с.

Штромайєр Г. Політика і мас-медіа / Г. Штромайєр. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008.

Iggers J. Good News, Bad News: Journalism Ethics And The Public Interest (Critical Studies in Communication and in the Cultural Indust). - Westview Press, 1999.

Посібник / Заг. ред. Наталія Лигачова, Отар Довженко, Діана Дуцик, Дар'я Тарадай. - «Детектор медіа», 2018. - 120 с.

Посібник «Новинна грамотність» має просвітницьку мету і спрямований на поширення медіаграмотності серед мешканців України в умовах збройного конфлікту. Він складається із одинадцяти теоретичних модулів, в яких експерти розповідають про те, як створюються новини, які існують професійні стандарти, етичні дилеми, в який спосіб медіа можуть маніпулювати громадською думкою через новини, хто є основними медіавласниками в Україні, як соцмережі міняють сприйняття новин. Посібник також містить модуль із практичними завданнями.

Курс розроблений за підтримки Internews Network і розрахований на широке коло користувачів: від студентів та викладачів факультетів журналістики, медіапедагогів до всіх, кому цікава тема медіа.

ТОЧНІСТЬ

ФАКТИ І КОМЕНТАРІ

